

1 Timotheüs

Instructies voor het gemeenteleven in Efeze

Raymond R. Hausoul

1 TIMOTHEÛS

Instructies voor het gemeentelven in Efeze

1 Timotheüs

Instructies voor het gemeentelven in Efeze

Versie: 20.05 (januari 2021).

Dr. Raymond R. Hausoul

© 2021 Raymond R. Hausoul

Vind de nieuwste materialen op <https://raymondhausoul.be>.

130-41744-262896

© 2021 –All rights reserved.

No part of this publication may be reproduced or be shared in any form
without permission in writing from the autor.

1 Timotheüs

Instructies voor het gemeenteleven in Efeze

Raymond R. Hausoul

Inhoudsopgave

1 Inleiding.....	11
1.1 Omgang in het Godshuis.....	11
1.2 Auteurschap van de pastorale brieven.....	12
1.2.1 Historische argumenten tegen Paulus' auteurschap.....	12
1.2.2 Linguïstiek argumenten tegen Paulus' auteurschap.....	13
1.2.3 Ecclesiologische argumenten.....	13
1.2.4 Paulus, de schrijver.....	14
1.2.5 Datering.....	23
1.3 Over de ontvanger.....	24
1.3.1 Een brief aan medewerker Timotheüs.....	24
1.3.2 De gemeente te Efeze.....	25
1.4 De schrijfstijl van 1 Timotheüs.....	28
1.5 Structuur.....	28
2 Schematisch overzicht van 1 Timotheüs.....	30
3 Begroeting (1:1-2).....	31
4 Timotheüs' missie in Efeze (1:3-20).....	33
4.1 Waarschuwing voor dwaalleer en -praktijk (1:3-11).....	33
4.2 Bemoedigingen om te volharden in het geloof (1:12-20).....	41
5 Het leven van man en vrouw in de maatschappij (2:1-15).....	49
5.1 Oproep tot gebed voor de maatschappij (2:1-7).....	50
5.2 Mannen en vrouwen in de maatschappij (2:8-10).....	59
5.3 Vrouwen, onderwijs en de maatschappij (2:11-15).....	61
6 Het leven van man en vrouw in de gemeenteleiding (3:1-16).....	69
6.1 Kwalificaties van opzieners en diakenen (3:1-16).....	69
6.1.1 Kwalificaties voor het opzieners (3:1-7).....	69
6.1.2 Kwalificaties voor het diakens (3:8-13).....	78
6.2 De belijdenis van het geloof (3:14-16).....	86
6.3 De waarschuwing voor het ongelooft (4:1-5).....	89
7 Instructies over het leven in de gemeente (4:6-6:19).....	93

7.1 Bemoediging voor Timotheüs' dienst (4:6-16).....	93
7.2 De omgang met ouderen en jongeren (5:1-2).....	98
7.3 Eer de weduwen en oudsten (5:3-25).....	98
7.3.1 Eer de ware weduwen (5:3-16).....	98
7.3.2 Eer de oudsten dubbel (5:17-25).....	103
7.4 Inzet van de slaven (6:1-2).....	109
7.5 Strijd voor het ware geloof (6:3-19).....	110
7.5.1 Afwijzing van de dwaalleraars en geldgier (6:3-10).....	110
7.5.2 Strijd voor het geloof! (6:11-16).....	113
7.5.3 Afwijzing van de geldgier (6:17-19).....	116
8 Conclusie en afsluiting (6:20-21).....	119
9 Literatuurlijst.....	121

Over de auteur

Dr. Raymond R. Hausoul (1979) is predikant in Ieper en spreekt regelmatig in andere kerken. Als spreker en docent is hij met verschillende organisaties verbonden. Zijn academisch onderzoek richt zich op de thematiek van de nieuwe schepping, het koninkrijk van God en de vernieuwing door Gods Geest. Raymond is gehuwd met Belinda en beiden genieten van hun twee zonen, Adriël en Ilja.

<https://raymondhausoul.be>

Afkortingen van Bijbelboeken

Gn	Genesis	Js	Jesaja	Rm	Romeinen
Ex	Exodus	Jr	Jeremia	1Ko	1 Korintiërs
Lv	Leviticus	Kl	Klaagliederen	2Ko	2 Korintiërs
Nm	Numeri	Ez	Ezechiël	Gl	Galaten
Dt	Deuteronomium	Dn	Daniël	Ef	Efeziërs
Jz	Jozua	Hs	Hosea	Fp	Filippenzen
Re	Rechters	Jl	Joel	Ko	Kolossenzen
Rt	Rut	Am	Amos	1Ts	1 Tessalonicenzen
1Sm	1 Samuël	Ob	Obadja	2Ts	2 Tessalonicenzen
2Sm	2 Samuël	Jn	Jona	1Tm	1 Timoteüs
1Kn	1 Koningen	Mi	Micha	2Tm	2 Timoteüs
2Kn	2 Koningen	Na	Nahum	Tt	Titus
1Kr	1 Kronieken	Hk	Habakuk	Fm	Filemon
2Kr	2 Kronieken	Sf	Sefanja	Hb	Hebreeën
Ea	Ezra	Hg	Haggai	Jk	Jakobus
Ne	Nehemia	Zc	Zacharia	1Pt	1 Petrus
Es	Ester	Ml	Maleachi	2Pt	2 Petrus
Jb	Job	Mt	Matteüs	1Jh	1 Johannes
Ps	Psalmen	Mc	Marcus	2Jh	2 Johannes
Sp	Spreuken	Lc	Lucas	3Jh	3 Johannes
Pr	Prediker	Jh	Johannes	Jd	Judas
Hl	Hooglied	Hd	Handelingen	Op	Openbaring

Andere werken

Tob	Tobit	2Mak	2 Makkabeeën	BJr	Brief van Jeremia
Jud	Judit	Wijs	Wijsheid	TDn	Daniël (Grieks)
TEs	Ester (Grieks)	Sir	Sirach	Man	Manasse
1Mak	1 Makkabeeën	Bar	Baruch		

Bijbelvertalingen

BGT	Bijbel in Gewone Taal (2014)	NBG	Nieuwe Vertaling (1951)
GNB	Groot Nieuws Bijbel (1996)	NBV	Nieuwe Bijbelvertaling (2004)
HB	Het Boek (1997)	SV	Statenvertaling (1977)
HSV	Herziene Statenvertaling (2010)	TE	Telosvertaling (1982)
LXX	Griekse Septuaginta (250–50vC)	Vg	Latijnse Vulgaat (390–405nC)
NB	Herziene Naardense Bijbel (2014)	WV	Willibrordvertaling (1995)

Bij de hoofdstuk- en versindeling is gekozen voor de indeling van de NBV, omdat deze de wetenschappelijke uitgaven van de Hebreeuwse (BHS) en Griekse tekst (NA28) volgt. Waar geen Bijbelboek genoemd wordt, gaat het steeds om het boek dat eerder in de tekst is vermeld. Verder wordt de Godsnaam getrouw met ‘Jahweh’ weergegeven en niet door HERE of iets dergelijks vervangen.

1 Inleiding

‘Maar als ik uitblijf, schrijf ik opdat jij weet hoe men zich zeker gedraagt in het huis van God, dat is de gemeente van de levende God, de pilaar en grondslag van de waarheid.’
(1 Timotheüs 3:15).

1.1 Omgang in het Godshuis

Binnen de brieven van Paulus worden 1Tm, 2Tm en Tt aangeduid als ‘Pastorale brieven’. Deze benaming ontvingen ze omdat ze binnen Gods gemeenten, gemeentelijke richtlijnen doorgeven aan leidinggevenden. Het woord ‘pastoraal’ mag hier dus niet geassocieerd worden met de hulpverlening zoals een zielzorger die verstrekt. Het wijst veelmeer op het feit dat deze brieven speciaal gericht zijn aan enkelingen (i.c. Timotheüs en Titus), terwijl de andere brieven van Paulus gericht zijn aan een groep mensen (zie voor Fm de inleiding aldaar).¹ De thematiek van de brief zorgt er verder nog voor dat Paulus meer de nadruk legt op de praktische omgang in Gods gemeente.² ‘Maar als ik uitblijf, schrijf ik opdat jij weet hoe men zich zeker gedraagt in het huis van God, dat is de gemeente van de levende God, de pilaar en grondslag van de waarheid.’ (1Tm3:15). De brief legt zo in het bijzonder nadruk op de uiterlijke toestand van het volk en heeft als doel een goed functioneren binnen de gemeente mogelijk te maken. Rudi Hakvoort schrijft:³

Als Paulus deze brief opstelt, weet hij dat er aan de westkust van Klein-Azië een gemeente is die door dominante leiders op een verkeerd spoor dreigde te worden gebracht. Om dat te voorkomen schrijft de apostel een brief aan een jonge, trouwe dienaar van de Heer Jezus in die gemeente, iemand die het onderwijs van zijn vroegere leermeester in de praktijk probeert te brengen. Deze jongeman voelt zich echter zwak en onmachtig, hoewel hij een grote verantwoordelijkheid met zich

1 Mounce, 2000:lix.

2 Vgl. Johnson, 2001:147–154; Earle, 1978:345.

3 Hakvoort, 1995:117.

meedraagt. In zijn brief bemoedigt Paulus hem voor het Woord van God pal te staan en het werk te doen dat God hem opdraagt.

Nu moeten we aan de andere kant ook niet te ver doorschieten en concluderen dat de gemeente geen enkel voordeel van 1Tm had. Ondanks dat deze brief geadresseerd is aan Timotheüs, was het niet Paulus bedoeling dat het een vertrouwelijke brief werd. De apostel spreekt voortdurend over dat wat Timotheüs de gemeente in Efeze mag aanleren.

1.2 Auteurschap van de pastorale brieven

Traditioneel werden de drie pastorale brieven 1Tm, 2Tm en Tt, toegeschreven aan de apostel Paulus. Dat gebeurde ook door de canonieke lijst van Muratori (180nC). Deze lijst was van groot belang voor de vroege kerk, aangezien dertig jaar eerder Marcion ervoor had gepleit om de pastorale brieven en vele andere Bijbelboeken uit te sluiten van de canon.

Over het auteurschap van deze brieven sprak Marcion zich wel niet uit. Daar zou pas kritiek op komen vanaf de achttiende eeuw. Vanaf toen trokken theologen het auteurschap van Paulus voor 1Tm, 2Tm en Tt ernstig in twijfel. Binnen de christenheid is er vandaar nog slechts een minderheid die oprecht gelooft dat Paulus deze brieven geschreven heeft. De meerderheid gaat er vanuit dat de brieven veel later op naam van Paulus werden geschreven. Aangezien gelovigen die vasthouden aan het auteurschap van Paulus er weinig interesse in hadden om de positie van de meerderheid kritisch in vraag te stellen, kon deze aan invloed winnen. In dit gedeelte willen we de meerderheidspositie daarentegen kritisch in vraag stellen en grondige redenen aanreiken voor het paulinisch auteurschap.

1.2.1 Historische argumenten tegen Paulus' auteurschap

Uitleggers die eraan vasthouden dat 1Tm-Tt niet geschreven zijn door Paulus, proberen aan te tonen dat er binnen de geschiedenis van het Nieuwe Testament, zoals dat in Hd gepresenteerd wordt, geen plaats is voor het schrijven van deze brieven. Nergens vermeld Hd immers de gebeurtenissen die we terugvinden in 1Tm, 2Tm en Tt.

Hd sluit echter met het gevangenschap van Paulus in Rome (61-62nC). Het boek vindt het niet vermeldenswaardig om daarbij ook te schrijven over de dood van de apostel in Rome. Dat betekent dat er een onbeschreven tijd tussen Paulus' gevangenschap en Paulus' dood in ligt.

Het schrijven van de pastorale brieven zou plaatsgevonden kunnen hebben in deze tijd.

1.2.2 Linguïstiek argumenten tegen Paulus' auteurschap

Een ander argument dat vaak gehoord wordt, is dat de schrijfstijl van de pastorale brieven duidelijk afwijkt van de schrijfstijl van de andere paulinische brieven.

Dit argument houdt geen rekening ermee dat het genre van de pastorale brieven anders is als dat van de andere brieven. Juist vanwege die rede hebben theologen 1Tm, 2Tm en Tt aangeduid als 'pastorale brieven'.⁴ Daarnaast weten we vanuit andere brieven dat Paulus dikwijls een secretaris gebruikte om zijn brieven te laten schrijven. Het gebruik van een andere secretaris zal de verschillen in schrijfstijl en woordkeus beïnvloed kunnen hebben.

1.2.3 Ecclesiologische argumenten

Uitleggers denken dat Paulus deze brieven niet schreef, omdat ze geen vermelding maken van de gaven en diensten waarover de apostel in andere brieven sprak. Het lijkt er veelmeer op dat de schrijver van de pastorale brieven meer in structureel opgebouwde gemeentes denkt dan aan gemeentes waarin de heilige Geest iedereen gebruiken kan. Bram van de Beek merkt in die lijn bijvoorbeeld op dat Christus, vanwege de moeilijkheden die er ontstonden door gaven in Korinthe, aan de kerk het geordineerde ambt gaf.⁵ Waarom Paulus niet eerder tot die conclusie kwam, toen hij zijn eerste brief aan Korinthe schreef, wordt hierbij niet beantwoord. Vooral omdat een vaste kerkstructuur vooral opkwam tijdens de tweede en derde eeuw na Christus, werden de pastorale brieven als pseudoniem in die tijd geschreven om de nieuwe kerkleer kracht bij te zetten.

Het is een feit dat in de pastorale brieven niet uitvoerig gesproken wordt over de geestesgaven die er in de gemeente zijn. Dat de brief echter daarom in de tweede of derde eeuw geschreven moet zijn, lijkt onjuist. Reden daarvoor is namelijk dat de kerkvader Ignatius (†115nC) – die aan de wieg van de inrichting van structurele gemeentes staat – een hiërarchisch verschil maakt tussen de 'oudste' en 'opziener'. De 'opziener' wordt bij hem namelijk verheven tot bisschop.

4 Stott, 1996:12.

5 van de Beek, 2012:246.

Dit verschil vinden we niet terug in de pastorale brieven. Daar staan beiden ambten op gelijke voet van elkaar (vgl. Tt1:5-7). De functies van ‘oudsten’ en ‘opziener’ vinden we verder nog in andere nieuwtestamentische brieven van Paulus (vgl. Fp1:1) – hoewel ik me bewust ben van het feit dat uitleggers ook hier weer proberen het paulinisch auteurschap van Fp in vraag te stellen.

1.2.4 Paulus, de schrijver

Paulus

Inleiding

Paulus is geen onbekende voor hen die vertrouwt zijn met het NT. We vinden een veelheid aan brieven van hem hierin terug. Hij is de man die de kerkgeschiedenis beschouwt als de held van de geestelijke vrijheid. Hij is een grotere predikant dan Johannes Chrysostomus was, een grotere zendeling dan Franciscus Xaverius was, een grotere reformator dan Maarten Luther of Johannes Calvijn en een grotere theoloog dan Thomas van Aquino of Karl Barth.

In dit kader richten we ons primair tot de gegevens van het NT en secundair tot de kerkgeschiedenis. William Ramsay heeft aangetoond dat het Bijbelboek Handelingen zorgvuldig omgaat met allerlei historische en geografische details.⁶ We volgen de traditie dat Paulus dertien of veertien brieven schreef. Een biografie over het leven van deze Godsman is een uitdaging. We spreken enkel in fragmenten. Dat is logisch. De Bijbel wil geen biografie geven van Paulus, maar alle aandacht richten op Jezus Christus.

Van geboorte tot wedergeboorte

Paulus van Tarsus

Paulus zag het levenslicht rond het begin van de jaartelling. Zijn ouders noemden hem Saulus, naar Saul, de eerste koning uit de stam Benjamin (Hd9:4). De betekenis van deze naam is ‘gevraagd’. Hadden zijn ouders langere tijd voor een zoon gesmeekt? Het valt op dat de naam Saul niet meer in de Bijbel voorkomt na de dood van koning Saul (vgl. Gn36:37-38; 46:10; Ex6:15; Nm26:13).⁷ Later noemt de apostel zich niet meer Saulus maar Paulus (Hd13:9). De redenen daarvoor blijven tot vandaag onduidelijk.

Paulus' familie hoorde bij de stam Benjamin (Rm11:1; Fp3:5). We vernemen verder niet over deze familie, behalve dat Paulus nog een zus in Jeruzalem had (Hd23:16). Volgens de kerkvader Hiëronymus (340-420) leefden het gezin in Gush Halav (*Gischala*), aan de westkant van het huidige plaats Safed in Galilea. Toen de

6 Ramsay, 1907.

7 Vgl. Josephus, 1996-1998a:XX.9.4; 1992a:II.17.4.

Romeinen deze plaats veroverden, vluchtten zijn ouders naar Tarsus, de hoofdstad van Cilicië (Zuid-Turkije). Tarsus was een belangrijk centrum voor de wereldhandel en bakermat van beroemde wijsgeren en natuurkundigen. In de tijd van de Makkabeëen werden de joden in de stad gekenmerkt door een hoog nationaliteitsgevoel en een grote religieuze ijver (2Makk4:30). Als de uitspraak van Hieronymus klopt, zou dat een ander licht werpen op Paulus' uitspraak dat hij een Hebreeër van Hebreeën is (Fp3:5). Nadeel is dat Hiëronymus zijn eigen traditie later ontkent in het commentaar dat hij schrijft op de brief aan Filemon.⁸ Daardoor blijft elk gegeven over Paulus' achtergrond in het duister. Dat is ook het geval met Paulus' uiterlijk. In de latere *Handelingen van Paulus* beschrijft Onesiforus, een inwoner van Iconium hoe de apostel eruit zag:⁹ 'En hij zag Paulus naderen. Hij was een man van klein postuur. Had een kaal hoofd, kromme benen, een verdere goede lichamelijke staat en met wenkbrauwen die tot aan de neus liepen en er een lichte hoek mee vormden.' De juistheid van deze gegevens zijn echter niet te bewijzen. Door de uitvoerige beschrijving en het historische bezoek van Paulus aan Iconium acht William Ramsey de kans groot dat de gegevens wel kloppen.¹⁰

Romeins burgerrecht

Paulus bezat een Romeins burgerrecht (Hd16:37) dat hij te danken had aan zijn ouders die een belangrijke sociale positie hadden verworven (Hd22:28). Volgens Hiëronymus waren zijn ouders tijdens de Romeinse oorlog in Judea gevangen naar Tarsus gebracht.¹¹ Doordat ze als slaaf werkten voor een Romein ontvingen ze later hun vrijheid en het Romeins burgerrecht. Dat was bijzonders. Maar vijf procent van de bevolking had een Romeins burgerrecht.¹²

Het burgerrecht had verschillende juridische voordelen.¹³ Het was een beloning voor diensten bewezen aan de staat en werd soms verleend uit gunst of tegen betaling.¹⁴ Wilde men het kopen kostte het een fortuin. Het gaf het privilege dat men als een Romein behandeld diende te worden. Ook was men niet verplicht tot het leger (*muneris publici vacatio*), mocht men geen onterende lijfstraffen (zweepslagen, geseling enz.) of een onterende doodstraf (kruisiging) ondergaan en kon men niet in de boeien worden geslagen voordat zijn schuld bij rechterlijk vonnis was geconstateerd (vgl. Hd16:37; 22:25vv.).¹⁵ Schending van dit recht werd als majesteitsschennis bestraft waarvoor een beroep kon worden gedaan op de keizer (*provocatio*). Paulus deed dat voordat de rechtszaak was geopend (Hd25:11; 26:32).¹⁶

Paulus de student en arbeider

Net zoals zijn voorvaders werd Paulus farizeeër (Hd23:6):¹⁷ 'Een man dient niet zijn beroep te veranderen, nog het beroep van zijn vader.' Waarschijnlijk leerde hij al met

8 Farrar, 1898:9.

9 *Handelingen van Paulus* 3:3.

10 Ramsay, 1953:35–52.

11 Hiëronymus, *De Viris Illustribus – On Illustrious Men*, 5.

12 Stegemann, 1987.

13 Reasoner, 1993:140–141; Sherwin-White, 1973; 1963.

14 Josephus, 1992b:76.

15 Riehm, 1890.

16 Garnsey, "The Lex Iulia and appeal under the empire," *The Journal of Roman Studies* 56 (1966): 167–189.

17 Neusner, 2011a:16b.

vijf jaar Hebreeuws in *Bet Sefer* (de school) of *Bet Midrasch* (het leerhuis) in de synagoge van Tarsis. Hij kreeg lezingen uit de Hebreeuwse- en Griekse Thora. Grieks werd als handelstaal in Tarsis gesproken, waardoor Paulus ermee opgroeide. In zijn jonge jaren werd hij onderwezen door rabbi Gamaliël (Hd22:3; 25-52nC), de kleinzoon van de beroemde Hillel.¹⁸ Doordat Gamaliël een van Paulus' leraren was, dachten uitleggers dat Paulus net als Gamaliël bij de school van Hillel hoorde. Tom Wright wijst dat af:¹⁹ 'Saulus mag dan veel van Gamaliël geleerde hebben, hij deelde zijn standpunten niet.' Hillel had zich twee generaties tevoren immers ingezet in de strijd voor een liberale, barmhartige, humane uitleg van de Thora, tegenover de conservatieve Sjammai. Ook Gamaliël dacht tolerant. Zo zou hij nooit hebben ingestemd met de steniging van Stefanus. Gamaliël had duizend leerlingen, vijfhonderd leerde hij de wet en vijfhonderd de Griekse wijsheid.²⁰ Wellicht heeft Paulus zijn bekendheid met Griekse dichters door Gamaliël geleerd (Hd22:3). Hij genoot zo in de academie te Jeruzalem met vele honderden anderen een studie tot Schriftgeleerde.

Om naast zij studie geld te verdienen werkte Paulus als tentenmaker (Hd18:3). Een farizeeër diende namelijk een beroep te hebben. In Paulus' tijd trokken veel farizeeërs zo door Israël en huwden ze later. Of Paulus gehuwd was kunnen we niet met zekerheid zeggen (zie comm. 1Ko7:8). In zijn beroep was Paulus tijdelijk een maker van tapijten, tenten en kledingsstukken in Korinthe (Hd18:3). De tapijten werden gebruikt voor tenten, gordijnen en als behang. Misschien dat hij vandaar zijn persoonlijke onderschrift schreef met ruwe werkmanshanden (Gl6:11). Veelal wordt aangenomen dat Paulus dit beroep niet alleen in Korinthe, maar overal uitvoerde. Dat is echter onbewezen. Doordat de apostel in veel plaatsen gastvrij wordt ontvangen is het immers niet nodig om inkomsten te voorzien.

Paulus, van vervolger tot aanbidder

Saulus de beste leerling van Gamaliël (Gl1:14, Fp3:4-6). Hij viel op door zijn ijver voor de traditie. In Jeruzalem zal hij vernomen hebben van de sekte die was ontstaan door Jezus van Nazareth. Het eerste wordt hij genoemd bij de dood van Stefanus (Hd7:58). De ijverige farizeeër scheidde behagen in deze strafvoltrekking, die volgens de wet van Mozes plaatsvond. Hoe anders zou hij later daarover denken. Deze gebeurtenis vormt zijn startpunt van vreselijke vervolging van de christenen (Hd8:1-3). Hij werpt zich in de strijd, ondanks de waarschuwing van zijn leermeester (Hd5:34-40). Saulus breidt zijn acties zelfs uit tot buiten Jeruzalem: 'In alle synagogen trachtte ik hen dikwijls door toepassing van straffen tot lastering te dwingen, en in tomeloze woede tegen hen heb ik hen vervolgd, tot zelfs in de buitenlandse steden' (Hd26:11). Een van de buitenlandse steden waar Saulus christenen wilde oppakken was Damascus. Dit was de hoofdstad van Syrië die op een gunstig knooppunt lag, waar vele mogelijkheden voor een snelle verspreiding waren. Maar op de weg daarna toe wordt hij ergens in het gebied dat tegenwoordig de Golan heet, geconfronteerd met Jezus (Hd9:4). De vervolger wordt geroepen om een aanbidder te worden. Binnen enkele dagen verandert Saulus van een vechter tegen Christus in een prediker van Christus! Paulus werd een farizeeër voor God (Hd23:6). Hij veranderde van theologie

18 Midrasj *Aboth* 1.16; *Sotah* 9.15.

19 Wright, 1998:32.

20 Neusner, 2011b:83a.

en verwierp de valse bril van het judaïsme. Daardoor werd daardoor meer 'afgezonderd' voor God dan ooit van tevoren het geval was geweest. Godvrezende farizeeërs zoals Nicodemus (Jh3) waren hem daarin voorgegaan (Hd15:5).

De zendingsreizen

'Onbekende' zendingsreizen

Via Ananias kreeg Paulus te horen dat hij 'een uitverkoren werktuig is om Jezus' naam te dragen voor volken en koningen en kinderen van Israël' (Hd9:15-16). Vrijwel direct begint hij met de uitvoering ervan. In Damascus verkondigt hij het evangelie. Een paar dagen later wordt er een moordplan tegen hem beraamd en moet hij vluchten. De stadhouder van de koning Aretas IV in Damascus, bezet de stad om Paulus te vangen (2Ko11:32). Via Jeruzalem – waar hij opnieuw een visioen van de Heer krijgt (Hd22:17-21; Gl1:15) – komt hij in zijn geboortestad Tarsus (Hd9:19b-30). Vanuit Tarsus onderneemt Paulus tenminste twee reizen die in Handelingen niet worden genoemd. Een reconstructie levert het volgende op: Paulus vlucht vanuit Damascus naar Jeruzalem waar hij de apostelen ontmoet. Daarna gaat hij verder naar Tarsus (Hd9:26-30). Vanuit Tarsus gaat hij naar Arabië (Gl1:16-17). Tegelijkertijd gaat Petrus naar Cornelius. Beide apostelen zijn door directe openbaring van God overgegaan tot het dopen van onbesneden gelovigen (Hd10-11). Paulus gaat na drie jaar terug naar Damascus, maar wordt opnieuw bedreigd door de stadhouder (Gl1:17; 2Ko11:32-33). Hij vlucht naar Jeruzalem en bezoekt Petrus (Gl1:18-19). Hij gaat naar Syrië en Cilicië en verkondigt daar het evangelie (Hd11:19; Gl1:21). In Antiochië wordt er door Jeruzalem een beroep gedaan op Paulus. Barnabas zoekt hem en vindt hem in Syrië of Cilicië (Hd11:25).

Eerste zendingsreis (46-47nC)

Vanuit Antiochië gaat Paulus met Barnabas op 'eerste zendingsreis' naar Cyprus en zuid-Turkije om het evangelie te verkondigen. Het evangelie wordt daarbij het eerst verkondigd in de synagogen. Joden en heidenen komen tot geloof. God heeft 'ook voor de heidenen een deur van het geloof geopend' (Hd14:27). Op verschillende plaatsen ontstaan gemeenten. In de gemeente van Galatië komen dwalingen binnen die Paulus' weerlegt in Galaten. We vernemen van totaal zeven plaatsen die door de apostel worden bezocht op zijn eerste reis: Seleuchië (Hd13:4), Cyprus (vs4-12), Perge (vs13), Antiochië (vs14-21), Iconium (14:1-7), Lystre (vs8-20) en Derbe (vs20-21). Aan het einde van de reis gaat de apostel langs de ontstane gemeenten.

Tweede zendingsreis (49-52nC)

De tweede zendingsreis verloopt grilliger dan de eerste. Er is geen plan van aanpak. Paulus trekt met Silas langs de ontstane gemeenten. We vernemen van zeven provincies die worden bezocht: Syrië en Cilicië (Hd15:41), Galatië en Mysië (16:1-10), Macedonië (16:11-17:14), Achaja (17:15-18:17) en Antiochië (18:18). De Geest leidt de apostel en zijn medewerkers naar Macedonië en Achaje (Hd16:6-10). Via Filippi, Tessalonika en Athene komt Paulus in Korinthe waar hij anderhalf jaar verblijft (Hd18:9-10). Hij schrijft de twee brieven aan Tessalonika.

Derde zendingsreis (53-57nC)

Paulus gaat vanuit Korinthe naar Jeruzalem en doet een tussenstop in Efeze (Hd18:19-21). Hij moest doorreizen omdat hij 'onder een gelofte' staat. Hij reist naar Caesarea en Antiochië (Hd18:22). Daarna keert hij over land langs de ontstane gemeenten, terug naar Efeze (vs23). In Efeze blijft hij drie volle jaren (Hd20:31). Hij is twee jaar in de stad en schrijft 1Ko. Daarna reist hij van Efeze naar Korinthe en Kreta (Hd19:22-40; 2Ko12:14; 13:1). Terug in Efeze schrijft hij 1Tm en Tt en 2Ko.

Door een opstand in Efeze vertrekt Paulus naar Macedonië richting Korinthe (Hd20:1-2). Daar blijft hij drie maanden en schrijft hij Rm. Paulus ontmoet daarna de oudsten van Efeze (Hd20:13-38) en gaat met een collecte naar Jeruzalem. Ondanks waarschuwingen trekt hij naar de heilige stad (Hd21:1-13; Rm15:30-31). Zo vernemen we zes gebieden die worden bezocht tijdens de derde zendingsreis: Galatië en Frygië (Hd18:23), Klein-Azië, Macedonië en Achaja (19:1-20:1), Jeruzalem (Hd20:3-21:16).

Gevangenschap en dood**Gevangen in Caesarea (57-59nC)**

In Jeruzalem wordt Paulus opgepakt door de joden (Hd21:27-30). De Romeinen nemen hem in bescherming en voor een onderzoek. Wegens de oproer wordt hij overgeplaatst naar Caesarea waar hij twee jaar zal vastzitten (Hd23:12,23-24). De apostel wordt verhoord door Felix (Hd23:34-24:27), Festus (25:1-22) en Agrippa (Hd25:23-26:32). Vanuit Caesarea schrijft Paulus de drie 'gevangenisbrieven': Fp, Ko en Fm. Of hij vanuit deze plaats ook Ef schreef is onzeker. In deze 'gevangenisbrieven' schrijft de apostel dat hij hoopt op vrijlating (Fp1:22-26; 2:24; Fm1:22).

Gevangen in Rome (60-62nC)

Festus wil de joden een gunst bewijzen door Paulus naar Jeruzalem te zenden (Hd25:1-2,9). De apostel weet dat dit zijn dood zou worden (Hd25:3,11). Hij gaat in hoger beroep en beroept zich op de keizer. Via een schipbreuk (Hd27) en een tussenstop op Malta (Hd28:1-15) komt Paulus naar Rome.

Korte vrijlating

In twee gevangenisbrieven schreef Paulus dat hij hoopte op vrijlating (Fp1:22-26; 2:24; Fm1:22). Sommigen denken dat dit gebed daadwerkelijk werd verhoord. 2Tm4:13 geeft zo te kennen dat de apostel zijn mantel en boeken moest achterlaten in Troas en 2Tm4:20 duidt erop dat de apostel ook nog Korinte en Milete bezocht. Na deze gebeurtenissen schreef Paulus 2Tm.

Gevangen in Rome (?-67nC)

In Rome is enkel Lucas bij Paulus (2Tm4:11). Andere medewerkers zijn afwezig. Toch blijft de apostel het Koninkrijk van God prediken 'zonder enige belemmering' (Hd28:31). Volgens de traditie werd de apostel onder Nero met het zwaard onthoofd in het jaar 67/68n.Chr.²¹

21 Eusebius, *Kerkgeschiedenis* II.25; III.1; Tertullianus, *Het schrijven tegen de kettters* 36.

Chronologie van Paulus' leven			
Tijd	Gebeurtenis	Passage brieven	en Overheden
1	Geboorte van Saulus		
30	Sterven van Christus		
32	Steniging van Stefanus	Hd7	Keizer: Tiberius (14-37n.Chr.)
32	Bekering van Paulus	Hd9:1-19	
33	Paulus gaat 3 jaar naar Arabië	G11:15-17	Stadhouder: Aretas IV Philopatris (9- 40n.Chr.)
35	Paulus gaat terug naar Damascus	G11:17	Keizer: Gaius Caligula (37- 41n.Chr.)
35	Paulus vlucht naar Jeruzalem waar hij 14 dagen blijft	Hd9:25-29; 2Ko11:32-33; G11:18-20	
35/36	Paulus in Cilicië en Syrië	Hd9:30; 11:25; 13:1; G11:21; 2:11	
36-44	Onbekend		Keizer: Claudius (41-54n.Chr.)
44-45	Paulus werkt samen met Barnabas 1 jaar in Antiochië ²²	Hd11:25-26	
45	Paulus naar Jeruzalem met Titus en Barnabas, Agabus verkondigt hongersnood.		
45	Paulus ontmoet Jakobus, Petrus en Johannes 14 jaar na zijn bekering ²³	G12:1-10	
46	Hongersnood		Prokurator: Tiberius Julius Alexander (46-

22 Er zijn onderzoekers, die denken dat in Hd12:25 niet hetzelfde bezoek wordt bedoeld als in Hd11:29-30.

23 Contra: T. Zahn, *Einleitung in das Neue Testament*, Bnd.2 (Leipzig:Deichert, 1900), 630, die ervan uitgaat dat Paulus de tijdsaanwijzing 14 jaar niet baseert op de tijdsafstand vanaf zijn bekering. Hieronymus gaat er in zijn geschrift *De Viris Illustribus* (85) zelfs vanuit dat deze gebeurtenis pas plaats vond na de eerste zendingsreis.

Tijd	Gebeurtenis	Passage en Overheden brieven	
46	Terugkeer naar Antiochië	Hd12:25	48n.Chr.) ²⁴
lente 46 - zomer 47	Eerste zendingsreis (zeven steden) <i>Paulus in Seleuchie (Hd13:4), Cyprus (Hd13:4-12), Perge (Hd13:13), Antiochië (Hd13:14-21), Iconium (Hd14:1-7), Lystre (Hd14:8-20), Derbe (Hd14:20-21).</i>	Hd13:2-14:28	
47 zomer	Terugkeer naar Antiochië	Hd14:28	
48	Jodenprobleem in Antiochië en Galatië	Gl1:6; 2:11-14	
48	Paulus schrijft de brief aan de Galaten ²⁵	Gl	
48	Apostelconcilie te Jeruzalem	Hd15:1-29	
48 herfst	Terugkeer naar Antiochië	Hd15:30-35	
49 lente – 52 zomer	Tweede zendingsreis (zeven provincies) <i>Paulus in Syrië en Cilicie (Hd15:41), Galatie en Mysie (Hd16:1-10), Macedonië (Hd16:11-17:14)²⁶, Achaja (Hd17:15-18:17)²⁷, Antiochië (Hd18:18).</i>	Hd15:39-18:6	
49	De verdrijving van de Joden uit Rome ²⁸	Hd18	
50	Begin van de evangelisatie	Hd16:10-18:6	

24 F.F. Bruce, *Zeitgeschichte des Neuen Testaments*, Bnd.2 (Wuppertal:Brockhaus, 1976), 70.

25 Gebaseerd op de Zuid-Galatentheorie (zie: W.J. Ouweeneel, *De Vrijheid van de Geest, Bijbelstudies bij de Galatenbrief* (Vaassen:Medema 1997)).

26 Filippi (Hd16:12-40), Tessalonica (Hd17:1-9), Berea (Hd17:10-14).

27 Athene (Hd15:15-34), Korinthe (Hd18:1-17).

28 Osorius, *Geschiedenis over de heidenen* 7.16.15, citeert in: Michaelis, *Einleitung in das Neue Testament* (Bern:Haller, 1954), 150.

Tijd	Gebeurtenis	Passage brieven	en Overheden
50-51	in Europa (Filippi enz.) Paulus' verblijft 1,5 jaar in Korinthe	Hd18:1-11	
50 lente	Paulus schrijft Tesselonicenzen	1 1Ts	
51	Paulus schrijft Tesselonicenzen	2 2Ts	
51-52	Paulus voor Gallio	Hd18:12-17	Gallio (51-52n.Chr.)
52	Paulus vertrekt uit Korinthe	Hd18:18	
52	Terugkeer in Antiochië Apollos komt naar Efeze	Hd18:18-23 Hd18:24-28	
53-57	Derde zendingsreis (zes provincies) <i>Paulus in Galatie en Frygie (Hd18:23), Klein-Azië (Hd19:1-20:1), Macedonië en Achaja (Hd19:1-20:1), Jeruzalem (Hd20:3-21:16).</i>	Hd18:23-21:16	
53-56	Driejarig verblijf in Efeze	Hd20:31	
56	Eerste brief aan Korinthiërs vanuit Efeze	1Ko16:5; 1Ko	Nero (54-68n.Chr.)
55 pinksteren	Rondreis vanuit Efeze, bezoek aan Korinthe en Kreta	Hd19:22-40; 2Ko12:14; 13:1	
55 zomer	Eerste brief aan Timotheüs en Titus?	1Tm+Tt	
56 lente	Terug in Efeze voor derde jaar		
56	Twee brief aan Korinthiërs	2Ko	
56	Vertrek uit Efeze naar Macedonië		
56 winter	3 maanden in	Hd20:1-2	

Tijd	Gebeurtenis	Passage brieven	en Overheden
	Griekenland, bezoek aan Korinthe		
56/57	Brief aan de Romeinen	Rm	
57 lente	Terug naar Jeruzalem	Hd20:3-38	
57	Gevangenneming in Jeruzalem	Hd21:27-23:30	
57-59	2-Jarig Gevangenschap in Caesarea	Hd23:31-26:32	
58	Voor Felix (52-59n.C.)		
58/59	Voor Festus (59-61n.C.)		
59	Voor Agrippa		
58-60	Brief aan Kolossers, Filemon en Filippi en misschien Efeze.	Ef?, Ko, Fp, Fm	
60	Reis naar Rome en 2-jarige gevangenschap	Hd27:1-28:15	
61	Eerste gevangenschap in Rome	Hd28:16-31	
62	Vrijgesproken door Nero ²⁹		
63-66	Vierde zendingsreis via Rome naar Spanje ³⁰	Rm15:24-29	
67	Tweede brief aan Timotheüs	2Tm	
68	Paulus marteldood te Rome ³¹		

Paulus een man van vriendschap³²

Paulus was geen 'Einzelgänger'. Hij is geen onafhankelijke super-apostel met eigen ideeën en een individuele planning. Er was een duidelijk relatie zichtbaar tussen hem en de anderen. Hij was een man die in een team van feilbare mensen kon functioneren. Hij was zelfs vaak afhankelijk van andere mensen. Zodoende ontmoeten we diverse mensen waarmee Paulus omging zoals: Barnabas (Hd11:25-30), Silvanus (15:22,32), Timotheüs (Rm16:21; 2Ko1:1; Ko1:1; 1Ts3:2; Fm1:1),

²⁹ Hiëronymus, *De Viris Illustribus* 5.

³⁰ Clemens van Rome, 1981:5:6-7. Anthonasius, *Brief aan Dracont* 4.1; Cyril van Jeruzalem, *Catechetical Lectures* 17. We vinden geen vondsten hiervan in Spanje terug.

³¹ Eusebius, *Kerkgeschiedenis* II.22; Hiëronymus, *De Viris Illustribus* 5.

³² Zie uitvoeriger: Hausoul, 2005.

Apollos (1Ko16:12), Titus (2Ko2:13; 8:23), Petrus, Jakobus, Tychicus (Ef6:21; Ko4:7), Epafroditus (Fp2:25), Onesimus (Ko4:9; Fm1:16), Phoebe (Rm16:1), Prisca en Aquila (Rm16:3), Urbanus (Rm16:9), Clement (Fp4:3), Aristarchus (Ko4:10-11), Marcus (Ko4:10-11), Justus (Ko4:10-11), Filemon (Fm1:1), Demas (Fm1:24), Lucas (Fm1:24), Apollos (1Ko3:9; 2Ko1:24), Archippus (Fm1:2), Epafras (Fm1:23; Ko1:7), Andronicus en Junia (Rm16:7).

Paulus had een groot hart voor zijn medegelovigen. In Troas vond hij geen rust om het evangelie te verkondigen omdat Titus niet aanwezig was (2Ko2:12-13). Later kreeg hij in Macedonië weer moed om verder te gaan door de komst van Titus en berichten vanuit Korinthe (2Ko7:6). Ook toen hij in Athene was, vroeg hij Silas en Timotheüs zo spoedig tot hem te komen (Hd17:15). Nadat beiden de apostel in Korinthe hadden ontmoet, kon hij zich weer volledig richten tot de prediking. Ze bemoeidgen hem en gaven hem troost en nieuwe kracht om het evangelie verder te verkondigen (18:5).

Een ander opvallend moment in Hd vormt Paulus' ontmoeting met de Italiaanse broeders en zusters (Hd28). In de havenplaats Puteoli aan de baai van Napels te Italië bieden medegelovigen de apostel gastvrijheid (vs14). Vervolgens vertrekt hij in de richting van de keizerstad en komen medegelovigen hem tegemoet in de plaats Forum Appii en het stadje Tres Tabernae (vs15). Deze gelovigen schamen zich niet hun gevangen apostel te ontmoeten. En hun liefde was niet beperkt om een afstand van 45 tot 70 km voor de apostel af te leggen! Paulus had al lang de wens om de gelovigen in Rome te bezoeken (Hd19:21). Nu werd zijn verlangen verhoord (Rm1:9-11; 15:23,32).

1.2.5 Datering

In tegenstelling tot 2Tm ontbreekt in 1Tm een verwijzing naar Paulus' gevangenschap (vgl. 2Tm1:8,12,16; 2:9; 4:16). Dat wijst erop dat de apostel een vrij man was op het ogenblik dat hij deze brief schreef. Hij hoopt dan ook Timotheüs spoedig te bezoeken (1Tm3:14; 4:13). Jakob van Bruggen dateert 1Tm dan ook in het jaar 55, tijdens Paulus' derde zendingsreis.³³ Anderen dateren de brief tien jaar later, als de apostel in Nicopolis is (63-66).³⁴

³³ van Bruggen, 1981:59-61.

³⁴ Litfin, 2000a:301; MacDonald, 1997:1091; Remmers, 1986:9.

1.3 Over de ontvanger

1.3.1 Een brief aan medewerker Timotheüs

Timotheüs

Paulus en Timotheüs

Timotheüs (bet. 'God vereerder') was een trouwe medearbeider van Paulus (Fp2:21-22). De apostel ontmoette hem, tijdens een reis, in Lystra (Hd16:1). Timotheüs woonde in deze stad.³⁵ Hij was voor een stuk multicultureel, want hij woonde in het Romeinse rijk, zijn vader was van Griekse en zijn moeder was van Joodse afkomst (Hd16:1). Toen Paulus hem ontmoette, liet hij Timotheüs besneden, omdat Timotheüs qua nationaliteit joods was (16:3). In de tijd van het Nieuwe Testament bepaalde de nationaliteit van de moeder namelijk de nationaliteit van het kind.³⁶ De naam van zijn vader bleef even onbekend, als het antwoord op de vraag of Timotheüs' vader nog in leven was, toen de apostel Paulus hem in Lystra ontmoette. Wel noemt 2Tm de naam van zijn moeder: Eunice, en van zijn grootmoeder: Lois. Beiden maakten zij Timotheüs vertrouwt met het Oude Testament (2Tm1:5; 3:15). Of Eunice en Lois Timotheüs tot Christus brachten is even onbekend als het antwoord op de vraag of zijn vader een gelovige was. John Scott denkt dat Timotheüs pas via Paulus tot geloof kwam.³⁷ Toch ontbreekt hiervoor de onderbouwing.³⁸ Het enige dat het Nieuwe Testament vermeldt, is dat Paulus zich ziet als de geestelijke vader van Timotheüs en hem typeert als mijn 'oprechte zoon in het geloof' en mijn 'geliefde zoon' (1Tm1:2; 2Tm1:2). Daarmee is in elk geval verduidelijkt dat Timotheüs zijn geestelijke vorming van Paulus ontving (Gl4:19) en dat Timotheüs de apostel diende, zoals een kind zijn vader dient (Fp2:22).

Timotheüs zette zich al vroeg in in Gods koninkrijk (1Tm1:18; 4:14; 2Tm4:5). Wat precies zijn bediening was is onbekend (vgl. 1Tm4:14). In elk geval werd hij er door de oudsten in erkend door handoplegging (1Tm1:18; 2Tm1:6). Timotheüs bewees zich voor de gemeente van Christus zeer bruikbaar en werd hij een collega van Paulus (Hd19:22; Rm16:21; 1Ko4:17; 16:10; 2Ko1:19; Fp2:19-22; 1Ts3:2,6). In zes van Paulus' brieven wordt zijn naam vermeld (2Ko1:1; Fp1:1; Ko1:1; 1Ts1:1; 2Ts1:1; Fm1:1).

Verder vergezelde Timotheüs de apostel Paulus tijdens de tweede en derde zendingsreis. Hier maakte hij diverse tussenstops in verschillende gemeenten. Aan het eind van Paulus' derde zendingsreis bleef Timotheüs in Efeze, terwijl de apostel verder naar Jeruzalem reisde. Deze latere reis van Paulus naar Rome maakte Timotheüs niet mee. Wel weten we dat hij in Rome Paulus nog eens bezocht (Fp1:1;

³⁵ Litfin, 2000b:301.

³⁶ Strack und Billerbeck, 2009:II:741; Gillman, 1999:558.

³⁷ Stott, 1996:24.

³⁸ Medema, 1981:25.

2:19; Ko1:1; Fm1:1). Volgens de Hebreeënbrief was hij tussendoor in gevangenschap geweest en weer vrijgelaten (Hb13:23).

Schrijver en gemeentewerker

Door de samenwerking met Paulus, was Timotheüs betrokken bij het schrijven van zes nieuwtestamentische brieven: aan Korinthe (2Ko1:1), Kolosse (Ko1:1), Filippië (Fp1:1), Tessalonika (1Ts1:1; 2Ts1:1), Filemon (Fm1:1). Daarnaast voltooide hij een speciale dienst bij een vijftal gemeentes. In Berea werkte hij samen met Silas, nadat Paulus naar Athene vertrok (Hd17:14), in Tessalonika onderzocht hij, namens Paulus, hoe het met de gemeente ging (1Ts3:2), in Korinthe preekte hij, nadat Paulus hem daartoe special uitzond (1Ko4:17; 16:10; 2Ko1:19), in Filippië werkte hij, nadat Paulus hem erheen zond (Fp2:19), in Efeze vervulde Timotheüs een ruimere taak in opdracht van de apostel (1Tm1:3; 2Tm1:18). Volgens de kerkvader Eusebius, zou de jongeman daar later fungeren als voornaamste opzichter van de kerk.³⁹

Wat weet je over Timotheüs en zijn relatie met Paulus?

Probeer samen in schema het leven van Timotheüs weer te geven (nuttige verwijzingen zijn: Hd16-28; Rm16:21; Hb13:23).

Op welke manier werd je vroeger zelf door volwassen christenen uitgedaagd om mee te denken en werken in Gods koninkrijk?

In hoeverre lijkt hetgeen dat Paulus in 1Tm schrijft op jouw eigen gemeente/leven?

Timotheüs was opgegroeid in een gelovige gezin. Bid je zelf voor ouders en hun kinderen in de gemeente?

1.3.2 De gemeente te Efeze

Efeze

Vorming van de stad

Efeze ligt aan de westkust van Klein-Azië, waarvan het de hoofdstad is. Het had 200.000 tot 500.000 inwoners, gold als een Griekse vrij stad en kende zijn eigen senaat en stadsraad. In 17nC, het jaar van de aardbeving van de twaalf steden in Lydië, had er een zware aardbeving plaatsgevonden. Daarvan was de stad hersteld, zodat ze in het jaar 98vC de titel 'vrij stad' kreeg. In de eerste eeuw na Christus werd Efeze het centrum van de Romeinse provincie Azië. De stad lag aan een centrale hoofdweg die vanuit Rome naar het oosten leidde.

³⁹ Eusebius van Caesarea, 2000.III.4.

Godsdienstig metropool

Efeze was naast Rome en Jeruzalem het grootste godsdienstige metropool. Het stond bekend vanwege zijn magische praktijken en had maar liefst drie tempels. Dat blijkt ook eruit dat documenten met magische formules de naam 'Efezische documenten' droegen.⁴⁰ Sommigen droegen deze magische formules in een kokertje als een amulet rond hun nek.⁴¹ Deze magische achtergrond van de stad Efeze verklaart waarom de apostel Paulus bewust in zijn brief aan de Efeze spreekt over de geestelijke strijd die christenen op aarde trotseren.⁴²

In Efeze stond de wereldberoemde tempel van de godin Artemis, die volgens de Griekse mythologie een dochter was van de afgod Zeus en Leto. De Romeinen noemde haar Diana, terwijl de Grieken haar Artemis noemde. Het is onduidelijk in hoeverre de Artemis van Efeze hierbij een eigen karakter kende. Volgens John van Eck, was de Artemis van Efeze een veelborstige vruchtbaarheidsgodin, een oosterse moedergodin, terwijl de Griekse Artemis de maagdelijke godin van de jacht was.⁴³ Onderzoekers stellen dat de priesteressen van haar tempel dienst deden als tempelprostitutue.⁴⁴ Deze gedachte wordt echter door geen enkele historicus of inscriptie in de oudheid genoemd. Dat is verbazingwekkend als we beseffen dat er 4000 Latijnse en Griekse inscripties rondom Efeze zijn gevonden.⁴⁵ Deze godin werd zowel door Romeinen als Grieken vereerd en wordt op munten gepresenteerd als de godin van de jacht en beschermster van de wilde dieren.⁴⁶ Het is mogelijk dat ze meerdere functies had. Zo stond ze vrouwen bij tijdens de geboorte, voerde ze oorlog en beschermde ze de bevolking en stond ze de doden bij.⁴⁷ De vaak gehoorde gedachte dat Artemis ook een vruchtbaarheidsgodin was, noemt Oster een grote blunder.⁴⁸ Of hij hierbij gelijk heeft is onbekend, in elk geval is het van belang voor de uitlegger om niet teveel in Artemis te willen zien en haar niet gelijk te stellen met Demeter, de Griekse moedergodin, of Afrodite, de godin van de liefde.

Een lange tijd na de eerste eeuwen verzond de tempel van Artemis in de aarde. Ligging en plaats bleven zodoende onbekend tot archeologen in 1869 de funderingen van de tempel ontdekten.⁴⁹ De tempel van Artemis bevond zich twee kilometer half noordoostelijk buiten de stad en was vier zo groot als het Parthenon in Athene. In de tempel van deze godin bevond zich een beeld van haar dat gemaakt was van een meteoriet.⁵⁰ De secretaris van Efeze wijst hier naar met de woorden: 'het beeld, dat uit de hemel is gevallen' (Hd19:35). Het tempelgebouw werd gerekend tot de zeven wereldwonderen van de oudheid. Het was geheel uit marmer gebouwd en had een oppervlakte van ongeveer 140x70m. Het dak werd door 127 marmeren zuilen gedragen die 20m hoog waren. Dit verklaart dan ook waarom er tweehonderd jaar

40 Bruce, 1977:291.

41 Keener, 1993:379.

42 Arnold, 1989:39.

43 van Eck, 2003:424.

44 Cobern, 1917:465; Kroeger and Kroeger, 1992a:70, 98; Gritz, 1991:39–40.

45 Baugh, 1999:449, 453–457; Wankel, 1984; Knibbe, 1995:141–155; Thür, 1995:157–187; Rogers, 1991.

46 Baugh, 1999:452; Homerus, 2016:21.470–471; Aeschylus, 458vC:134–138.

47 Barrett, 1994:922; Bruce, 1988:415; Witherington, 1998:586–588.

48 Oster, 1976:28.

49 Wood, 1877; Fergusson, 1883; Bammer, 1972.

50 Borchert, 1979:115–117.

aan de tempel gebouwd werd. De tempel werd echter in het jaar 262nC door de Romeinen verwoest. Ook bevond zich in Efeze een tempel voor keizer Domitian.

Politieke en economische ontwikkelingen

Politiek gezien bleef Efeze een zeer belangrijke stad en had ze een grote religieuze invloed (Hd19:35). De meeste bewoners waren Grieken en er waren ook veel Joden (Hd18:19-24; 19:1,17,34). De stad zelf bezat een levendige haven in Klein-Azië en lag aan een belangrijke handelsstraat. Ze was in het bezit van een bloeiende houthandel. De handelaren kochten in Efeze boomstammen die drijvend naar hun verder bestemming vervoerd werden.

De bloeiende economische periode was op het einde van de eerste eeuw net achter de rug en haar haven verloor aan beduiding. Het theater in Efeze, dat tegenwoordig nog bestaat, kon tussen de 20.000 en 25.000 personen bevatten.⁵¹

De gemeente te Efeze

Het is opvallend, welke grote en karakteristieke rol deze gemeente in de vroegere geschiedenis speelde. We vinden in de Bijbel een tijdsbeschrijving van ongeveer vijftig jaar (51-96nC) voor deze gemeente, die beschreven is in acht boeken in het Nieuwe Testament. De auteurs Lucas (Hd), Paulus (Ef, 1Tm, 2Tm) en Johannes (1Jh, 2Jh, 3Jh, Op) hebben ongeveer twintig hoofdstukken over Efeze geschreven. Zodoende is Efeze het omvangrijkste beeld van een gemeente dat ons in het Nieuwe Testament wordt gepresenteerd. Door de jarenlange arbeid van Paulus is Efeze het middelpunt geworden van het Kleine-Aziatische christendom. Tot aan zijn dood hield Paulus het contact met deze gemeente door brieven, die hij aan Timotheüs schreef. De gemeente in Efeze werd zelfs 'het licht van Azië' genoemd en in menig opzicht is deze gemeente een voorbeeld voor veel andere gemeenten.

We weten uit Hd2:9 dat er mensen uit Azië aanwezig waren, deze zouden in principe het evangelie verkondigt kunnen hebben in Efeze. Paulus bezoekt Efeze rond 54nC op zijn tweede zendingsreis, als hij van Korinthe naar Syrië gaat. Hij werkt er ongeveer twee jaar lang (Hd19). Gaat in Efeze in de synagoge en spreekt met de Israëlieten. Daarbij laat hij er Aquila en Priscilla in Efeze achter (Hd18:19-20,26). Naderhand gebruikt God Apollos in Efeze. Daarna bezoekt Paulus Efeze opnieuw gedurende drie jaar (20:31); deze dienst brengt veel vruchten en wonderen voort (Hd19:10-12, 18-19). Zo groeit het Woord van de Heer en neemt het evangelie de overhand (Hd19:20). De apostel krijgt daardoor veel verzet en moet met de wilden dieren in Efeze vechten (1Ko15:32; 2Ko1:8). Daarna blijft hij tot aan Pinksteren in Efeze, omdat hem een deur geopend is (1Ko16:8-9). Vervolgens lezen we van de opstand door de zilversmid Demetrius (Hd19:35-41). Hierdoor verlaat Paulus Efeze. Aan de oudsten hield hij een belangrijke afscheidsrede (Hd20) met de waarschuwing voor het verval (Hd20:29). De Bijbel zegt ons daarna niets meer erover of hij nog eens is teruggegaan naar Efeze (Hd20:17-38).

Wel schreef Paulus aan deze gemeente nog de belangrijkste brief over de principes van de gemeente Gods (1Tm). In Efeze werkte Timotheüs later (1Tm1:3) waaraan de apostel zijn laatste brief aan Timotheüs schreef. Hierin is al sprake van verval in leer

51 Heberdey, Niemann and Wilberg, 1912; Bruce, 1988:418; Barrett, 1994:928; Trebilco, 1994:348.

en relatie met de apostel (1Tm1:3-4; 2Tm1:15; 2:19-21; 3:1-5; 4:1-5). Dit wordt ook duidelijk uit het feit dat Paulus Tychicus vanuit Rome naar Efeze stuurt (2Tm4:12). Ten slotte richt de Heer Jezus de eerste van de zeven brieven aan de gemeente aan Efeze (Op2:1).

1.4 De schrijfstijl van 1 Timotheüs

1Tm is gericht aan Timotheüs, een persoon uit Paulus' directe omgeving. Dit beïnvloedt de woordkeus en formulering en levert verschillen in woordkeus en zinsbouw op met andere paulinische brieven.⁵²

1.5 Structuur

- A Begroeting (1:1-2)
- B Timotheüs missie in Efeze (1:3-20)
  - 1 Waarschuwing voor dwaalleer en -praktijk (1:3-11)
  - 2 Bemoedigen om te volharden in het geloof (1:12-20)
- C Instructies in de omgang met Gods Gemeente (2:1-4:5)
  - 1 De nadruk op het gebed (2:1-7)
  - 2 De verantwoordelijkheden van man en vrouw in de gemeente (2:8-15)
  - 3 De kwalificaties van de opzieners en diakenen (3:1-13)
  - 4 Het wezen van de gemeente (3:14-16)
  - 5 De uitdagingen van de gemeente (4:1-5)
- D Instructies over het beleid van de gemeente (4:6-6:19)
  - 1 Het persoonlijke leven en de openbare dienst van de leider (4:6-16)
  - 2 Basis principes binnen effectieve relaties (5:1-2)
  - 3 De omgang met weduwen (5:3-16)
  - 4 De omgang met oudsten (5:17-25)
  - 5 De omgang met slaven (6:1-2)
  - 6 De omgang met dwaalleraars (6:3-10)
  - 7 De omgang met gelovigen (6:11-16)

---

⁵² van Bruggen, 2003:94.

8 De omgang met rijkdom (6:17-19)

E Conclusie en afsluiting (6:20-21)

2 Schematisch overzicht van 1 Timotheüs

1	2	3	4	5	6	
Begroeting (1:1-2)	Timotheüs' missie (1:3-20)	De omgang in Gods Gemeente (2:1-4:5)	Het beleid in de gemeente (4:6-6:19)			Afsluiting (6:21b)
	Foute omgang met openbaring in Gods gebouw (1:3-7)		Basisprincipes binnen relaties. Omgang met...			
	Paulus' bekering van de leugen (1:12-17)	Verantwoordelijkheid van man en vrouw (2:8-15)	Persoonlijke leven en de dienst (4:6-16)	...oudsten (5:17-25)	...gelovigen (6:11-16)	
	Paulus goede omgang met de openbaring (1:8-11)			...dwaalleraars (6:3-10)		
	Timotheüs' roeping dwaalleer te weerleggen (1:18-20)	Kwalificaties van opzieners en diakenen (3:1-13)	Dwaalleer over de schepping (4:1-5)	...slaven (6:1-2)	...rijkdom (6:17-19)	
	Wezen van de gemeente als Gods gebouw (3:14-16)			...weduwen (5:3-16)		
	Hymne als climax op eerste gedeelte (contra 1:4)	Nadruk op het gebed (2:1-7)	Dwaalleer over de schepping (4:1-5)	...oudsten (5:17-25)	Samenvatting (6:20-21a)	
	Nadruk op het gebed (2:1-7)			...oudsten (5:17-25)		

3 Begroeting

(1:1-2)

(1) Paulus, apostel van Christus Jezus naar het bevel van God, onze Heiland, en van Christus Jezus, onze hoop, (2) aan Timoteüs, mijn echt kind in het geloof: genade, barmhartigheid en vrede van God de Vader en van Christus Jezus, onze Heer.

| 1 | Paulus, apostel van Christus Jezus naar het bevel van God, onze Heiland, en van Christus Jezus, onze hoop,

Paulus' prediking was hem toevertrouwd door God (Tt1:3). Hij mocht zich een apostel noemen van Christus Jezus.

Het is opvallend dat de schrijver niet Jezus Christus, maar God zelf 'Heiland' noemt.¹ 'Heiland' (van het Duitse *Heiler*) is een vertaling van het Griekse *soter* dat 'redder', 'bevrijder' of 'verlosser' betekent. De term werd in de Griekse vertaling van het Oude Testament veelvuldig voor God (vgl. Ex20:2; Js12:2; 43:3,11; Hs1:7; 13:4) en later voor de Heer Jezus (Lc2:11; Fp3:20; Tt1:3; 2:10; 3:4) toegepast, die de naam 'Jahweh verlost' draagt (Mt1:21).²

| 2 | aan Timoteüs, mijn echt kind in het geloof: genade, barmhartigheid en vrede van God de Vader en van Christus Jezus, onze Heer.

Paulus noemt Timotheüs zijn kind (1Ko4:17; Fp2:22; 2Tm1:2; 2:1). Dat doet hij niet alleen omdat hij Timotheüs tot God had gebracht, maar ook omdat hij Timotheüs als vader had ondersteund en deze hem als zoon hielp in de verkondiging van het evangelie (Fp2:22).

Zijn pupil wordt vervolgens 'genade', 'barmhartigheid' en 'vrede' van God, de Vader en Jezus Christus onze Heer toegewenst. Als de zonde tussen God en mens verwijderd is, is er vrede en harmonie tussen God en mens gekomen. We kennen de vrede met God (Rm5:1) de vrede van God (Fp4:7).

Naar 'genade' en 'vrede' smacht de mensheid. Beiden begrippen horen bij elkaar. De genade van God is de fontein van alle vrede en voorspoed op

¹ Vgl. W. MacDonald, *Kommentar zum Neuen Testament* (Bielefeld:CLV, 1997), 1092.

² P.H. Towner, *1-2 Timothy & Titus* (IVP-NC; Downers Grove:InterVarsity, 1994), 40.

aarde en zijn verlangen naar vrede is de basis van zijn genade. Deze genade wil zich rijkelijk uiten in het leven van de christen. Als zonen van God de Vader mogen wij in zijn nabijheid wandelen en zijn vrede tonen in de zegeningen en harmonie die we op aarde brengen door de kracht van Gods Geest. Dat is de genade en vrede waarvan de Bijbelboeken getuigen en waarnaar veel mensen uitzien en die al doorklinkt in de hogepriesterlijke zegen: 'Jahweh verheft zijn aangezicht over jou en schenkt je vrede' (Nm6:26).

Sommige uitleggers wijzen erop, dat in alle brieven van Paulus aan de gemeente de wens steeds 'genade en vrede' is, terwijl het in de pastorale brieven 'genade, barmhartigheid en vrede' is. Deze bijvoeging van het woord 'barmhartigheid' vinden we nog meerdere keren in het NT als een brief aan een individu geschreven wordt (1Tm1:2; 2Tm1:2; Tt1:4; 2Jh1:3). Maar Judas gebruikt het ook bij het aanspreken van een groep gelovigen (Jd1:2).

┃ Bij welke personen in jouw leven denk je bij de woorden 'mijn geestelijke zoon/dochter'?

4 Timotheüs' missie in Efeze (1:3-20)

4.1 Waarschuwing voor dwaalleer en -praktijk (1:3-11)

(3) Blijf, zoals ik je toen ik naar Macedonië reisde aangespoord heb, nog in Efeze, om sommigen te bevelen geen andere leer te brengen (4) en zich niet bezig te houden met mythen en eindeloze geslachtsregisters, die veeleer twistvragen tot gevolg hebben dan Gods rentmeesterschap dat in het geloof is. (5) Het doel nu van het bevel is liefde uit een rein hart en uit een goed geweten en uit een ongeveinsd geloof. (6) Sommigen zijn daarvan afgeweken en hebben zich gewend tot zinloos gepraat. (7) Zij willen leraars van de wet zijn, zonder te begrijpen hetzij wat zij zeggen of waarover zij zich zo stellig uitspreken. (8) Maar wij weten dat de wet goed is als iemand haar wettig gebruikt, (9) doordat hij dit weet dat de wet niet bestemd is voor een rechtvaardige, maar voor wettelozen en weerspannigen, voor goddelozen en zondaars, voor onheiligen en ongoddelijken, voor vadermoorders en moedermoorders, voor doodslagers, (10) hoereerders, hen die bij mannen liggen, mensenrovers, leugenaars, meinedigen en al wat verder ingaat tegen de gezonde leer, (11) volgens het evangelie van de heerlijkheid van de gelukkige God dat mij is toevertrouwd.

| 3 | Blijf, zoals ik je toen ik naar Macedonië reisde aangespoord heb, nog in Efeze, om sommigen te bevelen geen andere leer te brengen

Toen Paulus op zijn tweede zendingsreis kort in Efeze was en naar Macedonië wilde reizen, spoorde hij Timotheüs aan om in Efeze te blijven (Hd18:19). De apostel herhaalt dat in dit vers.

Timotheüs moest toezien dat de christenen geen andere leer dan die van Christus en de apostelen bracht. Tegenover de gezonde leer stond de dwaalleer. In de tijd van de apostelen waren er immers al mensen, die het christelijke geloof probeerde te vervalsen (2Ko2:17). We kunnen hier denken aan het wetticisme en gnosticisme die veelvuldig in het Nieuwe

Testament aan de kaak worden gesteld.¹ Beiden leerden meer dan in het Nieuwe Testament verkondigd werd.

Het gnosticisme verspreidde zich vooral in de tijd waarin Johannes zijn brieven schreef. Maar in 1Tm merken we al dat deze dwaling in opkomst was. Paulus spreekt vandaar over ‘sommigen’ die een andere leer brengen (1Tm1:3,6,19; 4:1; 6:10,21), terwijl dat in 2Tm verbreed is tot ‘de mensen’ (2Tm1:15; 2:17-18; 3:2; 4:3-4).

| 4 | en zich niet bezig te houden met mythen en eindeloze geslachtsregisters, die veeleer twistvragen tot gevolg hebben dan Gods rentmeesterschap dat in het geloof is.

Meteen aan het begin van zijn schrijven wijst de apostel op allerlei elementen die in de christenheid de ronde doen en ervoor zorgen dat de positieve omgang met hetgeen God de gelovige toevertrouwd, wordt genegeerd.

Bij de fabelen of mythen mogen we denken aan alles wat tegenwoordig onder de noemer ‘esoterie’, ‘het geheimzinnige’ en ‘mythologie’ verstaan wordt. Drie keer wordt er voor zulke speculatieve gedachten en praktijken gewaarschuwd in de brieven aan Timotheüs (1Tm4:7; 6:4; 2Tm2:23).

Paulus waarschuwt over zulke zaken niet te twisten en eenvoudig het bijbelse onderricht te verkondigen dat vaststaat. Veel van de speculaties over engelen, het ontstaan van het kwaad en dergelijke zijn voor de mens niet te doorgronden. We kunnen enkel dat weten wat de Schrift ons openbaart. Daarvoor willen we ons inzetten. Het is van groot belang een gezond evenwicht in de gemeente te hebben tussen eenvoud voor zaken die de Schrift open laat en inzet voor het in kaart brengen van de aspecten die de Schrift ons openbaart. Beiden moeten in Gods koninkrijk zorgvuldig van elkaar worden geschieden.

| 5 | Het doel nu van het bevel is liefde uit een rein hart en uit een goed geweten en uit een ongeveinsd geloof.

Het doel van het bevel is liefde uit een rein hart, uit een goed geweten en uit een ongeveinsd geloof. Elk element van dit drietal is de uitdrukking van reinheid en integriteit die de hoogste vorm van onbaatzuchtige liefde naar voren brengt.

¹ W. MacDonald, *Kommentar zum Neuen Testament* (Bielefeld:CLV, 1997), 1093. Vgl. D.E. Hiebert, *First Timothy*, (Chicago:Moody, 1957), 30. A. Remmers, *In Gottseligkeit Leben. Eine Auslegung des 1. Timotheusbriefes* (Wuppertal:EGFD, 1986), 20.

We moeten elkaar niets schuldig zijn dan elkaar lief te hebben. Want wie de ander liefheeft heeft Gods Thora vervuld (Rm13:8). Juist aan de onderlinge liefde onder elkaar zullen de mensen om ons heen erkennen dat we discipelen van Christus zijn (Jh13:35). De christen die door de nieuwe geboorte een nieuwe natuur ontvangt, heeft niet lief, omdat hij de letter van de wet vervult, maar omdat de liefde van God in zijn hart is uitgestort (Rm5:5; 1Jh4:8,16). Het is liefde uit een rein hart, waarbij 'hart' in de Bijbelse terminologie, de zetel van het leven is. Het omvat niet alleen de emoties, maar het hele existentiële zijn.

De apostel verbindt de liefde verder met een goed geweten. Daarover schrijft hij regelmatig (1Tm1:19; 3:9; 4:2; 2Tm1:3,5). Dat reine geweten moeten de gelovigen bewaren (Hd24:16). Het is indirect verbonden met het ongeveinsde geloof. Gods waarheid reinigt de geest van de mens, de dwaalleer verblindt de geest van de mens (vgl. 1Tm4).

Laten we de betekenis van het 'hart' in de Bijbel wat nader onderzoeken. Het Hebreeuwse woord voor hart is *lev* of *levav*. Het betekent 'de kern van iets', in de zin van voornaamste bestanddeel, waarin iets geheel vertegenwoordigd is. Ruimtelijk betekent dat niet zozeer het centrum van iets, als wel *dat* punt waar een ding of element geheel tot zijn recht komt. Vergelijk bijvoorbeeld: 'in het hart van de zee' (Ex15:28; Jn2:4), 'in het hart van de hemel' (Dt4:11), 'in het hart van de eik', waar alles één en al eik is (2Sm18:14). In het dierenrijk geeft 'hart' het karakteristieke van het betreffende dier aan (2Sm17:10; Jb41:15; Dn4:13). Ook in de mens is het 'hart' het meest karakteristieke aan hem, dat wat hem het meest en duidelijkst representeert. Het duidt niet één of ander fysiek of geestelijk bestanddeel van hem aan, maar verwoordt zijn hele persoon, oftewel het echte, het authentieke, het essentiële van de persoon. Het is de plaats vanwaar de mens zijn genegenheden en begrip ontspruit; de bron van zijn wil en keuze (1Kn3:12; Ps90:12).

Deze diepste grondbetekenis van 'hart' komt niet in alle bijbelplaatsen duidelijk tot uiting. Soms betekent het gewoon het letterlijke hart in het lichaam; maar ook dan is dit het representatieve orgaan, dat de ereplaats onder de organen inneemt (vgl. Hl8:6). Verder is het in biotische zin de aanduiding van de drager der menselijke levenskracht (Gn18:5; Ps104:15). Het verwijst naar het centrum en de troon van ons lichamelijke en geestelijke leven. De bijbel bedoelt dan ook zelden met de uitdrukking 'hart' ons hart-orgaan (2Sm18:14; 2Kn9:24).

Vele malen heeft het woord ‘hart’, een sensitieve betekenis, waarin de nadruk wordt gelegd op de sensitieve functies van het hart. Het is dan het knooppunt van affecties, neigingen en emoties, zoals vreugde, smart, seksuele begeerte, angst, vertwijfeling, verbijstering, moed, lafheid, slapheid, drift, woede. Het hart wordt ook verbonden met het droomleven (Hl5:2) en met de perceptie in de zin van: zijn volle aandacht (lett.: ‘hart’) aan iets geven, of: ter harte nemen.

Vervolgens zijn er vele schriftplaatsen waar het woord ‘hart’ gebruikt wordt ter aanduiding van de spirituele functies van het hart, en wel met de drie dimensies daarin:

- (1) Cognitief: het hart is het knooppunt van het cognitieve leven, zoals van de herinnering (o.a. Sp4:4,21), het kennisleven (o.a. Sp15:7, 14), het inzicht (o.a. Jb34:10, 34), en verder bezinning en kritische beoordeling,
- (2) Imaginatief-Creatief: bedenken, verzinnen (1Kn12:33; Ne6:8; Jr17:9),
- (3) Conatief: er zijn vele schriftplaatsen waar het hart de haard is van de drijfveren en de beslissingen, waar daden worden uitgedroefd (Sp4:23; 23:26).

Daarnaast kunnen we nog op enkele subaspecten van de spirituele structuur wijzen:

- (1) Cultuurhistorisch: ‘...ook doet Hij hun de geschiedenis ter harte nemen’ (Pr3:11). Het menselijk hart heeft bewustzijn van de geschiedenis, kent de drang de veranderingen in het tijdsverloop van de menselijke cultuur te doorvorsen;
- (2) Linguaal: dat innerlijke overleggingen talig van aard zijn, wordt weerspiegeld in de uitdrukking: ‘zei in zijn hart’ (Gn8:21);
- (3) Sociaal: vele schriftplaatsen illustreren hoe het hart uitgaat tot, gericht is op, de medemens;
- (4) Esthetische: het hart drijft de mens tot kunstzinnige activiteiten (Ex35:26);
- (5) Juridisch: In het hart worden juridische beslissingen genomen (1Kn3:9; 2 Kr19:9).

Met het ethische en pistische subaspect komen we het dichtst bij de religieus-ethische gesteldheid van de mens. Zo kan het hart een aanduiding zijn voor het geweten, waarvoor het Hebreeuws geen afzonderlijk woord kent (1Sm20:5; 24:6; 25:31; 2Sm24:10; 1Kn2:44; 8:38;

Jb27:6; Pr7:22). In Spreuken 15:21 horen we over de ‘man van het hart’ in de zin van ethische ruggegraat, karaktervastheid (Sp15:32; Pr7:7; 2Kr13:7); het hart is dan ook de bewaarplaats van ethische geboden (Sp3:l; 6:21; 7:3). Het hart is ook sociaal-ethisch gericht op, of afgewend van, de medemens (Ex14:5; Dt5:10; Ri5:9; 9:3; 2Sm15:13; 19:14; Sp23:71; Ea6:22). Daaraan zouden we nog schriftplaatsen kunnen toevoegen waar het hart verbonden wordt met zorg, medelijden, leedvermaak en vooral met haat (Lv19:17; Sp26:25) en liefde (1Sm10:26; 2Sm14:l; Sp31:11; 2Kr7:16).

Het hart is dus het diepste innerlijk, het meest echte en essentiële punt in de menselijke persoonlijkheid (Dt8:2; 1Sm16:7; Ps28:3; 55:22; Sp23:7; 26:23-25; Pr7:3; Js29:13; Jr3:10; 17:9; Hs10:2), waar het hart veelal als het authentieke innerlijk staat tegenover het vaak onechte uiterlijk van de mens. In het hart komen alle zijnsaspecten en alle humaanstructuren samen als in één brandpunt, terwijl dit hart de mens in zijn diepste essentie tegelijk als het ware boven heel de tijdelijke werkelijkheid verheft. En dat brengt ons tenslotte tot het belangrijkste aspect: het hart in zijn religieuze betekenis, d.i. als aanduiding voor de diepe creatuurlijke oriëntatie van de mens op zijn Schepper. In feite hadden al vele van de genoemde schriftplaatsen een duidelijk religieuze betekenis, hoewel we ze even daarvan hadden geabstraheerd. In het hart komt ten diepste tot uiting of de mens op God gericht dan wel van God afgewend is; het is als het ware het orgaan van het ethos, de religieus-ethische instelling (grondhouding, mentaliteit, oriëntatie) van de mens.

Tallose malen wordt het hart aangeduid als de plaats waar het kwaad wordt uitgebreed, de bron van valse profetie (waar dat wat God uitdenkt staat tegenover dat wat de mens uitdenkt), van de ‘hybris’, de antigoddelijke hoogmoed, de zelfvergoddelijking (Js14:13; Ez28:2,6), het goddeloze zelfvertrouwen (Js47:10; Ob1:3; Zf2:15), de haard van bewust verzet tegen God, enz. Maar het is ook het brandpunt van het schuldbesef (Kl1:20, 22; 2Kr6:37), van goddelijke inwerking en bekering (o.a. Jr24:7; 31:33), het orgaan voor het zoeken van God (o.a. 2Kr11:16; 12:14) en voor de gemeenschap met God (o.a. 1Kn8:61; 14:8; 15:14), en zo verder voor de vreze des Heren, de dienst van God, de wandel met God, de droefheid jegens en de blijdschap in God, de aanbidding van God, het onderzoeken, houden en bewaren van Gods geboden, het bidden tot en vertrouwen op God.

Het gebruik van het Griekse woord ‘hart’ (*kardia*) in het Nieuwe Testament is anders dan in de Griekse wereld, maar komt sterk overeen

met het Hebreeuwse 'hart' in het Oude Testament. Afgezien weer van de betekenis binnenste van de aarde (Mt12:40) en van de biotische structuur (Hd14:17; Jk5:5) is het hart het knooppunt van de sensitieve structuur (affecties, neigingen, emoties) en van de spirituele structuur met haar denk- en kennisleven, haar verbeelding en creativiteit en haar wilsleven. Het hart zoekt (Dt4:29), en kan zich tot iemand keren (Ex14:5), of verstokt zijn (Ex8:15; Hb4:7), het kan keuzes maken (Ex7:22-23).

Ook hier staat het hart dus tegenover de uitwendige mens (2Ko5:12; 1Th2:17), tegenover mond en lippen (Mt15:18; Mk7:6; Rm10:8-10) en tegenover het uiterlijke vlees (Rm2:28; 1Pt3:3). Het hart is het diepste innerlijk, dat wat het ego, de persoonlijkheid representeert (Ko2:2; 1Jh3:19), de bron van kwaad (Mt15:19), maar ook het aangrijpingspunt voor goddelijke inwerking (Hd15:9; Rm2:15; Ef3:17). Hier, in de verborgen mens van het hart (1Pt3:4), vinden we de wortel van het religieus-ethische leven, van de betrekking van de mens tot God of tot de afgoden; hier, in het hart, vindt de mens zijn onverbreekelijke eenheid, hier komen al de aspecten en structuren van zijn bestaan bijeen. Met het hart gelooft de mens namelijk aan zijn redding (Rm10:9-10). Hierin woont dan ook de Vader (1Pt3.15), Zoon (Ef3:17) en de heilige Geest (2Ko1:22). Het hart van de gelovige dient dan ook rein te zijn (1Tm1:5; Hb10:22). Hier ligt het meest eigene van de mens: ten diepste ontoegankelijk voor de wetenschappen, waaronder de psychologie; slechts gekend door de goddelijke openbaring ten aanzien van aard en wezen van de mens; en slechts verstaan, niet met gevoel of verstand, maar met het hart zelf.

| 6 | Sommigen zijn daarvan afgeweken en hebben zich gewend tot zinloos gepraat.

Hoe vaak is het niet zo dat als iemand zijn doel mist, we ons niet hoeven te verwonderen dat elke stap die hij of zij daarna doet een stap op de verkeerde weg is. Paulus waarschuwt zowel in 1Tm als 2Tm regelmatig voor deze mensen en hun leer (1Tm4:7; 6:2-5,20,21; 2Tm2:16-18; 4:4).

We moeten ons realiseren dat we allemaal gevaar lopen van de rechte weg af te dwalen en een dwaalweg op te gaan (1Ko10:12-13; Jd1:24). Een dagelijkse relatie met de Heer door zijn Geest en zijn Woord is van belang om niet in loutere ijdelheden te vervallen. Sommige mensen weken in Paulus' tijd van de apostolische leer af en lieten zich in de verzinnselen, fabels en mythologieën van de tijd meesleuren. Dat was alles waarmee ze zich wilde bezighouden: zinloos gepraat over verborgenheden waarover de Schrift zwijgt (vs4-5). De omgang met personen die zich alleen hiermee

bezighouden en anderen in de war brengen en wegleden van Gods Geest en woord wordt in Rm16:17-18 afgekeurd.

| 7 | Zij willen leraars van de wet zijn, zonder te begrijpen hetzij wat zij zeggen of waarover zij zich zo stellig uitspreken.

De apostel zegt niet dat het fout is een leraar te willen zijn. Het is juist goed als iemand vanuit een rein hart naar deze bediening verlangt. Het gevaar is dat mensen hiernaar streven om aanzien te ontvangen. Zulke leraars misbruiken God, doordat ze niet spreken namens zijn wet. De mogelijkheden in Gods koninkrijk gebruiken ze om hun ideeën door te duwen. Zaken waarover de Schrift niet duidelijk is, misbruiken ze voor hun eigen doeleinden.

Ze willen leraars van de wet zijn, zonder te begrijpen wat ze zeggen. Een concordantie wordt dan niet meer gebruikt om teksten in de Bijbel op te zoeken en in hun verband te bekijken, maar om teksten die bij de eigen gedachten passen op te zoeken en in een schema te persen dat vreemd is aan de Bijbel. Er is geen vonk van Gods leraarschap in zulke personen. Een leraar is iemand die Gods volk wil verder brengen en onderwijzen zoals God dat voordeed. De hele raad Gods wordt verkondigd en niet de stokpaardjes van de spreker.

| 8 | Maar wij weten dat de wet goed is als iemand haar wettig gebruikt,

Gods Thora is 'heilige, rechtvaardig en goed' (Rm7:12). Ze is perfect als men haar uitlegt zoals ze uitgelegd moet worden. De Thora is er niet om eigen verzienselen goed te praten of mensen een juk op te leggen. Ze is er om de mens te tonen wie God is en wat er in het diepst van Gods hart aanwezig is. Ze toont ons wie Christus is, de Thora bij uitstek, waarin Gods diepste verlangen zichtbaar wordt. De Thora toont ons wie wij zijn en hoe wij handelen tegenover God. De man en vrouw Gods die deze Thora doorziet, ziet meer van God en kan dat verder geven aan Gods volk.

| 9 | doordat hij dit weet dat de wet niet bestemd is voor een rechtvaardige, maar voor wettelozen en weerspannigen, voor goddelozen en zondaars, voor onheiligen en ongoddelijken, voor vadermoorders en moedermoorders, voor doodslagers,

Paulus benadrukt dat de wet er niet is om rechtvaardigen te veroordelen. De wet is er om onrechtvaardigen te tonen dat zij God nodig hebben. Ze dient niet als middel tot verlossing, maar wijst op de verlossing van God. Ze schenkt inzicht over Gods plan met deze schepping.

De wettelozen, weespanningen, goddelozen, zondaren, onheiligen en ongoddelijken hebben geen relatie met God. ‘Onheiligen’ (SV, ELB, LUT) vertaalt NBG onduidelijk met ‘onverlaten’. WV leest: ‘voor verachters en bespotters van al wat heilig is’ (vgl. GNB). Zij openen hun leven continu voor alles en iedereen, behalve voor God.

Vervolgens somt de apostel verschillende personen op waarvoor de wet bestemd is. Vanaf de woorden ‘vadermoorders en moedermoorders’ vormt zijn lijst een parallel met het tweede deel van de Tien Woorden: ‘vadermoorders en moedermoorders’ (‘Eer uw vader en uw moeder’, Ex20:12); ‘doodslagers’ (‘Niet moet je doodslaan’, Ex20:13); ‘hoereerders, hen die bij mannen liggen’ (‘Niet moet je overspel plegen’, Ex20:14); ‘mensenrovers’ (‘Niet moet je stelen’, Ex20:15); ‘leugenaars, meinedigen’ (‘Niet moet je antwoord geven aan je naaste als leugengetuige’, Ex20:16). Enkel het tiende gebod noemt de apostel niet.²

Vader- en moedermoorders zijn mensen, die geen ontzag voor hun ouders hebben en hen ook niet eren. Ze gaan zo ver, dat ze in staat zijn hun ouders te vermoorden. De doodslagers zijn moordenaars in het algemeen.

| 10 | hoereerders, hen die bij mannen liggen, mensenrovers, leugenaars, meinedigen en al wat verder ingaat tegen de gezonde leer,

Hoereerder zijn mensen die een seksueel zondig leven leiden. Dat kan gebeuren door verslaving aan pornografisch materiaal of door hun lusten bij andere vrouwen te bevredigen.

Bij hen ‘die bij mannen liggen’ denken velen aan homoseksualiteit.³ Mensenrovers misbruiken andere mensen op een onterechte wijze als slaaf en meinedigen zijn mensen die zich schuldig maken aan vals zweren.

Paulus sluit deze lijst met de woorden ‘en alles wat verder ingaat tegen de gezonde leer’.

| 11 | volgens het evangelie van de heerlijkheid van de gelukkige God dat mij is toevertrouwd.

Door het evangelie van God kreeg Paulus zicht er op dat de Thora zich richt tot onrechtvaardigen en hen Gods verlossing wil laten zien.

² Ouweneel, 2006:67; Litfin, 2000a:304; MacDonald, 1997:1095.

³ W. MacDonald, *Kommentar zum Neuen Testament* (Bielefeld:CLV, 1997), 1096; M. Ukleja, ‘Homosexuality in the New Testament,’ *Bibliotheca Sacra* 147:560 (oct.-dec. 1983): 350-58; S.A. Cole, ‘Biology, Homosexuality, and Moral Culpability,’ *Bibliotheca Sacra* 154:615 (jul.-sept. 1997): 355-66.

Probeer op een half A4tje kort te schrijven wat je weet over de Thora. Hoe moeten wij hier als christenen mee omgaan?

4.2 Bemoedigen om te volharden in het geloof (1:12-20)

(12) Ik dank Christus Jezus, onze Heer, die mij kracht gegeven heeft, dat Hij mij trouw heeft geacht, daar Hij mij in de bediening gesteld heeft, (13) mij die vroeger een lasteraar, een vervolger en een smader was; maar mij is barmhartigheid bewezen, omdat ik het onwetend heb gedaan, in ongelof; (14) en de genade van onze Heer is meer dan overvloedig geweest met geloof en liefde, die in Christus Jezus is. (15) Het woord is betrouwbaar en alle aanneming waard, dat Christus Jezus in de wereld is gekomen om zondaars te behouden, van wie ik de voornaamste ben. (16) Maar mij is daarom barmhartigheid bewezen, opdat Christus Jezus aan mij, de voornaamste, al zijn lankmoedigheid bewees tot een voorbeeld voor hen die in Hem zouden geloven tot het eeuwige leven. (17) De Koning der eeuwen nu, de onvergankelijke, onzichtbare, enige God, zij eer en heerlijkheid tot in alle eeuwigheid! Amen.

(18) Dit bevel vertrouw ik je toe, mijn kind Timotheüs, overeenkomstig de voorafgegane profetieën over jou, opdat je door deze de goede strijd strijdt, (19) terwijl je het geloof behoudt en een goed geweten, dat sommigen van zich hebben gestoten, waardoor zij aangaande het geloof schipbreuk hebben geleden. (20) Onder hen zijn Hymeneüs en Alexander, die ik aan de satan heb overgegeven, opdat hun het lasteren wordt afgeleerd.

| 12 | Ik dank Christus Jezus, onze Heer, die mij kracht gegeven heeft, dat Hij mij trouw heeft geacht, daar Hij mij in de bediening gesteld heeft,

Dankbaar is Paulus voor de dienst die hij mag doen voor de Heer. Hij dankt zijn God dat hem deze mogelijkheid geschonken is. Het is voor de apostel niet vanzelfsprekend dat God hem voor zijn dienst gebruikt. Dat is iets waarvoor hij zijn Heer eert.

Jezus heeft Paulus in de bediening gesteld (Hd26:16-17; Ef4:9-12). Dat was heel duidelijk (Hd9). Paulus had zijn dienst niet zelf verworven. Hij ontving het door de genade van zijn Meester. Deze Heer plaatste hem ook in de bediening (Ef4:11). Vaak denken christenen dat een bijbelschool of theologische opleiding iemand een bediening schenkt. Zij rusten echter alleen een bediening toe.

Weet jij welke bediening Christus jou schonk?

Wat doe je om die te gebruiken en daarin te groeien?

| 13 | mij die vroeger een lasteraar, een vervolger en een smader was; maar mij is barmhartigheid bewezen, omdat ik het onwetend heb gedaan, in ongelof;

De dankbaarheid van Paulus is nog groter als hij beseft dat hij vroeger een lasteraar, vervolger en verdrukker was. Paulus' woorden vormen een stijging in intensiteit. De man die een instrument in Gods hand was, was vroeger een verwoester van de gemeente. Hij bedreigde de christenen in woord en daad (Hd8:3; 9:1).

Nu was het tijt gekeerd. Paulus wist dat God hem barmhartigheid had geschonken. Alles was de apostel vergeven. Hij ervoer de zegeningen van God en zag Gods genade in Christus.

De uitspraak 'omdat ik het onwetend heb gedaan' is lastig. Wist Paulus niets van Jezus? Luisterde hij nooit naar Jezus op het tempelplein? Tijdens de eerste verhoren van de apostelen in Handelingen 3-4 ontving hij informatie over hun geloof. Het Griekse ἀγνοέω duidt niet op onkunde, maar op iets zonder opzet. Al de Thora onderscheidt tussen onopzettelijke zonden en zonden met opgeheven hand of opzet. Wie de wil van God niet goed kende wordt met een geringer oordeel geslagen (Lc12:48; Mt11:23-24; Op20:12). Toch blijft elk kwaad afschuwelijk in de ogen van God.

Spreek je vaak over je verleden als je aan anderen het evangelie verkondigt?

Hoe zou je een medechristen duidelijk proberen te maken dat bepaalde zonden bij God 'erger' zijn dan andere zonden?

| 14 | en de genade van onze Heer is meer dan overvloedig geweest met geloof en liefde, die in Christus Jezus is.

De Heer krijgt de eer dat Hij zondaars red, verlost en reinigt. Gods genade is rijkelijk in overvloed met geloof en liefde. Het Griekse ὑπερπλεονάζω vinden we enkel hier in het NT en betekent 'rijkelijk' of 'overvloedig'.

Ervaar je God eerder als Raadgever of als Vader?

| 15 | Het woord is betrouwbaar en alle aanneming waard, dat Christus Jezus in de wereld is gekomen om zondaars te behouden, van wie ik de voornaamste ben.

In tegenstelling tot de mensen die zich bezighielden met verzinselen over fabels en mythologische voorstellingen, verkondigt Paulus het volle

evangelie: ‘Jezus Christus is in de wereld gekomen om zondaren te behouden’! De inleiding ‘het woord is betrouwbaar’, komt meerdere keren voor in de brieven aan Timotheüs en de brief aan Titus. Het onderstreept wat Paulus schrijft (1Tm3:1; 4:9; 2Tm2:11; Tt3:8).⁴

Christus is in de wereld gekomen. God verliet de heilige hemel om op deze zondige aarde te komen als een klein kind. Hij werd één van ons (Jh1:14). Hij kwam niet om goede mensen te redden, maar om zondaren te behouden. En de apostel geeft meteen in alle nederigheid openlijk toe dat hij de voornaamste zondaar was. Ondanks dat de apostel hierbij zegt dat hij een zondaar *is*, betekent dit niet dat dit nog steeds voor Paulus geldt.⁵ Meerdere aspecten tonen veeleer dat de apostel een beschrijving van zijn leven voor zijn bekering wil geven. Allereerst valt het in de context op dat Paulus bij ‘zondaren’ aan mensen denkt die zonder God leven. Vooral uit vs9 blijkt dat. Daarnaast vervolgt Paulus zijn uitspraak in vs16 waarin hij erop wijst dat hem ‘barmhartigheid is bewezen’. Dit ondersteunt de gedachte dat de apostel met zijn eigen beschrijven als ‘voornaamste zondaar’ terug kijkt naar zijn leven dat hij leidde voor zijn bekering. Het zou tevens vreemd zijn om te stellen dat Paulus nog steeds de voornaamste van alle zondaren was tijdens zijn leven als christen. Het zou dan totaal hypocriet van hem zijn om anderen op te roepen om minder te zondigen en een heilig leven te leiden.

Het lijkt dat hoe ouder Paulus werd, hoe meer hij besepte van de genade die God hem had geschonken. In 1Ko15:9 noemde hij zich ‘de geringste van alle apostelen’, in het later geschreven Ef3:8 ‘de allergeeringste van alle heiligen’ en in het nog later geschreven 1Tm1:15, ‘de voornaamste van alle zondaren’.

Hoe zou je 1 Timotheüs 1:15 in eigen woorden weergeven aan een vriend?

| 16 | Maar mij is daarom barmhartigheid bewezen, opdat Christus Jezus aan mij, de voornaamste, al zijn lankmoedigheid bewees tot een voorbeeld voor hen die in Hem zouden geloven tot het eeuwige leven.

Paulus herhaalt dat hem barmhartigheid is bewezen. In 1:13 gaf hij de oorzaak van deze barmhartigheid aan; in 1:16 het doel ervan. Eveneens herhaalt Paulus dat hij de voornaamste zondaar is.

⁴ M.L. Bailey, ‘A Biblical Theology of Paul’s Pastoral Epistles,’ *A Biblical Theology of the New Testament*, red. R.B. Zuck, (Chicago:Moody, 1994), 349-354; P.H. Towner, *The Goal of Our Instruction*, (Sheffield:JSOT, 1989), 75-119.

⁵ Saucy, 1995:405.

God bewees zijn lankmoedigheid tegenover Paulus, de man die Hem zo had beledigd. Daardoor werd Paulus een voorbeeld voor anderen, zodat de grootste zondaar niet zou kon twijfelen aan Gods barmhartigheid.

Paulus noemt vervolgens het 'eeuwig leven' als einddoel van het geloof (Rm2:7; 6:22; Tt3:7). Bij Johannes is het eeuwig leven de bezitting van de gelovige (Jh3:16).

Is het beeld van God veranderd, naarmate je Hem meer hebt leren kennen? Vertel eens daarover.

| 17 | De Koning der eeuwen nu, de onvergankelijke, onzichtbare, enige God, zij eer en heerlijkheid tot in alle eeuwigheid! Amen.

Nadat de apostel over Gods barmhartigheid schreef, kon hij niet schrijven zonder een dankbare erkenning van Gods goedheid te betuigen. Men mocht hier niet overheen lezen. Een heilig moment van aanbidding breekt bij de apostel aan als hij aan dat terugdenkt wat God voor hem deed.

In zijn lofprijs spreekt de apostel over de 'Koning van de eeuwen', 'de onvergankelijke', 'onzichtbare' en 'enige God'. God is de eeuwige zonder begin en eind. Hij is de onsterfelijke en de bron van onsterfelijkheid. Hij alleen bezit onsterfelijkheid. Hij is de Onaanschouwelijke. Met sterfelijke ogen kan Hij niet worden gezien. Met soortgelijke woorden eindigt Paulus deze brief: 'Hij die alleen onsterfelijkheid heeft, die een ontoegankelijk licht bewoont, die geen mens gezien heeft of zien kan. Hem zij eer en eeuwige kracht! Amen.' (6:16). God komt alle heerlijkheid toe.

| 18 | Dit bevel vertrouw ik je toe, mijn kind Timotheüs, overeenkomstig de voorafgegane profetieën over jou, opdat je door deze de goede strijd strijdt,

Paulus herneemt de oproep aan Timotheüs aan het begin van deze brief.⁶ Timotheüs mag terugdenken aan de profetieën en zich daardoor laten bemoedigen. Wat de inhoud van deze profetieën was, is onbekend. Timotheüs wordt er straks in 1Tm4:14 nog eens aan herinnert.

Het is gebruikelijk in Gods koninkrijk dat profetische uitspraken over medegelovige voorkomen. Ze maken je vurig om de goede strijd te strijden. Het NT roept er diverse keren toe op om elkaar te bemoedigen door profetieën (1Ko14:1-3). Juist in onze dienst voor God is het Woord en

⁶ W. MacDonald, *Kommentar zum Neuen Testament* (Bielefeld:CLV, 1997), 1099; A.D. Litfin, *1. Timotheus* (NTEA 5; Holzgerlingen:Hänsler, 2000), 306.

de werking van de Geest onontbeerlijk. Waar een van beide afwezig is, verliezen mensen de nauwe relatie met God.

Paulus laat de profetieën die er over Timotheüs zijn uitgesproken niet onaangeraakt. Hij bemoedigt zijn pupil om te strijden voor dat wat hem door de Geest van God is geopenbaard. De grondtoon van het woord 'strijd' (στρατεύω) doelt meestal op zware atletische inspanning (1Tm6:12; 2Tm4:7) of aan de strijd van een soldaat in een oorlogstijd.⁷ Het staan in het koninkrijk kost strijd. Een strijd tegen de zonden, tegen de macht van het vlees, de antichristussen en de satan.

| 19 | terwijl je het geloof behoudt en een goed geweten, dat sommigen van zich hebben gestoten, waardoor zij aangaande het geloof schipbreuk hebben geleden.

'Houd je geloof vast!', spoort de apostel Timotheüs aan. Het woord 'geloof' kan in de Bijbel drie betekenissen hebben:

- (1) Het reddende geloof in Jezus Christus (Hd15:9);
- (2) De gave van geloof van de Geest (1Kor12:9);
- (3) Het vertrouwen in God (Jd1:3).

In 1Tm en 2Tm vinden we vooral de laatste betekenis (1Tm6:21; 2Tm2:18; 4:1). Zorg dat je in God blijft vertrouwen. Houd vast wat je hebt. Houd een goed geweten dat niet door de zonden gedwardsboomd wordt. Het gezonde geloof en het goede geweten zijn belangrijke wapens in de strijd. Als we dat negeren, blijft er van ons geloof weinig over en bevinden we ons al snel op alle mogelijke kronkelpaadjes.

| 20 | Onder hen zijn Hymeneüs en Alexander, die ik aan de satan heb overgegeven, opdat hun het lasteren wordt afgeleerd.

Hymeneüs noemt Paulus opnieuw in zijn tweede brief aan Timotheüs.⁸ Deze persoon en anderen zijn 'van de waarheid afgeweken door te zeggen dat de opstanding al heeft plaatsgehad en die het geloof van sommigen omverwerpen' (2Tm2:18). Het lasteren van Alexander wordt eveneens in die brief genoemd: 'Alexander de kopersmid heeft mij veel kwaad berokkend; de Heer zal hem vergelden naar zijn werken. Wacht ook jij je voor hem, want hij heeft onze woorden zeer tegengestaan' (2Tm4:14-15; vgl. Hd19:33). Beide personen waren vroeger aanwezig in Gods gemeente. Nu lasterden ze het evangelie. Nu deden ze alles om

⁷ P.H. Towner, *1-2 Timothy & Titus*, (IVP-NC; Downers Grove:InterVarsity, 1994), 58.

⁸ Contra: A. Remmers, *In Gottseligkeit Leben. Eine Auslegung des 1. Timotheusbriefes* (Wuppertal:EGFD, 1986), 35; A.D. Litfin, *1. Timotheus* (NTEA 5; Holzgerlingen:Hänsler, 2000), 306.

anderen het geloof te laten omvergoaien. Zo sleepten ze mensen mee terug in de macht van de wereld. Paulus plaatste hen buiten de gemeente en geeft hen aan de satan over, omdat ze een gevaar vormen voor Gods gemeente. Een relatie met zulke mensen kon dodelijk zijn voor de gelovigen.

Bij de uitspraak van 'het overgeven aan de satan' is er gedacht aan: (1) het verwijderen uit de gemeenschap van de gemeente, omdat daarbuiten het gebied van satan en het vlees heerst (vgl. 1Jh5:19);⁹ (2) het overgeven van het lichaam van de zondaar aan het geweld van de satan, waardoor de zondaar (door ziekte) misschien sterft maar zijn geest gered wordt (vgl. Hd5:1-11; 13:11; 1Ko11:30-32).¹⁰

Beide mogelijkheden zijn mogelijk.¹¹ Paulus zegt zelf dat hij de zondaar aan de satan heeft overgegeven 'tot verderf van het vlees, opdat de geest behouden wordt in de dag van de Heer Jezus' (1Ko5:5) en 'opdat hen het lasteren afgeleerd wordt' (1Tm1:20). De tucht heeft een eschatologisch doel. De satan wordt ingeschakeld om de zondaar te behouden.¹² De bedoeling van de overgave was immers het beschermen van de gemeente tegen de zondaar (vgl. 1Tm1:20) en het helpen van de zondaar om zijn geest te behouden (1Ko5:5).

Deze strafmaatregel vinden we terug in de synagoge.¹³ Daarbij werd een gelovige die in zonde gevallen was, eerst vermaand. Als dat niet hielp, mocht hij volgens de Joodse traditie gedurende dertig dagen niet in de synagoge komen (vgl. 2Ts3:14). Als dat nog geen resultaat gaf, werd hij voor goed buiten de synagoge en dus ook buiten het geestelijke leven van Israël geplaatst. Als ze liever naar de duivel willen luisteren dan naar God, moeten ze ook maar in de handen van de duivel vallen. Deze straf mag wel niet gezien worden als wraak, maar als tuchtmaatregel.

Tevens is er discussie of deze handeling alleen door de apostelen kon worden gedaan of dat dit voorbehouden was aan alle gelovigen.¹⁴ Aangezien Paulus in 1Ko5 de gemeente op dit specifieke probleem aanspreekt en hun oproept om de zonde uit hun midden weg te doen

9 Litfin, 2000a:306; Remmers, 1986:35; Lock, 1924:19; Kelly, 1963:38; MacDonald, 1997:707; Fee, 1987:212; Grosheide, 1952:25.

10 Mounce, 2000:68.

11 D.K. Lowery, '1.Korintherbrief,' *Das Neue Testament Erklärt und Ausgelegt*, red. J.F. Walvoord en R.B. Zuck, Bnd.V, (Holzgerlingen:Hänsler, 2000), 15-16.

12 Bohren, 1952:111.

13 T.C.G. Thornton, 'Satan-God's Agent for Punishing,' *Expository Times* 83 (1972): 151-52.

14 W. MacDonald, *Kommentar zum Neuen Testament*, (Bielefeld:CLV, 1997), 1100; W.J. Ouweneel, *Seks in de Kerk*, (Vaassen:Medema, 2006), 93.

(vs7), kunnen we ervan uitgaan dat deze handeling ook door de gemeente gedaan kon worden.

Deze gebeurtenis noemt Paulus niet alleen om Timotheüs te vertellen wat hij deed met Hymeneüs en Alexander. Ze dient ook als waarschuwing.

Met welke moeilijkheden had de gemeente in Efeze te kampen als je 1Tm1 leest?

Welke praktische adviezen en bemoedigingen gaf Paulus zijn jonge vriend Timotheüs?

5 Het leven van man en vrouw in de maatschappij (2:1-15)

In 1 Timotheüs 2 pleit Paulus voor een vredige en voorbeeldige omgang met maatschappelijke issues. Hij roept als eerste iedereen ertoe op om te bidden voor de maatschappij en de gezagsdragers die daaraan vorm geven (2:1-7). Daarna stelt hij dat de mannen met opgeheven handen moeten bidden als teken van afhankelijkheid van God. Ze moeten afzien van wrok of onenigheid (2:8). Ook de vrouwen moeten niet pronken of opvallen met hun uiterlijk, maar zich kenmerken door goede daden in de maatschappij (2:9-10). Paulus opent vervolgens het christelijk onderwijs voor vrouwen en roept hen op om dit in stilte te doen, zonder maatschappelijke ophef te veroorzaken. Alle nadruk ligt op de vrede, bescheidenheid en rust. Een negatieve opstand of een eigenhandig optreden, zoals dat de apostel in Efeze overkwam, wordt afgewezen (2:11-12). Allen moeten beseffen dat soortgelijks zich al in Genesis 1-3 voordeed. Toen kwam er onderdrukking over allen doordat de vrouw als eerste een verkeerde keuze maakte, terwijl Adam als eerste geschapen was (2:13-14).

Nu lijkt het omgekeerd te zijn: vrouwen worden door de maatschappij achter gesteld doordat mannen een verkeerde keuze maken. Zoals Eva's keuze gevolgen had voor Adam, die er het eerste was, hebben 'Adam's' keuzes in Paulus' tijd gevolgen voor 'Eva' die er als tweede was. In beide situaties verdrukt het ene geslacht het andere geslacht (vgl. Gn3:16). Die verdrukking moet een christelijke vrouw niet eigenhandig oplossen, zoals de menigte in Efeze dat vroeger bij Artemis probeerde te doen (Hd19:23-32). Paulus pleit voor een werking vanuit de rust en vrede, zoals God dat zelf voor deed. Zijn belijdenis van Christus moet daardoor richting geven aan deze kwesties (1Tm2:2b-7). Net zoals Eva mocht weten dat een nakomeling de overwinning op de kwade onderdrukking zou behalen mag de vrouw beseffen dat de nakomelingen die zij baart de overwinning op de

kwade onderdrukking in haar dagen zullen behalen (2:15). Paulus' wijsheden aan de mannen en vrouwen in dit tekstgedeelte bieden daarmee een christelijk perspectief op de omgang met moeilijkheden in de maatschappij.

5.1 Oproep tot gebed voor de maatschappij (2:1-7)

(1) Ik vermaan dan allereerst dat smekingen, gebeden, voorbeden en dankzeggingen gedaan worden voor alle mensen, (2) voor koningen en alle hooggeplaatsten, opdat wij een rustig en stil leven leiden in alle godsvrucht en eerbaarheid. (3) Dit is goed en aangenaam voor God, onze Heiland, (4) die wil dat alle mensen behouden worden en tot een volledige loyaliteit van de waarheid komen. (5) Want er is één God en één Middelaar tussen God en mensen, de mens Christus Jezus, (6) die zichzelf gegeven heeft tot een losprijs voor allen, volgens het getuigenis op zijn eigen tijd; (7) waartoe ik gesteld ben als prediker en apostel – ik zeg de waarheid, ik lieg niet –, als leraar van de volken in geloof en waarheid.

| 1 | Ik vermaan dan allereerst dat smekingen, gebeden, voorbeden en dankzeggingen gedaan worden voor alle mensen,

De gelovigen moeten blijven bidden. Dit moet 'allereerst' gezegd worden. Wat vaak op de laatste plaats staat, moet op de eerste plaats staan. Het belang van gebed mag niet worden verwaarloosd. Het is een fundament in ons leven. Gebed brengt meer tot stand dan de wereld kan dromen. Door het verwaarlozen van gebed zijn veel dingen zelfs niet tot stand gebracht dan de wereld kon dromen. Gebed is een van de moeilijkste zaken in het leven van een christen. Clive Lewis noemde de wereld de 'stille planeet' die geen verbinding met de hemel had.

Paulus bemoedigt de gelovigen om in het gebed niet te verslappen. Gebed is een kenmerk van de christen. De gelovigen in Jeruzalem volharden in de gebeden (Hd2:42). Het was een huis van gebed (vgl. Js56:7; Mc11:17). Wie de brieven van Paulus leest, concludeert dat hij een man van gebed was. Vaak vertelt hij dat hij bad voor de gelovigen en dat hij God dankte voor hun leven (Rm1:8; 1Ko1:4; 2Ko1:3; Ef1:3; Fp1:3; Ko1:3).

Smekingen, gebeden, voorbeden en dankzeggingen moeten gebeuren. Smekingen zijn gebeden die herhaald worden, waarbij het belang er van duidelijk aan God wordt gemaakt (vgl. Hd12:5). 'Gebeden' verwijst naar de algemene gebeden. 'Voorbeden' verwijzen naar de gebeden die we voor

anderen uitspreken. In dankzeggingen spreken we goed over God, danken en prijzen we Hem voor wat Hij deed.

Regelmatig beperken we ons gebed tot onszelf, ons gezin of een groep vrienden. Paulus motiveert ons te bidden voor ‘alle mensen’. Hij wijst daar drie keer op (2:1,4,6). Dat betekent niet: ‘Heer ik bidt u voor alle mensen, Heer ik smEEK u voor alle mensen, Heer ik dank u voor alle mensen’, maar dat we voor anderen bidden. Laat je niet tegenhouden te bidden voor mensen waarvoor je nog nooit bad. Een lijst met christenen die je kent, kan hierbij helpen. Als je niet weet wat je voor een ander kunt bidden, zeg het tot de Heer: ‘Heer, wat moet ik voor deze persoon bidden, leid mij in gebed voor hem (of haar).’

| 2 | voor koningen en alle hooggeplaatsten, opdat wij een rustig en stil leven leiden in alle godsvrucht en eerbaarheid.

De overheden waren door God ingezet (Rm13:1-4). Toch kwam Paulus vaak door hen in de gevangenis terecht. Wie beseft wat voor een negatieve invloed een regering kan hebben, kunnen we God danken voor goede regeringen. Regeringen die het toestaan dat we in rust God mogen dienen en eren. Voor zulke maatschappijen vergeten we vaak te danken.

De wens van Paulus is niet dat we door de overheid rijk worden of eer en aanzien genieten. Hij verlangt een rustig en stil leven waarin het toegestaan is het geloof te belijden. De term ‘godsvrucht’ vinden we negen keer in 1Tm (2:2; 3:16; 4:7-8; 5:4; 6:3,5-6,11) en slechts vijf keer in de rest van het NT (Hd3:12; 2Pt1:3,6-7; 3:11).

Leven in Godsvrucht¹

Wie bekend is met de nieuwtestamentische boeken, denkt bij ‘godsvrucht’ meteen aan de pastorale brieven, met name aan de eerste brief aan Timotheüs. Hoewel het zelfstandig naamwoord εὐσεβεία/*eusebeia* vijftien keer voorkomt in het Nieuwe Testament, komt het maar liefst tien keer voor in de pastorale brieven, waarbij acht keer in de eerste brief aan Timotheüs (1Tm2:2; 3:16; 4:7-8; 6:3,5-6,11; 2Tm3:15; Tt1:1). De overige vijf keer vinden we het in teksten die in relatie staan met de apostel Petrus: vier keer in de tweede Petrusbrief (2Pt1:3,6-7; 3:11) en één keer in Handelingen, als Petrus aan het woord is (3:12). Daarnaast vinden we het werkwoord εὐσεβέω/*eusebeō* nog in 1Tm5:4 en het adjectief εὐσεβῶς/*eusebōs* in 2Tm3:12 en Tt2:12.

¹ Zie uitvoeriger: Hausoul, 2014b:40-47.

Zoektocht naar een theologische omkadering

Ondanks dat εὐσέβεια/*eusebeia* bekendheid geniet in de eerste brief aan Timotheüs, is er discussie over de betekenis ervan.² Dat blijkt al uit de Nederlandse vertalingen van het begrip: 'vroomheid' (NBV, NB, vgl. WV, Vg: *pietas*), 'toewijding' (vgl. GNB), 'godsvrucht' (HSV, NBG) en 'godzaligheid' (SV). In het verleden dachten vooral Duitse onderzoekers dat εὐσέβεια/*eusebeia* verwees naar de algemene moraliteit die in de christenheid ontstond toen de vroege kerk minder nadruk begon te leggen op het belang van een geestvervuld leven.³ Volgens Martin Dibelius en Hans Conzelmann accentueerde het de vreedvolle relatie die er, na het uitblijven van de wederkomst, ontstond tussen de christenen en de wereld rondom hen (vgl. 1Tm2:1-2).⁴ Een diepere theologische betekenis ontbrak echter in de verklaringen die deze Duitse uitleggers aan het woord εὐσέβεια/*eusebeia* gaven. Werner Foerster wees nadrukkelijk op het belang van die theologische achtergrond, door ook te verwijzen naar 1Tm5:4. De godsvrucht stond niet los van het christelijke geloofsleven, maar was er als het ware theologisch in verankerd. 'Godsvrucht' werd daarmee vanuit de pastorale brieven opgevat als een synoniem voor de goede christelijke geloofswandel die het Nieuwe Testament promote.⁵

Hellenistische achtergrond en context

In dit alles, was εὐσέβεια/*eusebeia* een begrip dat de nieuwtestamentische schrijvers ontleenden uit de wereld van het Hellenisme. Binnen het Hellenisme verwees deze term voornamelijk naar de karakterdeugden en de levenshouding die de maatschappij verwachtte van bepaalde personen, zoals ouderen, familieleden en heersers of koningen. Vanuit dit historisch vlak dachten nieuwtestamentici bij εὐσέβεια/*eusebeia* aan een directe verwijzing naar de ethiek van het Hellenisme.⁶ Het begrip verwees dan vooral naar het algemene respect voor de sociale orden, waarop het familiale, maatschappelijke en onderlinge leven berustte.⁷ Naar een mogelijke ontwikkeling van het begrip binnen de joods-christelijke context werd weinig tot geen onderzoek gedaan. Dat zou veranderen in latere jaren.

Joods-christelijke achtergrond en context

Binnen de Septuaginta komt het zelfstandig naamwoord εὐσέβεια/*eusebeia* maar liefst zevenenvijftig keer voor. Het meest frequent gebeurt dat in 4 Makkabeeën: zesenvoertig keer.⁸ Dat is meer dan in de rest van de Septuaginta. In de canonieke boeken ervan komt εὐσέβεια/*eusebeia* daarentegen slechts vier keer voor (Sp1:7; 13:11; Js11:2; 33:6). Die ontdekking zorgde ervoor dat een nieuwe deur openging in het onderzoek naar de betekenis van εὐσέβεια/*eusebeia* in het Nieuwe Testament. Ceslas Spicq interpreteerde het begrip zodoende als een verwijzing naar een leven

2 Foerster, 1971a:175–185; Marshall, 1999:135–144; Towner, 1989:157–152; Lips, 1979:80–87; Wainwright, 1993:211–224; Mott, 1978:22–48.

3 Holtzmann, 1880:176–179.

4 Dibelius and Conzelmann, 1972:39.

5 Foerster, 1959:213.

6 Brox, 1969:174–177; Lips, 1979:80–87; Roloff, 1988:117–119; Dibelius and Conzelmann, 1972:31–33; Bultmann, 1953:534–535, 573–574.

7 Foerster, 1971a:176–178.

8 Zie uitvoerig: D'Angelo, 2003.

dat zich volkomen toewijdt aan de ene ware God.⁹ Die toewijding uitte zich daarbij vooral in de aanbidding en gehoorzaamheid aan deze ene God. Een leven in godsvrucht, zoals de nieuwtestamentische schrijvers dat voor ogen zagen, zou dan overeenkomen met een leven in respect voor Jahweh, of in de vrees voor Jahweh, zoals het Oude Testament dat al stimuleerde. Die gedachte vindt ondersteuning vanuit de Septuaginta, waar εὐσέβεια/*eusebeia* in de canonieke boeken telkens de vertaling is van het Hebreeuwse 'vrees voor Jahweh' יהוה יראת *jir'at JHWH*; Sp1:7; Js11:2; 33:6). De enige uitzondering hierbij is Sp13:11, waar εὐσέβεια/*eusebeia* geen vertaling, maar een toevoeging is bij de tekst. Voor de Griekse vertalers van de Hebreeuwse tekst was de εὐσεβής/*eusebēs* de rechtvaardige, de צדיק/*tsadiq*, die wandelt met God (Sp12:12; Js24:16; 26:7). Ook Handelingen hanteert εὐσεβής/*eusebēs* op die wijze in het verhaal van Cornelis, de rechtvaardige die toegewijd voor God leefde (10:2,7; vgl. vs35; 2Pt2:9).

Wie een leven in godsvrucht leeft, leeft in deze wereld een leven dat volledig in overeenstemming staat met de kern van het christelijke geloof.¹⁰ Philip Towner heeft er dan ook geen moeite mee om in het volmaakte leven in godsvrucht, waarover de pastorale brieven spreken, een terugwijzing te zien naar het volmaakte leven dat Jezus Christus op aarde leefde.¹¹ Dat laatste vindt ondersteuning door verschillende Bijbelteksten (1Tm3:16; Tt1:16; 2:12). Wie zich afkeert hiervan en deze godsvrucht verwerpt, wordt getypeerd als iemand die ἀ-σεβεια/*a-sebeia* is; waarmee erop wordt gewezen dat de persoon los van God leeft en dus god-loos is (Rm1:18; 11:26; 2Tm2:16; Tt2:12; vgl. Jd1:15,18; 2Pt2:5-6).

Geijkte term van dwaalleren?

Zoals aan het begin van dit artikel vermeldt, vinden we het begrip εὐσέβεια/*eusebeia* meerdere keren in de eerste pastorale brief aan Timotheüs terug. Het veelvuldig gebruik van de term valt er sterk in op. Meerdere auteurs, die vasthouden aan het paulinisch auteurschap van de pastorale brieven, wijzen op de bijzonderheid hiervan en stellen zich de vraag of er een diepere reden te noemen is voor het feit dat de apostel Paulus ervoor kiest om specifiek in deze brief deze term volop te gebruiken. Philip Towner doet een poging tot verklaring. Hij oppert de mogelijkheid dat εὐσέβεια/*eusebeia* in de vroege kerk voornamelijk ingang vond, doordat christelijke tegenstanders dit begrip tegenover de christenen handhaafden.¹² Daarmee probeerden ze aan te duiden dat niet de *christenen*, maar juist *zij* de ware godsvrucht voorleefden. In zijn eerste brief aan Timotheüs keert de auteur zich dan krachtig tegen die uitspraak. In zijn latere commentaar komt Philip Towner hierop terug en stelt hij dat er vanuit de pastorale brieven geen duidelijke aanwijzingen te vinden zijn die erop wijzen dat εὐσέβεια/*eusebeia* een kernwoord was voor de dwaalleraars.¹³ Die conclusie past bij de observatie dat de schrijver zich in de pastorale brieven nergens kritisch uit over de godsvrucht van de tegenstanders.¹⁴ Het

9 Spicq, 1969:1:362, 482-492; Dibelius and Conzelmann, 1972:39-40.

10 Foerster, 1959:217-218.

11 Towner, 1989:147-152.

12 Ibid., 152; Vgl. Foerster, 1959:217.

13 Towner, 2006:174.

14 Roloff, 1988:117.

enige dat de auteur doet is pretenderen dat de godsvrucht bij de tegenstanders enkel aan de buitenkant aanwezig is (1Tm6:5; 2Tm3:5). Voor het bestrijden van de tegenstanders, gebruikt de schrijver *εὐσέβεια/eusebeia* echter niet.¹⁵ Voorzichtigheid tot een te snelle conclusie is hierbij geboden.

Εὐσέβεια/eusebeia en de stad Efeze

Hoewel een duidelijke onderbouwing ontbreekt voor de stelling dat *εὐσέβεια/eusebeia* zich ontleende vanuit het spreken van de dwaalleraars, stelt Philip Towner wel dat het mogelijk is dat Paulus het begrip ontleende uit de joods-Hellenistische context en een eigen invulling geeft binnen zijn eigen christelijke context.¹⁶ Samen met George Knight wijst hij onder andere op de achtergrond van het begrip *εὐσέβεια/eusebeia* en relateert hij het aan de oude stad Efeze, waar Timotheüs zich volgens de brief zelf bevond, toen hij deze ontving (1Tm1:3).¹⁷

In Efeze zou het begrip 'godsvrucht' in relatie hebben gestaan met de ware verering van de godin Artemis, die in deze plaats grote erkenning genoot.¹⁸ Zo verbindt een inscriptie in Efeze uit 104nC ideeën van *εὐσέβεια/eusebeia* en 'openbaring' met elkaar bij de 'verering van de meest verheven godin Artemis' (IvEph27.344-345: [εἰ]ς τε τειμην και ευσεβ[ε]ιαν τῆς επιφανεσ[τατης θεας] Αρτεμιδος).¹⁹ Ook tonen historische onderzoeken aan dat de bewakers van de mysteriën van Artemis, in de eerste eeuw na Christus, deel uitmaakten van het stadsbestuur en *εὐσέβεια/eusebeia* werden genoemd (IvEph1008).²⁰ Die relatie tussen de goden en *εὐσέβεια/eusebeia* is op zich niet vreemd. Al in het jaar 193vC beweerde de magistraat of praetor Marcus Valerius, in een brief aan Teos, dat door de *εὐσέβεια/eusebeia* van zijn volk de gunst van de goden naar de Romeinen uitging.²¹ Door reformen van keizer Augustus kwam er later in het Romeinse rijk een zekere nadruk te liggen op de *εὐσέβεια/eusebeia*, die hij in het Latijn typeerde als *pietas*. De keizer verwacht deze *pietas* van het volk ten opzichte van hemzelf als opperste gezag in het rijk en tegenover zijn gezin.²² Dat zorgt ervoor dat de *pietas* naast andere deugden vermelding vindt op het gouden schild (*clupeus virtutum*) dat Augustus 27vC van de senaat ontving.²³ Dit schild werd later op verschillende munten en monumenten in het Romeinse rijk afgebeeld.²⁴ In zijn *Res Gestae* vermeldt Augustus dat hij dit schild ontving vanwege zijn moed, zachtheid, rechtvaardigheid en vroomheid (*virtutis, clementiaeque et iustitiae, et pietatis causa*; 34.2).²⁵ De Griekse editie van de *Res Gestae* paraphraseert hierbij *pietas* met *εὐσέβεια/eusebeia* en vertaalt de bovenstaande Latijnse tekst als volgt: ἀρετήν και ἐπιείκειαν και δικαιοσύνην και εὐσέβειαν. Volgens Flavius Josephus is *εὐσέβεια* daarbij de bron

15 Wainwright, 1993:57.

16 Towner, 2006:174.

17 Knight, 1979:78; Towner, 2006:172.

18 Trebilco, 2004:19–30; Horsley, 1981–1998:II:82.19; IV:80-81.

19 Rogers, 1991:173.

20 Ibid., 247–250.

21 Dittenberger and von Gaertringen, 1915–1924:601:11-15.

22 Ramage, 1987:91–11; Zanker, 1988:96; Galinsky, 1996:86–88.

23 Imperator Caesar Augustus, 1983 [14nC]:34; Ramage, 1987:91.

24 Vgl. uitvoerig Wallace-Hadrill, 1981:298–323; Standhartinger, 2006:63.

25 Ramage, 1987:75–100.

van de drie andere kardinale deugden die de keizer vermeldt.²⁶ De Griekse filosoof Philo van Alexandrië sluit hierbij aan door de keuze van de keizer indirect te onderbouwen vanuit de gedachte dat εὐσεβεία/*eusebeia* nauw in relatie staat met Gods gebod om de ouders te respecteren.²⁷

Deze gegevens kunnen verklaren waarom de schrijver van de eerste pastorale brief aan Timotheüs εὐσεβεία/*eusebeia* zo veelvuldig in zijn brief gebruikt. Hij ontleende het eenvoudig aan de omgeving en stad waarin Timotheüs functioneerde. Door zichzelf aan te duiden als verwerkelijkers van de ware εὐσεβεία/*eusebeia*, probeerden tegenstanders van het christelijke geloof hiertussen een spie te duwen. Dat lukte hen aardig, waarbij ze echter een kunstmatige scheiding aanbrachten tussen de geloofsinhoud en de geloofswandel (1Tm6:5; 2Tm3:5).

De strijd om de ware godsvrucht

De tegenstanders van het christelijke geloof pretenderen dat niet de christenen, maar zij de ware vorm van de 'godsvrucht' volbrachten. De schrijver van 1Tm verwerpt die idee per direct door dit soort lui te typeren als religieuze fanatici die enkel een uiterlijke vorm van 'godsvrucht' bezitten, maar de essentie van de ware 'godsvrucht' in hun leven verwerpen (2Tm3:5; 2:16). In alle duidelijkheid tekent hij Timotheüs – en via hem de gemeente, waarin Timotheüs verblijft – voor ogen wat de ware godsvrucht is die God zoekt. Hij ontleent daarmee het woord εὐσεβεία/*eusebeia* uit de context van de omgeving en plaatst het in een nieuwe christelijke context (1Tm6:5; 2Tm3:5).²⁸ Door dat te doen, maakt hij zijn toehoorders duidelijk dat de εὐσεβεία/*eusebeia*, zoals de christen die zien, scherp te onderscheiden is van de εὐσεβεία/*eusebeia*, zoals de heidenen dat zien. De ware godsvrucht van het christelijke geloof bestaat uit een leven dat evenveel oog heeft voor de orthodoxie als voor de orthopraxis (vgl. 1Tm1:5-8; 3:15-16; 4:1-3,6,11-12,13-14,15-16). Beide elementen horen onlosmakelijk bij elkaar en mogen niet – zoals de tegenstanders pretenderen – uiteen worden gerukt.²⁹ Het meest verheven voorbeeld dat de apostel, ter ondersteuning van zijn leer, kan aanvoeren is Jezus Christus zelf. Het mysterie van het godsvruchtige leven van de Messias vormt het hoogste climax van deze eerste pastorale brief aan Timotheüs (1Tm3:16). Radicaal tegenover deze godsvrucht van de Heer Jezus, staat meteen daarna het goddeloze leven van de valse godsvrucht, waarvan het christelijke geloof niets wenst te weten (4:1-5).

Ook in zijn tweede brief aan Timotheüs komt nog eens expliciet het leven volgens de godsvrucht naar voren. De auteur wijst erop dat wie voor deze ware godsvruchtige wandel kiest, er zich niet over hoeft te verbazen als hij of zij te maken krijgt met strijd. Die strijd mag geen reden tot argwaan of twijfel zijn. Het vormt geen reden om de geloofsinhoud los te maken van de geloofswandel. Duidelijk stelt de schrijver dat iedereen die een godsvruchtig leven wil leven, vervolging zal meemaken (2Tm3:12). Voor de gelovigen in Efeze geldt dat eveneens als voor Paulus. Voordat de apostel tot deze conclusie komt, beschrijft hij Timotheüs wat er in zijn eigen leven zich aan

26 Josephus, 1996–1998b:II:170-171.

27 Philo of Alexandria, 2005:106–120.

28 Fee, 1988:63; Lips, 1979:82–83; Towner, 1989:148–149.

29 Roloff, 1988:117–119; Brox, 1969:172–177; Dibelius and Conzelmann, 1972:39; Falconer, 1937:30–39; Foerster, 1971a:182–184; 1959:213–218; Knight, 1979:68–73.

moeilijke momenten heeft afgespeeld (2Tm3:11). Strijd is geen vreemde eend in de bijt in het leven van de rechtvaardige, het is een bewijs ervan dat de rechtvaardige een godsvruchtig leven leidt. Daar waar deze strijd ontbreekt, dient men zich veelmeer zorgen te maken, dan daar waar de strijd present is.

Oproep tot Godsvrucht!

Paulus benadrukt in de pastorale brieven dat de godsvrucht (εὐσεβεία/*eusebeia*), zoals de Heer Jezus die voorleefde, het doel is van elke gelovige. Hij is de ware godsvrucht (1Tm3:16) en de godsvrucht die Hij openbaart staat in scherp contrast met hetgeen de tegenstanders van het christelijke geloof beweren. Met deze godsvrucht doelt de apostel niet alleen op de persoonlijke houding van de christenen tegenover God, maar ook op de houding van de gelovigen tegenover de overheid (1Tm2:2), op hun houding tegenover de leidinggevende opzieners in de gemeente en op de houding van de christelijke kinderen tegenover hun ouders en van de christelijke ouders tegenover hun kinderen (1Tm5:4).³⁰ De godsvrucht kenmerkt zich in de omgang met het hogere gezag, dat juist ontbreekt bij de goddelozen (1Tm1:9; 2Tm2:16). Daarmee herinnert het aan de toepassing van 'godsvrucht' bij keizer Augustus: de omgang van het volk met de keizer als hoogste autoriteit. In die richting is het ook mogelijk te denken bij de toepassing van εὐσεβεία in 1Tm3:15. Paulus wijst dan impliciet erop dat ook Gods gezin gekenmerkt dient te zijn door orde en respect. Dat hij deze uitspraak plaatst nadat hij sprak heeft over de opzieners en diakenen in de gemeente, spreekt dan vanzelf vanuit de historische gezagscontext. Dit verder uit te werken is voor de apostel van groot belang. Het toont namelijk aan de christen wat het betekent om een authentiek leven voor Gods aangezicht te leiden. De godsvrucht is van grote waarde en moet worden nagejaagd en getraind; alles wat de christen ervan scheidt moet worden verworpen (1Tm4:7-8; 6:5-6,11; vgl. 2Pt1:6). Deze godsvrucht bevat zowel een cognitief element: het rationeel vertrouwen in geloofswaarheden (1Tm3:16; 6:3) die in overeenstemming zijn met *de* waarheid (Tt1:1; cf. 1Tm1:9; 2:4). Tegelijk bevat de ware godsvrucht ook aandacht aan de geloofswandel (1Tm.4:7-8; Tt2:12; 5:4; 2Pt3:11). Denken en doen zijn op die wijze voor de schrijver van de pastorale brieven onlosmakelijk met elkaar verbonden. In dat opzicht is het zelfs mogelijk dat iemand pretendeert godsvruchtig te leven, maar de waarheid ervan verloochent (2Tm3:5). Van zulk een dubbele levenswandel dienen christenen zich afzijdig te houden. Zo mogen zij zich laten kenmerken als pelgrims die in dezelfde voetsporen als hun Heer aan de wereld rondom hen een voorbeeld zijn van de ware godsvrucht.

| 3 | Dit is goed en aangenaam voor God, onze Heiland,

Gebeden, smekingen, voorbeden en dankzeggingen mogen voor God overvloedig gebeuren. We bidden voor arm en rijk, vriend en vijand, gelovigen en ongelovigen.

30 Vgl. Josephus, 1996–1998a:2.152; 5.327; 7.269; 16.21,165; 20.13; 1996–1998b:II:170-171, 181, 291; 1992a:I.633.

| 4 | die wil dat alle mensen behouden worden en tot een volledige loyaliteit van de waarheid komen.

God wil dat alle mensen worden behouden. Θελω/*theló* wijst naar een wens die geen besluit is (βουλή/*boulé*). God verlangt niet iemands dood of verderf (vgl. Ez33:11). Geen mens gaat verloren, omdat de Heer dat wil (vgl. Jh3:16; 2Pt3:9). Het is Gods verlangen dat alle mensen tot geloof komen, het is de mens die dat verlangen weerstaat. Het is de schuld en keuze van de mens om Gods genade te weigeren en te weerstaan. God wil dat ‘alle mensen behouden worden en tot kennis van de waarheid komen’. Niemand kan zeggen dat hij verloren gaat omdat God dat wil. God strekt zijn hand naar alle mensen uit. Maar niet alle mensen grijpen die hand vast.

Paulus spreekt over de ‘kennis’ (ἐπίγνωσις) van de waarheid. In het Nederlands vertaal ik ἐπίγνωσις met ‘volledige loyaliteit’ (vgl. Tt1:1). Bij de kennis van de waarheid ligt de nadruk niet op intellectueel begrip. Het gaat om een kennis die het leven leidt en openbaart dat iemand een leerling van Gods waarheid is.

Gods verlangen bestaat er niet enkel in om mensen te redden. Hij wil meer dan dat. Hij wil mensen in zijn waarheid inleiden. Zijn verlangen is het dat mensen doorzien en doorschouwen wat Hij met deze schepping van plan is. Paulus tilt van dat laatste al een gedeelte van de sluier op in de volgende verzen.

| 5 | Want er is één God en één Middelaar tussen God en mensen, de mens Christus Jezus,

De apostel laat de lezer met deze woorden aan de waarheid proeven die God alle mensen wil tonen. Er is één God en één Middelaar tussen God en mensen: de mens Christus Jezus. Eén God is de boodschap van het OT, terwijl één Middelaar de boodschap is van het NT.

De middelaar was in de wereld van het NT verbonden met de rechtspraak. Het woord verwees naar iemand die tussen twee partijen stond en de communicatie tussen beide partijen onderhield.³¹ Een middelaar veronderstelt dan ook een punt van geschil. De zonde heeft een twist tussen ons en God veroorzaakt. Christus Jezus is de Middelaar. Hij schiep vrede tussen de mens en God. Hij verzoende de mens met God.

Duane Litfin schrijft dat 2:5-6 uit een geloofsbelijdenis uit de eerste eeuw komt.³² Hij noemt daarvoor geen argumenten.

³¹ MacDonald, 1997:1101; Cullmann, 1958:88.

³² Litfin, 2000a:307.

| 6 | die zichzelf gegeven heeft tot een losprijs voor allen, volgens het getuigenis op zijn eigen tijd;

God gaf niet alleen zijn eniggeboren Zoon. De Zoon gaf ook zichzelf voor allen. De dood van Christus was een losprijs, een betaling. We waren als een slaaf aan de macht van de zonde verkocht, maar Christus kocht ons vrij en plaatste ons onder zijn heerschappij. Hij gaf zichzelf als een losprijs voor allen, zoals het OT profetisch vooruitzag.

Al in de evangeliën werden we erop gewezen dat Christus zijn leven als losprijs gaf: ‘want ook de Mensenzoon is niet gekomen om gediend te worden, maar om te dienen en zijn leven te geven als losgeld voor velen’ (Mc10:45). Nu spreekt Paulus niet over de losprijs ‘voor velen’, maar over de losprijs ‘voor allen’. Door dit verschil zijn meerdere vragen opgekomen. Gaat Paulus verder dan de evangelisten en zegt hij dat elke ongelovige door Christus is vrijgekocht? Bedoelt de apostel dat alle mensen worden?

Dit soort vragen lezen meer in de tekst dan er staat. Paulus zegt niet dat Christus allen vrijkocht. Arend Remmers stelt voor om in plaats van ‘voor’, ‘ten behoeve van’ te vertalen. Dat is echter een vertaling, die de lezer wil verhinderen aan alverzoening te denken.³³ Paulus schrijft dat Christus zich gaf als een losprijs voor allen. De losprijs geldt voor allen, niet de redding. Iedereen kan door Hem worden vrijgekocht, maar niet iedereen wil dat. De evangelisten wijzen op hen die wel willen. Voor hen gaf Christus zijn leven als losprijs. Mc10:45 gebruikt in tegenstelling tot 1Tm2:6 niet het Griekse *hyper* (bet. ‘ten gunste van’), maar het Griekse *anti* (bet. ‘tegenover’, ‘in plaats van’).³⁴ Vandaar verklaren we de uitspraak van de evangelisten met: ‘in plaats van velen’ en Paulus’ uitspraak met ‘ten gunste van allen’. De losprijs is ten gunst van alle mensen. Iedereen kan komen en vrijgekocht worden (1Tm2:6). Maar de losprijs wordt alleen toegekend aan hen die ook daadwerkelijk komen en hun vertrouwen op Christus stellen (Mc10:45). Dat laatste hebben niet alle mensen gedaan, slechts ‘velen’ deden het.

| 7 | waartoe ik gesteld ben als prediker en apostel – ik zeg de waarheid, ik lieg niet – , als leraar van de volken in geloof en waarheid.

Paulus was in Gods koninkrijk geplaatst als ‘heraut’, ‘verkondiger’ (NBG), ‘prediker’ (SV) of bode (Gr. *kéryx*). De vertaling ‘leraar’ (GNB) is onjuist. De heraut, was in het Romeinse rijk een ambtspersoon die officiële mededelingen en boodschappen uitsprak. Paulus was zulk een prediker

³³ Remmers, 1986:48.

³⁴ Vgl. LXX:Gn22:13; 44:33; Nm3:12; Mt2:22; Lc11:11; 24:17; Jh19:12; 1Ko11:15

(Rm11:13). Hij zegt er zelfs nog tussen ‘ik zeg de waarheid, ik lieg niet’, omdat dit betwijfeld werd (1Ko9:1-3; 2Ko11:4-5; Gl1-2).

5.2 Mannen en vrouwen in de maatschappij (2:8-10)

(8) Ik wil dan dat mannen in elke plaats bidden met opheffing van rechtvaardige handen, zonder toorn en twist. (9) Evenzo dat ook vrouwen zich tooien in waardige kleding met bescheidenheid en ingetogenheid, niet met haarvlechten en goud of parels of kostbare kleding; (10) maar – zoals het vrouwen past die belijden godvrezend te zijn – door goede werken.

| 8 | **Ik wil dan dat mannen in elke plaats bidden met opheffing van rechtvaardige handen, zonder toorn en twist.**

Ware gebedsstrijders zijn meestal vrouwen. Paulus moedigt ook de mannen aan te bidden. Hij wil dat zij in elke plaats bidden. Daarbij wordt vooral aan de verschillende gemeentelijke samenkomsten gedacht. Kan de apostel werkelijk bedoelen dat de mannen in Efeze overal moesten bidden met opheffing van rechtvaardige of heilige handen? Is die instructie bij de vrouwen dan niet nodig of mogen zij niet bidden met de opheffing van handen?

De manier waarop dat moet gebeuren wordt eveneens door de apostel voorgeschreven: met opheffing van heilige, vrome of barmhartige handen. Doordat Paulus niet het gebruikelijke ἅγιος (‘heilig’) gebruikt, maar ὀσιος (‘rechtvaardig’, ‘vroom’, ‘genadig’ of ‘barmhartig’), dat daarvan is afgeleid, is er gekozen voor de vertaling ‘rechtvaardige handen’ (vgl. Hd2:27; Tt1:8; Hb7:26).

Dit voorschrift is even opmerkelijk als de oproep dat de mannen op elke plaats moeten bidden. Het is te sterk voorschrijvend voor velen in het westen. Moeten we ons daar werkelijk aan houden? Het is opmerkelijk dat de relativering die de westerling dan bij deze tekst toepast veel minder gebeurt als het om de instructies gaat die de apostel aan de vrouwen geeft. Westerlingen houden zich namelijk zelden aan de oproep van de apostel om deze gebedshouding aan te nemen en zien het als een joods-cultureel verschijnsel (Gn14:22; 2Kr6:12; Ea9:5; Ps28:2; 134:2; Js1:15; Lc24:50). Volgens de Jeruzalemse Talmoed hoorde het opheffen van de handen bij het joodse gebedsritueel.³⁵ Sommigen zien het opheffen van de handen

³⁵ Neusner, 2008:67.2.

zodoende slechts symbolisch als de reine levenswandel van de man. Het gaat de apostel dan slechts om de betreffende hartgesteldheid en niet om een letterlijk opheffen van handen.³⁶

Uit de Bijbeltekst is die gedachte niet af te leiden. De apostel beseft zelf dat hij zijn instructies aan mannen in Efeze schrijft, waarvan weinigen opgroeiden in een joodse cultuur, waarin mannen hun handen ophieven. In vroegere christelijke werken en via de oude afbeeldingen in de catacomben vernemen we dat mannen er voor kozen om hun handen inderdaad bij het gebed op te heffen.³⁷ Door de houding van hun handen toonden zij hun eerbied voor God. Innerlijk en uiterlijk gingen hierbij met elkaar samen in harmonie en ondersteunden elkaar. De afwezigheid van toorn en twist was daarmee verbonden met de opgeheven handen.

| 9 | Evenzo dat ook vrouwen zich tooien in waardige kleding met bescheidenheid en ingetogenheid, niet met haarvlechten en goud of parels of kostbare kleding;

Na zijn wilsuiting tot de mannen komen de vrouwen aan de beurt. De apostel roept hen op zich te tooien in waardige kleding. Schoonheid en mooiheid is niet verkeerd. Te vermijden is een teveel aan aantrekkelijke kleren, aan pracht en praal. Laat uit je kleren blijken wat er in je innerlijk leeft.

De apostel noemt hierbij ook het kapsel van de vrouwen. Het was in de oudheid een wedstrijd onder de vrouwen om het meest dure en luxe kapsel te dragen.³⁸ Goud en parels konden daarin verweven zijn om zich uit te blinken boven andere vrouwen. Dit soort cosmetische wedstrijden moeten niet worden gepromoot. Ze bouwen een ander niet echt op en dienen enkel om met eigen uiterlijk te kunnen pronken. Zulk een pronken is even goed mogelijk door zijn uiterlijk te verwaarlozen. Dat laatste is vaak het geval bij christelijke vrouwen die aan de essentie van Paulus' gedachte voorbijschieten. De apostel wil niet dat vrouwen er smakeloos, slordig en tuttig uitzien. Ook dan plaatst men zichzelf centraal. Hij roept er toe op verstandig met je uiterlijk om te gaan. In vers 10 koppelt hij het met het getuigenis van de godsvrucht die in de vrouw is. Gebruik op een wijze manier je kleding, haar en sieraden om je ermee te sieren.

³⁶ MacDonald, 1997:1103; Dibelius and Conzelmann, 1972:44; Hauck, 1967b:492.

³⁷ Pseudo-Clemens van Rome, 1981:2.3; 29.1; Clemens Alexandrinus, 1985:7.7; Tertullianus, 197AD:30; Vgl. Litfin, 2000a:308.

³⁸ MacDonald, 1997:1103.

| 10 | maar – zoals het vrouwen past die belijden godvrezend te zijn – door goede werken.

Het uiterlijk mag een uitdrukking zijn van wat God innerlijk met een vrouw doet. Evenals bij de mannen in vers 8 dient het uiterlijk en innerlijk met elkaar in harmonie te zijn. God kijkt uiteindelijk naar de vrouw als totaal. Voor God tellen de goede werken die zich zowel in het uiterlijk als innerlijk van de vrouw openbaren. Goede werken zijn daardoor meer dan wat wij ‘goede daden’ noemen.

5.3 Vrouwen, onderwijs en de maatschappij (2:11-15)

(11) Een vrouw moet zich stil, in alle onderdanigheid laten leren; (12) maar ik sta aan een vrouw niet toe dat zij onderwijst of heerst over een man, maar zij moet stil zijn. (13) Want Adam is eerst geformeerd, daarna Eva; (14) en Adam werd niet verleid, maar de vrouw werd verleid en viel in overtreding. (15) Maar zij zal verlost worden door het baren van kinderen, als zij blijven in geloof, liefde en heiliging, met ingetogenheid. Dit is een betrouwbaar woord.

| 11 | Een vrouw moet zich stil, in alle onderdanigheid laten leren;

Hoewel het destijds dikwijls als een onmogelijk gold, stelt de apostel dat de vrouw onderwijs moet ontvangen. Zij dient welkom te worden geheten bij het christelijke studieonderzoek. Allerlei volken, zoals Babyloniërs, Assyriërs, Grieken maar ook Israëlieten vonden dit een onzinnige zaak.³⁹ Een vrouw moest volgens hen geen onderwijs ontvangen. Zij bleven ongeschoold.⁴⁰ Dat was anders bij vrouwen uit de opperklasse in het Romeinse rijk. Zij hadden het privilege een opleiding te volgen.⁴¹ Dat die gedachte ook in Efeze gold, blijkt uit de verschillende kunstvolle teksten, gebeden en gedichten uit de oudheid die door vrouwen zijn vervaardigd. Dit veronderstelt enige vorm van opleiding.⁴²

Door zijn uitspraak gaat de apostel daarom in tegen een mening die gemakkelijk kan opkomen vanuit de culturen die een vrouw niet het privilege geven om onderwijs te volgen. De apostel opent met zijn uitspraak dan, evenals Jezus, de deur van het discipelschap voor vrouwen. Allen zijn welkom in de kring van de Messias: ongeschoolde Galileeërs evenals geschoolde vrouwen. Wel mogen de vrouwen die nieuwe houding

39 Zonder bronvermelding; Kaiser, 2009:34; Vgl. Baugh, 1995:45–47.

40 Spencer, 1985:84; Boldrey and Boldrey, 1976:62–64.

41 Lacey, 1970:1139.

42 Baugh, 1995:46–47.

niet misbruiken om een revolutie te ontketenen. Ook hierin diende de innerlijke godsvrucht hun uiterlijke houding te bepalen. Ze lieten zich stil leren in alle onderdanigheid, zonder opstandigheid.

Andere uitleggers vatten de stilheid en onderdanigheid niet sociaal-gemeen op, maar duiden dit ecclesiologisch. De vrouwen moeten dan stil en onderdanig zijn aan (1) hun eigen mannen, (2) de kerkleiders,⁴³ of (3) de Bijbel⁴⁴. Ze is dan ‘absoluut stil’ of ‘spreekt rustig’ als ze onderwijs krijgt.⁴⁵ Het gaat de apostel dan over de ingesteldheid van de vrouw.

In deze context spreekt Paulus echter niet over de huwelijksrelatie van man en vrouw. Ook geldt een respectvolle omgang met de kerkleiders en Bijbel voor mannen. De ecclesiologische duiding is daardoor zwak en houdt te weinig rekening met de historische situatie. Vanuit de toenmalige context dat een vrouw in de maatschappij weinig onderwijs ontvangt, is de sociale duiding daarmee het meest plausibel. Een uiterlijk verheffen van zichzelf is dan even misplaatst als het gaat om klee- en haardracht als dat het gaat om het genieten van nieuwe voorrechten in het navolgen van Christus.

| 12 | maar ik sta aan een vrouw niet toe dat zij onderwijst of heerst over een man, maar zij moet stil zijn.

Terwijl de apostel net als Jezus tegen de gangbare cultuur ingaat en oproept dat vrouwen tot het onderwijs van het christelijke geloof worden toegelaten, staat hij het niet toe dat een vrouw onderwijs geeft of over een man heerst. De nadruk ligt evenals in vers 11 bij de stille onderdanigheid. Dat is niet de stilte van een volledig zwijgen. Opnieuw gaat het over een ingesteldheid die van belang is in de maatschappij. Wie deze briefcontext loslaat kan zomaar gaan stellen dat mannen wel over hun vrouwen mogen heersen. Dat is echter niet de kwestie. Het gaat om een goede introductie van de christelijke waarden en normen in de maatschappij. Een radicale revolutie wil de apostel daarin niet ontketenen, evenals Jezus dat in zijn dagen niet deed. Tegelijk kiezen beide mannen om een aantal vrouwelijke medewerkers toe te laten in hun kring.

Deze uitspraak van Paulus gaf de kerk de basis om vrouwen niet toe te laten tot het onderwijs, de prediking of de kerkleiding. Die uitlegkeuze zet de kerkstructuur op zijn kop en zorgt voor hete discussies. Wie de uitleg van dit vers bepaalt, bepaalt wat alle vrouwen wel en niet mogen doen in

⁴³ Lock, 1924:32; Kent, 1982:108.

⁴⁴ Dibelius and Conzelmann, 1972:47.

⁴⁵ Clark, 1980:195; Howard, 1983:31–42; Vgl. Litfin, 2000a:308; Fee, 1987:52, 590.

Gods gemeente. Het is van groot belang het gewicht hiervan te erkennen en in zachtheid om te gaan met zijn eigen mening over dit vers. Wie zich eraan vertilt en opheft als enige uitleg staat namelijk ook voor God met die keuze. De impact van het vers is immers groter dan dat van menig ander vers in dit Bijbelboek. In de onderstaande commentaar willen we daarom uitvoerig aandacht besteden aan de uitleg er van.

Doordat de apostel ‘onderwijs’ (διδάσκω) en ‘heersen’ (αὐθεντέω) naast elkaar plaatst, wordt ‘onderwijzen’ opgevat als gezag. Wie de Bijbel onderwijst, bepaalt en instrueert daarmee wat mannen moeten geloven (2Tm2:2).⁴⁶ Paulus wil dan dat mannen onderwijzen wat anderen geloven. Vrouwen mogen dat niet doen. Mogelijk omdat ze ongeschoold zijn.

Een uitdaging hierin vormt Priscilla die samen met haar man Aquila de joodse Bijbelleraar Apollos diepgaand voortgezet onderwijs gaven over het christelijke geloof (Hd18:25-26). Daarnaast groeit Timotheüs op met het onderwijs van zijn moeder en grootmoeder (2Tm3:15), onderwijzen vrouwen ook andere vrouwen (Tt2:4) en roept Paulus zijn pupil op om betrouwbare ‘mensen’ (ἄνθρωπος, dus mannen en vrouwen) te zoeken die geschikt zijn anderen te onderwijzen.

Als reactie op deze gegevens wordt Priscilla graag in de schaduw van haar man geplaatst (latere handschriften verwisselen beiden namen van plaats, vgl. SV, HSV)⁴⁷ en beschreven als onderwijzers, die basisonderwijs aan jong gelovigen geeft,⁴⁸ hoewel Handelingen 18 haar naam vooraan plaatst en aantoont dat het om voortgezet onderwijs gaat. Ook wordt 2 Timotheüs 2:2 beperkt tot enkel mannen (ἄνδρός) die onderwijs geven of zo uitgelegd dat vrouwen enkel onderwijs aan vrouwen geven. Een andere oplossing veronderstelt dat Priscilla privé-onderwijs aan Apollos gaf en Paulus in 1 Timotheüs slechts verbiedt dat vrouwen publiekelijk onderwijs geven.⁴⁹ 1 Timotheüs maakt die nuancerings echter niet zelf.

Vanuit bovenstaande reflectie ontstond de gedachte dat Paulus zich in 1 Timotheüs 2 tegen een specifieke problematiek keert. Hypothetisch is er veronderstelt dat er in Efeze een feministisch-gnostische beweging was. Aan het hoofd van die beweging stond ‘een vrouw’ die in een ‘afwijkende leer’ van kennis in de gemeente bracht (1Tm1:3)⁵⁰ en/of over de mannen

46 Mare, 1966:146; Zuck, 1965:159–160; Rengstorf, 1964:158; Filson, 1941:324.

47 Vgl. Hausoul, 2020.

48 Remmers, 1986:57–58.

49 Ibid.

50 Kroeger and Kroeger, 1992b:14–18; Barron, 1990:451–459; Payne, 1981:169–197; Scholer, 1986:204.

wilde heersen⁵¹. Dat verklaart waarom Paulus plotseling van het meervoud ‘vrouwen’ (vs10) naar het enkelvoud ‘vrouw’ veranderd (vs11-14).⁵² Het is echter een terechte vraag of zulk een misleidster verandert als zij zich stil laat onderwijzen. Ook mist de hypothese een basis in de brief en geschiedenis. Over een misleidende vrouw spreekt de apostel niet, terwijl hij in 1:19-20 wel misleiders als Hymeneüs en Alexander bij naam noemt.⁵³

Als we rekening houden met de sociaal-algemene uitleg bij vers 11 kan het in vers 12 ook om een herhaling gaan. Paulus wil niet dat de vrouw in Efeze autoritair optreedt en een revolutie ontketend. Terwijl Demetrius in Efeze een volksoproer startte vanuit zijn ijver voor de godin Artemis (Hd19:23-32), moeten vrouwen in Efeze die Jezus volgen niet voor zulke opstanden kiezen. Paulus benadrukt daarom drie keer de stilte in zijn betoog en keert zich tegen een ‘autoritair heersen’ (αὐθεντέω, *authentēō*).

Het Griekse αὐθεντέω komt enkel op deze plaats voor in het NT en is onduidelijk qua betekenis. Het is verbonden met ons woord ‘authentiek’, dat op ‘eigenhandigheid’ wijst.⁵⁴ In teksten krijgt αὐθεντέω de negatieve betekenissen: ‘zelfverhef’⁵⁵, ‘zelfmoord’⁵⁶ en ‘het recht opeisen’ (3Makk2:21; Wijs12:6)⁵⁷. Traditioneel is αὐθεντέω door de Latijnse vertaling met *dominari* (Vg) met ‘gezag’ of ‘heersen’ vertaalt.⁵⁸ Dat het hierbij om een negatieve houding gaat en niet om de positieve keuze om leiding te geven aan een gemeente, blijkt uit de toepassingen die αὐθεντέω in het Grieks kent. Deze negatieve houding dient niet alleen bij vrouwen afwezig te zijn, maar ook bij mannen.⁵⁹ Vanuit de algemeen-sociale uitleg in vers 11 beseffen we echter dat de apostel wil vermijden dat vrouwen in het ontvangen van onderwijs zich vanuit die vrijheid berecht voelen om zich autoritair boven de man te verheffen en eigenhandig (αὐθεντέω) het

51 Hurley, 2002:202; Kent, 1982:107–109; Kelly, 1963:63.

52 Cunningham en Hamilton, 2004:271–272.

53 Grudem, 2012:181.

54 Phrynichus Arabius van Bithinië, 1974; Clemens Alexandrinus, 1985:II.8.38; III.18.106; IV.4.16; Vgl. Wilshire, 1993:52; Panning, 1981:186.

55 Wilshire, 1993:50–52; Keener, 1992:109; Fee, 1988:73.

56 Aeschylus, 458vC; 458vC; Antiphon, n.d.:11.6; n.d.:III.4.6; III.11.4; IV.4.3; 9.7; 10.1; Sophocles, n.d.; Herodotus, 1983:I.117.12; Valleskey, 1995:2–4; Knight, 1984:154.

57 Kroeger, 1986:229–232; Osburn, 1982:2–8.

58 Ptolemaeus, n.d.:III.14.10; Clemens Alexandrinus, 1985:IV.1.2; Origenes, 1908; Baldwin, 1997:72–73; Knight, 1984:144–153; Osburn, 1982:2–8; Zie voor de nadelen van deze traditionele vertaling: Panning, 1981:185–191.

59 Valleskey, 1995:10–11.

cultureel gezag in Efeze omver gaan werpen omwille van de tempel van Jezus. Die houding wijst de apostel af.

Wie 1 Timotheüs 2 opvat als een voorschrift dat stelt dat een vrouw in de gemeente geen onderwijs mag geven, is dikwijls verlegen om die keuze. Er is het verlangen om trouw te zijn aan de bijbelse richtlijnen, maar toch wordt het voorschrift niet meer intuïtief aangevoeld. Soortgelijke situaties worden opgeroepen door de voorschriften dat de mannen op alle plaatsen moeten bidden met opheffing van handen (vs8) en dat de vrouw gered wordt als zij kinderen baart (vs15).

| 13 | Want Adam is eerst geformeerd, daarna Eva;

De apostel onderbouwt zijn uitspraken vanuit Genesis 1-2. Als eerste vermeldt hij dat Adam voor Eva werd geformeerd en vervolgens schrijft hij dat Eva voor Adam werd verleid. Hoewel Genesis 2 pas de eigenaam 'Adam' gebruikt nadat Eva is geformeerd, is er voordien al sprake van 'de adam' of 'de mens'. Uit deze mens wordt de vrouw geformeerd, waardoor deze er voor Eva is.

Ondanks het vermoeden dat de apostel met deze uitspraak de man superieur aan de vrouw stelt, omwille van een tijdsvolgorde, is dat niet zijn doelstelling. Vanuit soortgelijke logica kan worden gezegd dat landdieren er eerder dan mensen waren en dus superieur aan de mens zijn. In Genesis 1-2 vinden we die opvatting nergens. Vanuit deze superieure lezing is het zelfs mogelijk om vanuit Genesis 1 vast te stellen dat de mens in de hoogste fase is geschapen als beeld van God. Dan is wat het laatste is geschapen het hoogste en volgt dat de vrouw hoger dan de man staat.

Paulus gaat het er echter niet om wie hoger staat, maar om wie er eerst was. Dat is ook de betekenis van het 'eerst' en 'daarna' in teksten als 1 Timotheüs 3:10 (1Ko15:46; 1Ts4:16-17). Deze vaststelling is belangrijk om het onderwijs van de apostel over de vrouw te begrijpen. Wie concludeert dat Adam door zijn eerdere formatie superieur is aan de vrouw, moet in diezelfde conclusie ook stellen dat dieren belangrijker zijn dan mensen, omwille van de tijdsvolgorde in Genesis 1. Varkens en honden zijn dan superieur aan de man. In de joodse traditie is de tijdsvolgorde daarom graag gebruikt om de mens nederig te houden.⁶⁰ 'Als het verstand van de mens trots wordt, moet hij zich herinneren dat de muggen hem voorgingen in de scheppingsorde.'

⁶⁰ Neusner, 2011d:38a.

| 14 | en Adam werd niet verleid, maar de vrouw werd verleid en viel in overtreding.

Nadat Paulus heeft geconcludeerd dat de man er voor de vrouw was, vermeldt hij dat de vrouw als enige werd verleid. De slang begon met haar het gesprek. Nadat de vrouw van de vrucht had geproefd gaf ze die ook aan haar man, die bij haar was. Hij at er van, zonder in gesprek te gaan (Gn3:1-6). Hoewel sommige veronderstellen dat de slang met de vrouw sprak, omdat deze naïefer dan de man is, blijkt uit Genesis 3 dat de man de minste weerstand tot het eten van de vrucht biedt.⁶¹ Paulus gaat het er echter niet om wie het meest schuldig is. In andere werken zet hij ook Adam als schuldig neer (Rm5:14; 1Ko15:22). De apostel wil enkel duidelijk maken dat Eva als eerste ongehoorzaam was tegenover God en daarmee het kwaad en de onderdrukking toelaat in deze wereld. Tegenover de vele problemen die daardoor in de wereld kwamen plaatste God zijn oplossing. De mensheid zou de gevolgen van het kwaad overwinnen door middel van haar nakomelingen: 'Vijandschap sticht ik tussen jou [de slang] en de vrouw, tussen jouw nageslacht en het hare, zij verbrijzelen je kop, jij bijt hen in de hiel' (Gn3:15).

| 15 | Maar zij zal verlost worden door het baren van kinderen, als zij blijven in geloof, liefde en heiliging, met ingetogenheid. Dit is een betrouwbaar woord.

Voor wie 1 Timotheüs 2:15 los van het voorafgaande betoog leest, is deze uitspraak zeer onduidelijk. Vooral het 'baren van kinderen' is voor uitleggers te specifiek. Ze duiden dit graag algemeen als 'het opvoeden van kinderen' (1Tm5:14) of het 'moederschap' (WV).⁶² Niet alle vrouwen baren namelijk een kind. Vanuit deze uitleg wordt de relatie met Paulus' voorafgaande betoog losgelaten en komen er talrijke vragen op: Hoe kan de vrouw zich 'bewaren' door het baren van kinderen? Net als in vers 12 wordt ook hier een gnostische invloed verondersteld. Die invloed zou dan ingaan tegen het huwelijk en het baren van kinderen (vgl. 1Tm4:3).⁶³ Maar net als bij vers 12 mist deze hypothese onderbouwing vanuit de directe context of geschiedenis. Het raadsel naar de 'verlossing' door het baren van kinderen wordt daarmee ook niet meteen opgelost. Redt de vrouw zich trouwens 'door middel van' (NBV, WV, NB, HB) of 'in' het baren van kinderen (SV, TE, HSV)? Waarvan wordt zij precies gered? Het is vreemd te veronderstellen dat de vrouw door het geloof, de gerechtigheid en de liefde van haar kinderen wordt gered.

61 Neusner, 1988:4.12.

62 Hanson, 1987:74; Moo, 1980:72; Brox, 1969:136; Barrett, 1963:56-57; Jeremias, 1963:22; Ramsay, 1913:170-175.

63 Porter, 1993:101-102; Kimberley, 1992:484-486.

Omdat de apostel algemeen aan het begin over ‘zij’ spreekt, zijn er pogingen ondernomen om dit specifieker te maken. De ‘zij’ kan dan wijzen naar: (1) Eva, die door haar nageslacht de list van de slang overwon;⁶⁴ (2) Maria, die de Messias baarde, die de slang overwon;⁶⁵ of (3) de godin Artemis van Efeze.⁶⁶ Doordat het vers vooruit ziet naar een komende bewaring, denken anderen bij ‘zij’ algemeen aan de christelijke vrouw waaraan Paulus zich richt.⁶⁷ Toch is het zeer goed mogelijk om deze uitspraak van de apostel in lijn te lezen met zijn voorafgaande argumenten vanuit Genesis 1-3.⁶⁸ De keuze om bij ‘zij’ aan Eva of Maria te denken is dan niet vreemd. Hoewel de apostel vooruitziet naar een komende bewaring, vormt het getuigenis over deze vrouwen namelijk de basis van zijn keuzes aan de mannen en vrouwen in 1 Timotheüs 2.

Eva werd door het kwaad verleid. Daardoor kreeg onderdrukking de overhand. God beloofde haar echter dat zij de Messias zou voortbrengen die een einde zou maken aan deze onderdrukking. Eva mocht weten dat er redding op handen was via het baren van nakomelingen. Op soortgelijke manier mogen de vrouwen in Efeze beseffen dat zij eveneens worden verlost van de onderdrukking door het baren van nakomelingen. Uitleggers brengen de ‘redding’ die de vrouw ontvangt daarom correct in relatie met de totale redding en voltooiing van Gods schepping.⁶⁹ Door de groeiende invloed van het christendom mag de vrouw weten dat God ook naar haar omziet en haar in rechten herstelt. Haar nakomelingen zullen vanuit een vreedzaam optreden maatschappelijke zaken veranderen. De apostel beseft dat dit alleen gebeurt als deze kinderen in de voetsporen van hun moeder in het geloof, de liefde en heiliging blijven. Ook zij dienen te handelen vanuit een ingetogenheid en elke oproep tot revolutie te mijden.⁷⁰

In deze vrij unieke benadering kan de apostel mannen en vrouwen instrueren hoe ze in Efeze met de maatschappelijke verschillen rondom

64 Oden, 2012:101–102; Roloff, 1988:139–140; Padgett, 1987:28; Roberts, 1983:6; Payne, 1981:177–181; Spencer, 1974:215–222; Simpson, 1954:48.

65 Ignatius van Antiochië, 1981b:19; Irenaeus of Lyon, 2001:III.22; V.19; Lock, 1924:32–33; Payne, 1981:177–178; Oden, 2012:101; Spencer, 1974:220.

66 Fee, 1988:74–75.

67 Porter, 2012:414; 1993:93; Litfin, 2000a:309; Hanson, 1987:74; Scholer, 1986:196; Moo, 1980:70–73; Dibelius and Conzelmann, 1972:48; Brox, 1969:137; Kelly, 1963:69; Guthrie, 1957:88.

68 Er wordt te weinig rekening gehouden met deze voortgezette opbouw bij: Porter, 1993:94; Payne, 1981:180.

69 Bowman, 1992:208; Fee, 1988:70; Scholer, 1986:196; Payne, 1981:178; Dibelius and Conzelmann, 1972:47–48; Foerster, 1971b:995; Kelly, 1963:69–70; Lock, 1924:31.

70 Doordat sommigen bij deze laatste ‘zij’ ook aan de christelijke mannen en vrouwen denken, benadrukken ze indirect de relatie van 2:15 met 2:1–14. Ingetogenheid wordt daarin namelijk gevraagd: (1) van de mannen, die zonder wrok of onenigheid bidden (2:8); (2) van de vrouwen, die geen onderwijs aan mannen geven of over hen gaan heersen (2:11); en (3) van de kinderen die in het geloof de vrouw verlossen van de onderdrukking (2:15).

hen om moeten gaan. De godvrezende houding van mannen en vrouwen draagt daardoor bij aan de redding van Gods schepping, de verwijdering van de onderdrukking door niet te grijpen naar de wapens van de revolutie, zoals Artemis haar volgelingen liet doen, maar door in navolging van de Vredevorst te handelen.

Aan het slot van dit moeilijke gedeelte over het leven van mannen en vrouwen in de maatschappij schrijft de apostel 'dit is een betrouwbaar woord' (πιστὸς ὁ λόγος, *pistos ho logos*). Deze uitspraak wordt traditioneel als aanhef boven de instructies over het opzienschap geplaatst. In de brief aan Timotheüs komt de uitdrukking nog twee keer voor (1:15; 4:9). In beide gevallen bevestigt het een gedeelte over Gods verlossing. Dat is eveneens het geval in 2 Timotheüs 2:11 en Titus 3:8. Het is daarom consequenter om de uitdrukking in relatie te brengen met het verlossende karakter van 2:15 dan met de instructies in 3:1-16. In het verleden is het vooral met 3:1-16 verbonden om gezag te geven aan het kerkelijke bestuur.

6 Het leven van man en vrouw in de gemeenteleiding (3:1-16)

6.1 Kwalificaties van opzieners en diakenen (3:1-16)

Opzieners en diakenen zijn een zegen voor de gemeente. De vroeg-christelijke *Didaché* roept de gelovigen op:

Wijs voor jullie zelf opzichters en diakenen aan die waardig zijn voor de Heer – mannen die mild zijn en niet gierig, die eerlijk en beproeft zijn. Want zij dienen jullie als profeten en leraars. Veracht hen niet, want zij zijn door God ingesteld onder jullie samen met de andere profeten en leraars (15:1-2).

6.1.1 Kwalificaties voor het opzieners (3:1-7)

(1) Als iemand streeft naar het opzienerschap, begeert hij een goed werk. (2) De opziener dan moet onberispelijk zijn, man van één vrouw, nuchter, ingetogen, respectvol, gastvrij, geschikt om te leren, (3) geen drinker, geen vechter, maar inschikkelijk, niet twistziek, niet geldzuchtig, (4) iemand die zijn eigen huis goed bestuurt, zijn kinderen in onderdanigheid houdt met alle eerbaarheid, (5) – maar als iemand zijn eigen huis niet weet te besturen, hoe zal hij zorg dragen voor de gemeente van God? – (6) geen pasbekeerde, opdat hij niet, hoogmoedig geworden, in hetzelfde oordeel als de duivel valt. (7) En hij moet ook een goed getuigenis hebben van hen die buiten zijn, opdat hij niet in opspraak komt en in de strik van de duivel valt.

| 1 | Als iemand streeft naar het opzienschap, begeert hij een goed werk.

De functie van de opziener of ‘supervisor’ wordt in het NT afwisselend met die van oudste genoemd (Fp1:1). Nergens gebruikt de Bijbel het substantief ‘herder’ of de Latijnse vertaling *pastor*. Wel spreken Hd20:28 en 1Pt5:2 over het ‘weiden’ (Gr. *poimainō*) van Gods volk – een werkwoord dat afgeleid is van het Griekse substantief voor ‘herder’ (Gr. *poimén*). NBV vertaalt het werkwoord in Hd20:28 als substantief: ‘herder’.

De term ‘oudste’ wijst ook niet op een hoogbejaarde, maar op een persoon die van de Geest verantwoordelijkheid krijgt om de gemeente te dienen (vgl. Hd20:28). Het bewijs dat hij die verantwoordelijkheid heeft, wordt geleverd doordat anderen herkennen dat iemand door de Geest tot deze functie is geroepen (1Ts5:12-13). Paulus spreekt in 1Tm3 over de opziensers.

Een goede gemeente heeft leiding nodig, om er voor te zorgen, dat zij zal leven. Als een gemeente geen opziensers heeft, mag de gemeente zich daarnaar uitstrekken. Waar geen leiding is, vervalt het volk (Sp11:14). In een brief berispt de kerkvader Hiëronymus (345-419) de gemeentes:¹

Velen bouwen vandaag kerken. Hun wanden en zuilen zijn gemaakt van glanzend marmer. Hun plafond schittert van goud en hun altaren zijn bedekt met juwelen. Maar niemand houdt zich bezig met de keuze van de juiste dienaren van Christus.

Later roept Gregorius de Grote de christenen ertoe op om te beseffen dat het opziener- en oudstenschap niet misbruikt mag worden voor de eigen eer. Doordat dit regelmatig gebeurde, schrijft Gregorius aan wie naar deze functie streeft:

Ik prijs je verlangen, maar ontdek eerst goed wat het is waarnaar je verlangt. Je mag niet vergeten om jezelf hierin te onderzoeken, zodat niet later je slechte kant nog slechter naar voren komt.²

Het is belangrijk om te luisteren naar de stem van de Geest om de opziensers te identificeren. Een gemeente die de juiste leiders heeft, wil kwalitatief en kwantitatief groeien, terwijl een gemeente die de verkeerde leiders heeft, stil blijft staan en een geestelijk kerkhof wordt.

1 Hiëronymus, *Brief*52.

2 Gregorius de Grote, n.d.:1.8.

Als iemand oprecht streeft om opziener of oudste te worden is dat een goede zaak. Opziener zijn in Gods gemeente betekent ijver en toewijding. Het verlangen om oudste of opziener te worden mag nooit tegengesproken worden als ‘arrogant’ of ‘heerszuchtig’. Paulus doet het tegenovergestelde. Hij bemoedigt zo iemand, want hij weet dat dit een moeilijke functie is die met strijd gepaard gaat. Laten we zulke mensen aanmoedigen, zodat God in hen het verlangen versterkt om Hem meer heerlijkheid te schenken en de gemeente te helpen godsvruchtig te wandelen. De Heer geeft ons het voorbeeld door de oudsten te belonen met een onverderfelijke kroon van heerlijkheid (1Pt5:4).

Het woord ‘oudste’ (*presbyteros*) heeft in het Grieks naast ouderdom de betekenis van ‘ambassadeur’ of ‘afgezante’. Zo schrijft Paulus: ‘Wij zijn gezanten [Gr. *presbyteros*] van Christus, God doet door ons zijn oproep’ (2Ko5:20). De *presbyteros* is iemand die namens een ander mag handelen.

Het woord ‘opziener’ is minder bekend. Een opziener houdt overzicht. Hij ziet op dat wat toevertrouwd is (vgl. Hb12:15).³ Zo is ‘Christus de opzichter van jullie zielen’ (1Pt2:25),⁴ zijn vrouwen supervisor voor jong gehuwde koppels;⁵ dragen opzieners verantwoording over steden (1Makk1:51)⁶ of over geboden.⁷

In het OT vinden we een verwijzing naar God die opzicht houdt over de mensen: ‘Dat wacht hem die God ontrouw is. Dat is de erfenis van goederen die de opzichthoudende [Gr. *episkopeō*] God hen gaf’ (LXX:Jb20:29).⁸ En een verwijzing naar de opzichters over Israël (LXX:Nm4:16; 31:14; Ne11:9,14,22). Verder komen we opzichters tegen die verantwoordelijk zijn voor gebouwen (2Kn11:18: de tempel; vgl. Nm4:16), dingen (2Kr24:12,17: het tempelgerei) of een groep mensen (Nm31:14; Ne11:9).⁹

Het woord kan gebruikt worden om een ambt te kenmerken.¹⁰ Door de negatieve connotatie van ‘controleur’ kozen oudere Bijbelvertalingen er voor om *episkopos* met ‘bisschop’ te vertalen (zie LUT). Vandaag is dat een

3 Homerus, *Iliad* 22, 254; Herodian, *History* VII.10.3; Plutarchus, *De Camillo* 1.131v.

4 Philo, *Quis Rerum Divinarum Heres Sit*; Flavius Josephus, *Joodse Oudheden* X.4.1; XII.5.4.

5 Plato, *Laws* VI.784a; VII.795d.

6 Aeschylus, *Eumenides* 740; Homerus, *Iliad* 24.729v.

7 Homerus, *Odyssee* VIII.163.

8 Zie ook nog Philo, *De Mutatione Nominum* 39.216; *Legum Allegoriarum* III.43; *De Somniis* 1.91; *De migratione Abrahami* 135.

9 A. Strauch, *Der neutestamentliche Diakon* (Dillenburg:CV, 1992), 61.

10 H.W. Beyer, ‘Episkopos,’ *Theological Dictionary of the New Testament*, red. G. Kittel en G. Friedrich, Vol. II (Grand Rapids:Eerdmans, 1964-1976), 612.

ongelukkige vertaling, omdat de gemiddelde lezer bij ‘bisschop’ aan het bisschopsambt binnen bepaalde kerkgenootschappen denkt.

In het NT bestaat er geen hiërarchisch verschil tussen *presbyteros* en *episkopos*. De woorden worden afwisselend gebruikt in Hd20:17,28. In Tt1:5 wordt Titus opgedragen om, volgens Paulus’ richtlijnen, oudsten (Gr. *presbyteros*) aan te stellen. Als de apostel vervolgens beschrijft wat de kenmerken zijn van een oudste, zegt hij: ‘Een opziener [Gr. *episkopos*] moet als beheerder van Gods huis onberispelijk zijn’ (Tt1:7; vgl. 1Pt5:1-2). Opnieuw staan beide begrippen naast elkaar.

Wel bestaat er verschil. Het woord ‘oudste’ doelt meer op de rijpheid van de geestelijke ervaring, terwijl het woord ‘opziener’ meer het karakter van het werk aanduidt. Bij het begrip oudste dacht de Griek aan een bestuurder of leidende leraar, terwijl hij bij de opziener aan een hoedende en beschermende herder dacht. In onze westerse cultuur is men eerder geneigd beiden met elkaar te verwisselen. In Hd20:28 en 1Pt5:2 zien we de verbinding tussen ‘opzieners’ en de ‘kudde’. In Hd20:28 wordt dit begrip nog met herderschap verbonden.

Toch mogen we dit onderscheid niet te zeer benadrukken. Polycarpus (70-156nC) schrijft een brief aan Filippi waar hij de oudsten en diakenen vermeldt, terwijl Paulus vele jaren eerder in een brief aan diezelfde gemeente over opzichters en diakenen spreekt (Fp1:1).¹¹ Wellicht werden beiden begrippen door elkaar gebruikt.¹²

Pas in de tweede eeuw kiest de christenheid voor een scheiding tussen ‘opziener’ en ‘oudste’ en plaatst ze de opziener als bisschop boven de oudste. Dat gebeurt wel niet zonder tegenspraak. Zo weten we dat Hiëronymus (345-419) bewust geen onderscheid tussen beide begrippen wil maken.¹³

| 2 | De opziener dan moet onberispelijk zijn, man van één vrouw, nuchter, ingetogen, respectvol, gastvrij, geschikt om te leren,

Van de opziener wordt meer verwacht dan het verlangen voor deze opdracht. Sommigen streven naar een leiderschapspositie vanwege hun egoïsme. Daarom is het wijs dat de Bijbel ons objectieve kwalificaties biedt waaraan een opziener moet voldoen. In vs2-7 noemt Paulus vijftien voorwaarden. Deze voorwaarden kunnen globaal worden ingedeeld in vier categorieën: (1) het persoonlijke karakter; (2) het getuigenis van het gezin;

¹¹ Polycarpus, *Brief aan Filippi*.

¹² W.A. Jurgens, *The Faith of the Early Fathers*, Vol.II (Collegeville:Liturgical, 1979), 194.

¹³ Vgl. J.B. Lightfoot, *Saint Paul's Epistle to the Philippians* (Londen:Macmillan and Co., 1894), 99.

(3) de mogelijkheid om te onderwijzen; en (4) een zekere mate aan ervaring.¹⁴

Paulus' eerste voorwaarden herinneren aan het advies dat Jetro aan Mozes gaf: '[Zoek] onder het volk een aantal doortastende, vrome mannen, die betrouwbaar zijn en zich niet laten omkopen, en geef hun de leiding over groepen van duizend, van honderd, van vijftig en van tien' (Ex18:21). We zullen de eigenschappen die in 1Tm3 genoemd worden achter elkaar behandelen.

Onberispelijk – betekent niet dat opzieners zondeloos zijn.¹⁵ Het woord wordt enkel in 1Tm gebruikt en wijst erop dat de opziener met zo min mogelijke aanleiding tot afkeur moet leven (vgl. 5:7; 6:14).¹⁶ Hij moet zowel buiten als binnen de gemeente een goede reputatie hebben (vgl. 3:7). Het gaat hier om meer dan een onbesproken gedrag. Er zijn immers altijd mensen, die het tegendeel hopen te kunnen beweren.

Als een opziener te vaak terecht wordt berispt, kan dit een hinder voor zijn bediening zijn en bestaat het gevaar dat zijn werk krachteloos wordt (vgl. 1Tm3:7). Een voorbeeld is veel overtuigender dan leringen.¹⁷ Als teveel beschuldigingen tegen een opziener worden ingebracht is het raadzaam deze functie neer te leggen.

Man van één vrouw – wijst erop dat een opziener niet meerdere vrouwen (of minnaressen) gelijktijdig mag hebben.¹⁸ Dat was vroeger in het Romeinse Rijk gebruikelijk en is nog vaak een groot probleem in niet-Westerse landen.¹⁹ Sommige uitleggers denken dat Paulus wil zeggen dat de man niet gescheiden mag zijn. Maar dan lezen we meer dan de tekst zegt. Paulus spreekt namelijk niet over scheiding. Om hun theorie oprecht te houden moet men dan de tekst lezen alsof Paulus bedoelt te zeggen dat hertrouwen voor een opziener verboden is. Maar dat is een zwakke uitleg.

Deze voorwaarde mag niet gebruikt worden om een weduwnaar die opnieuw gehuwd is de functie van opziener te onthouden (zoals LEI

---

14 W. MacDonald, *Kommentar zum Neuen Testament* (Bielefeld:CLV, 1997), 1106.

15 W. MacDonald, *Kommentar zum Neuen Testament* (Bielefeld:CLV, 1997), 1107.

16 G. Fee, *1 and 2 Timothy, Titus* (Peabody:Hendrikson, 1988), 80, 173; W. Hendriksen, *Exposition of the Pastoral Epistles* (Grand Rapids:Baker, 1957), 119, 121; J.N.D. Kelly, *A Commentary on the Pastoral Epistles* (Grand Rapids:Baker, 1963), 75; G. Knight III, *The Pastoral Epistles* (Grand Rapids, 1992), 155-56, 166.

17 J.O. Sanders, *Spiritual Leadership* (Chicago:Moody Bible Institute, 1994), 30.

18 D.E. Hiebert, *First Timothy*, (Chicago:Moody, 1957), 65; A.T. Robertson, *Word Pictures in the New Testament*, Vol. IV (Nashville:Broadman, 1931), 572; E.K. Simpson, *The Pastoral Epistles* (Londen:Tyndale, 1954), 50.

19 W. Barclay, *The Letters to Timothy, Titus and Philemon* (DSB; Edinburgh:Saint Andrew, 1962), 87-90.; Flavius Josephus, *Joodse Oudheden XVII.1-2*; W. MacDonald, *Kommentar zum Neuen Testament* (Bielefeld:CLV, 1997), 1107.

suggereert: ‘slechts eenmaal gehuwd’).²⁰ De weduwnaar is immers nog steeds man van één vrouw. Ook mogen we niet concluderen dat alleenstaanden geen opzieners kunnen worden. Het vaak gehoorde argument dat ongehuwden geen goed pastoraat voor het huwelijk kunnen geven – omdat ze zelf geen huwelijk hebben – is ook omkeerbaar: gehuwden kunnen geen goed pastoraat aan de worstelingen van een alleenstaande geven.²¹ Tevens zouden we door deze redenatie al bij voorbaat een rode streep trekken door het werk van Christus, Paulus en andere ongehuwden in de kerkgeschiedenis (zie comm. 1Tm3:4).

Nuchter (of: ‘waakzaam’, ‘sober’) – De opziener moet nuchter over zichzelf zijn en over de gelovigen die God aan zijn zorg heeft toevertrouwd. ‘Hij is niet extreem in zijn reacties, hij is niet te emotioneel. De oudste kan zichzelf onder controle houden. Het is iemand die niet te vlug toegeeft aan vleselijke begeerten, hij is iemand die zijn verstand gebruikt.’²² Juist zijn nuchterheid is een enorme kracht om de tegenpartij, de duivel, die rond gaat als een brullende leeuw te weerstaan (1Pt5:8).

Ingetogen (of ‘matig’, ‘bezonnen’) – is van belang om verstandig en bezonnen te handelen en gebruik te maken van de aardse zegeningen. Een opziener die hierin bekwaam is, zal niet overhaast spreken, maar de situatie steeds de baas zijn.

Waardig (of ‘beschaafd’, ‘eerbaar’, ‘fatsoenlijk’) – wijst op de ordelijkheid in het leven van de opziener. Hij moet een echte heer zijn, mild, joviaal en sympathiek. Zijn levenswandel dient Gods schoonheid en ordelijkheid te weerspiegelen.²³ Zo moet een opziener verzorgd gekleed zijn en mag hij niemand overdonderen. Zijn manier van doen valt steeds binnen de categorie: ‘beleefd’.

Gastvrij – betekent dat de opziener een open hand heeft voor vreemdelingen. Het Griekse *filoxenos* dat hier wordt gebruikt betekent ‘vriend van vreemdelingen’. Iemand die *filoxenos* is, is gereed om anderen naar zijn vermogen te ondersteunen (Dt10:18). Hij heeft een open huis en open hart vol liefde voor de medemens. Je voelt gewoon bij deze persoon

20 J.N.D. Kelly, *A Commentary on the Pastoral Epistles* (TCS; Grand Rapids:Baker, 1981), 75-76; G.H. King, *A Leader Led* (Londen:Marshall, Morgan en Scott, 1962), 58; H.P. Liddon, *Explanatory Analysis of St. Paul's First Epistle to Timothy* (Minneapolis:Klock en Klock, 1978), 26; C.C. Ryrie, *Basic Theology* (Wheaton:Scripture, 1986), 416; *You Mean the Bible Teaches That* (Chicago:Moody, 1974), 55; K.S. Wuest, *The Pastoral Epistles in the Greek New Testament* (Grand Rapids:Eerdmans, 1964), 53-55; A. Remmers, *In Gottseligkeit Leben. Eine Auslegung des 1. Timotheusbriefes* (Wuppertal:EGFD, 1986), 66.

21 Y. Thomas, *Cursus Oudstenbegeleiding. Evangelische Christengemeenten Vlaanderen* (ongepubliceerd), 31.

22 Y. Thomas, *Cursus Oudstenbegeleiding. Evangelische Christengemeenten Vlaanderen* (ongepubliceerd), 33.

23 J.O. Sanders, *Spiritual Leadership* (Chicago:Moody Bible Institute, 1994), 31.

dat je welkom bent. Vooral de mensen die ‘vreemd’ of nieuw zijn in de gemeente staan in deze voorwaarde centraal.

Geschied om te leren (‘om te vermanen door de gezonde leer, en om de tegensprekers te weerleggen’, Tt1:9) – Dit betekent niet dat een opziener de bediening van leraar *moet* hebben (zoals NBV suggereert, vgl. 1Tm5:17). Het wijst erop dat hij bekwaam en gewillig moet zijn, om Gods wijsheid en kennis mee te delen. Hij moet zelf opgeleid zijn en nu in staat zijn anderen op te leiden. Hij moet zelf kennis vergaard hebben en nu in staat zijn deze kennis over te dragen. Studie en gebed zijn twee belangrijke basiselementen in het leven van de opziener.²⁴

| 3 | geen drinker, geen vechter, maar inschikkelijk, niet twistziek, niet geldzuchtig,

Nadat Paulus zeven positieve eigenschappen van een opziener genoemd heeft, somt hij nu vier negatieve eigenschappen op.

Geen drinker (niet aan de wijn verslaafd) – Dit wijst er niet op dat een opziener geen alcohol mag drinken. Ondanks dat de priesters geen wijn mogen drinken tijdens hun dienst (Lv10:8-9), geeft Paulus de opzieners alleen als voorwaarde mee dat zij geen alcoholisten of drinkboeren mogen zijn (vgl. 1Ko5:11; Ef5:18; 1Ts5:7). Hij mag niet verslaafd of afhankelijk zijn van genotmiddelen en er niet op aanstootgevende wijze mee omgaan.²⁵

Geen vechter, maar inschikkelijk (niet opvliegend, maar vriendelijk; niet driftig, maar vredelievend) – is de opziener, want hij gebruikt geen geweld maar probeert op een vreedzame wijze te wandelen en vrede te houden met alle mensen (Rm12:18). Hij is vatbaar voor rede en een voorbeeld in oprechte vriendelijkheid.²⁶

Niet twistziek – de opziener heeft geen behoefte aan twist of geruzie in de gemeente. Hij wil niet met zijn handen en niet met zijn woorden slaan. Hij let in zijn leven erop dat problemen op een godvrezende wijze worden behandeld (vgl. 2Tm2:24). Zodoende is hij iemand die kwetsende, opwaaiende discussies binnen de gemeente wil vermijden.²⁷

Niet geldzuchtig – een opziener die geldzuchtig is, loopt het gevaar dat hij zijn dienst enkel gebruikt voor eigen belang en voordeel. Daarbij schroomt hij er uiteindelijk niet voor kromme middelen te gebruiken om meer macht te ontvangen (Ko3:5; 1Tm6:10-19; 2Tm3:2). Een opziener

24 W.D. Mounce, *Pastoral Epistles* (WBC; Nashville:Nelson, 2000), 185-86; Y. Thomas, *Cursus Oudstenbegeleiding. Evangelische Christengemeenten Vlaanderen* (ongepubliceerd), 35.

25 N. Geisler, ‘A Christian Perspective on Wine-Drinking,’ *Bibliotheca Sacra* 139:553 (jan.-mrt. 1982): 46-56.

26 Y. Thomas, *Cursus Oudstenbegeleiding. Evangelische Christengemeenten Vlaanderen* (ongepubliceerd), 28.

27 Y. Thomas, *Cursus Oudstenbegeleiding. Evangelische Christengemeenten Vlaanderen* (ongepubliceerd), 28.

heeft uiteraard geld nodig om normaal te kunnen leven, maar hij mag er zich niet door laten beheersen.

Het verhaal van de Chinese muur kan hier dienen als illustratie. De Chinese muur is een van de grootste bouwwerken op aarde. Ze heeft een lengte van 2.450km, is 16m. hoog en 5-8m. dik. De Chinezen hebben er meer dan duizend jaar aan gewerkt voordat de muur af was. Toch was het mogelijk dat er drie invasies plaatsvonden in China vanuit het westen. Hoe was dat mogelijk? De oorzaak ervan lag in het feit dat de vijanden elke keer de poortwachters van de muur hadden omgekocht. Ondanks dat de Chinezen duizend jaar aan de muur gebouwd hadden, hadden ze er geen werk van gemaakt om te zoeken naar betrouwbare poortwachters.

| 4 | iemand die zijn eigen huis goed bestuurt, zijn kinderen in onderdanigheid houdt met alle eerbaarheid,

Iemand die zijn eigen huis goed bestuurt – is voor elke opziener een geweldige uitdaging. Hij moet niet alleen verantwoordelijkheid dragen voor zijn gemeente die God hem toevertrouwd heeft, maar ook voor zijn gezin (vgl. 3:5). De gemeente kan een andere opziener vinden, maar zijn kinderen kunnen geen andere vader vinden. Samen met zijn vrouw moet hij de nodige ‘offers’ brengen en aandacht hebben voor het gezin en haar interesses. Doordat hij hierin een balans vindt, kan hij een prachtig voorbeeld zijn voor andere gezinnen. Als de gemeente het gezin van de opziener bekijkt, kijkt ze in een spiegel. De eerste kudde die hij leidt is niet de kudde die samenkomt op zondag, maar de kudde in zijn huis. De Puriteinen die dit belang zeer hoog in het vaandel voerden noemen de familie van de opziener vandaar de ‘kleine kudde Gods’. Sommigen hebben dit vers vaak misbruikt om alleenstaanden of personen die geen kinderen konden krijgen, niet toe te laten als opziener. Zulke eisende gedachten hebben weinig begrepen van Gods wijsheid in dit gebod (vgl. comm. 1Tm3:2 en zie als tegenbewijs: 1Ko7:8-35).²⁸

Zijn kinderen in onderdanigheid houdt met alle eerbaarheid (of verklarend: ‘tucht’) – de opziener voedt zijn kinderen met alle onderdanigheid en respect op in Gods wijsheid (1Tm3:4). Het gaat hier om nakomelingen die in het huis van de oudste leven.²⁹ Die nakomelingen hebben respect voor hun vader. In Tt wordt daaraan toegevoegd: ‘gelovige kinderen hebbende, die niet te beschuldigen zijn van overdadigheid, of

28 Vgl. T.D. Lea en H.P. Griffin, *1, 2 Timothy, Titus*, (NAC; Nashville:Broadman, 1992), 112; W.D. Mounce, *Pastoral Epistles* (WBC; Nashville:Nelson, 2000), 158, 177, 185.

29 W. MacDonald, *Kommentar zum Neuen Testament* (Bielefeld:CLV, 1997), 1108.

ongehoorzaam zijn' (Tt1:6). Daarmee wordt niet bedoeld dat de kinderen van de oudsten 'gelovig' moet zijn. Zulk een gebod zou immers buiten de mogelijkheden van de opziener liggen. Het Griekse *pistos* hoeft niet perse met 'gelovig' te worden vertaald, maar kan ook de betekenis hebben van 'vertrouwen' of 'gehoorzamen'.

| 5 | – maar als iemand zijn eigen huis niet weet te besturen, hoe zal hij zorg dragen voor de gemeente van God? –

Het is belangrijk erop te letten, dat de apostel hier niet 'regeren' of 'heersen' gebruikt.³⁰ De opziener moet zorg dragen voor de gemeente zoals de Samaritaan dat voor de vreemdeling deed die hulp nodig had (Lc10:34).³¹

| 6 | geen pasbekeerde, opdat hij niet, hoogmoedig geworden, in hetzelfde oordeel als de duivel valt.

Geen pasbekeerde (lett. 'nieuweling', Gr. *neo-futos*, waarvan ook ons woord 'foetus' is afgeleid) – een opziener mag geen nieuweling zijn 'opdat hij niet, hoogmoedig geworden in hetzelfde oordeel als de duivel valt.' De duivel viel door hoogmoed en nieuwelingen kunnen door een te snelle taak als opziener hoogmoedig worden. Vandaar is belangrijk ervoor te waken dat een nieuweling hiertegen beschermd wordt en niet meteen als opziener mag functioneren in de gemeente. Hij dient eerst beproefd te worden in de gemeente (1Tm3:10).

| 7 | En hij moet ook een goed getuigenis hebben van hen die buiten zijn, opdat hij niet in opspraak komt en in de strik van de duivel valt.

Een goed getuigenis hebben van hen die buiten zijn – wijst opnieuw naar de voorwaarde van 'onberispelijk' die genoemd werd aan het begin van 1Tm3 en Tt1. Door het bewaren van een goed getuigenis, komt de opziener niet in opspraak en valt hij niet in de strik van de duivel. Een opziener kan het zich niet permitteren dat ongelovigen zijn levenswandel – uitgezonderd natuurlijk de spot over zijn geloof – in een slecht daglicht plaatsen.

1 Timotheüs 3:2-7	Titus 1:6-9	1 Petrus 5:1-3
Onberispelijk (vs2)	Onberispelijk (vs6)	Werkt niet met dwang/

30 W. MacDonald, *Kommentar zum Neuen Testament* (Bielefeld:CLV, 1997), 1108.
 31 W. MacDonald, *Kommentar zum Neuen Testament* (Bielefeld:CLV, 1997), 1108.

		geweld (vs2)
Man van één vrouw (vs2)	Man van één vrouw (vs6)	Niet uit gewin (vs2)
Nuchter (vs2)	Geen alcoholist (vs7)	Bereidwillig (vs2)
Zelfbeheerst (vs2)	Zelfbeheerst (vs8)	Niet heersende (vs3)
Eerbaar/ netjes (vs2)	Niet genegen tot toorn (vs7)	Als voorbeeld (vs3)
Gastvrij (vs2)	Gastvrij (vs8)	
Bekwaam om te leren (vs2)	Niet eigenzinnig (vs7)	
Geen verslaafde (vs3)	Het goede liefhebbende (vs8)	
Geen ruziemaker (vs3)	Geen ruziemaker (vs7)	
Niet hebzuchtig (vs3)	Niet hebzuchtig (vs7)	
Goed eigen huis (vs4)	Rechtvaardig (vs8)	
Gehoorzame kinderen (vs4)	Trouwe kinderen zonder smet (vs6)	
Geen nieuweling (vs6)	Heilig (vs8)	
Goed getuigenis van buiten (vs7)	Kuis (vs8)	
	Vasthoudende het getrouwe Woord (v9)	

6.1.2 Kwalificaties voor het diakens (3:8-13)

(8) Eveneens moeten de diakenen eerbaar zijn, niet tweetongig, niet aan wijn verslaafd, niet op schandelijke winst uit, (9) het mysterie van het geloof vasthoudend in een rein geweten.

(10) En laten dezen ook eerst beproefd worden, en als zij onberispelijk zijn daarna dienen.

(11) Eveneens moeten de vrouwen eerbaar zijn, niet kwaadsprekend, nuchter, in alles trouw.

(12) Laten diakenen mannen van één vrouw zijn en hun kinderen en hun eigen huizen goed besturen. (13) Want zij die goed gediend hebben, verwerven zich een goede positie en veel

vrijmoedigheid in het geloof dat in Christus Jezus is.

Paulus noemt in dit gedeelte meerdere karakteristieken die broodnodig zijn voor een diaken: (1) eerbaarheid; (2) niet tweetongig; (3) niet aan wijn verslaafd; (4) niet op oneerlijke winst uit; (5) het geloofsmysterie vasthoudend in een rein geweten; (6) toetsing door de gemeente; (7) man van één vrouw; (8) zijn kinderen en huis goed besturen. Als vs11 verwijst naar de vrouw van de diaken kunnen we hieraan nog toevoegen dat hun vrouw: (9) eerbaar, niet kwaadsprekend, nuchter en in alles trouw is.

Wie niet aan deze kwalificaties voldoet is ongeschikt om in Gods gemeente een diaken te zijn. Zowel voor de opziener als de diaken is het belangrijk dat zij trouwe christenen zijn met een uitmuntend karakter. In tegenstelling tot de opziener hoeft de diaken echter niet bekwaam in het onderwijzen of het schenken van gastvrijheid (vs2). Hij is niet verplicht onderwijs te geven aan de gemeente of gasten te beherbergen. Daarentegen noemt de schrijver bij de diaken wel twee zaken die we niet bij de opziener terugvinden: (1) niet tweetongig (vs8); en (2) het mysterie van het geloof in een goed geweten bewaren (vs9).

| 8 | Eveneens moeten de diakenen eerbaar zijn, niet tweetongig, niet aan wijn verslaafd, niet op schandelijke winst uit,

Aan het begin van Paulus' opsomming staan na het 'eerbaar zijn' drie negatief geformuleerde kwalificaties die allemaal gaan over zelfbeheersing: in het spreken, het drinken en de omgang met rijkdom. Al deze kwalificaties zijn van groot belang om de waardigheid van de gemeente en haar evangelie tegenover anderen te bewaren.

Eerbaar zijn – Het eerste wat een diaken kenmerkt is dat hij eerbaar ([H]SV), eerzaam (WV) of waardig (NBV, NBG, GNB) is. Het Griekse 'eerbaar' (σεμνός/*semnos*) is hierbij een synoniem van het 'respectvol' (κόσμιος/*kosmios*) dat de apostel voor de opziener gebruikte (vs2).³² De diaken geniet het respect van anderen en staat in contrast met de vele politici, zakenmensen en geestelijken die zich inlaten met laster, partijschappen en financiële diefstal.

Niet tweetongig – Een diaken mag verder niet spreken met een dubbele tong (NBG) of 'met twee monden' (HSV). Hij dient oprecht te zijn (NBV, GNB) en niet 'dubbelhartig' (WV). Wie spreekt met twee tongen

32 Hauck, 1967a:195.

zegt het één maar bedoelt het ander of zegt A tegen de ene en B tegen de andere persoon. Een diaken kenmerkt zich als iemand die zich hiervan afkeert en zijn gedachten eerlijk uitspreekt. Een dubbel hart dat zich uit in roddel, laster en bedrog is niet bij hem te vinden. In zijn spreken openbaart hij de werking van Gods Geest, want: ‘Bij een roddelaar is een geheim niet veilig, wie betrouwbaar is, hult zich in zwijgen’ (Sp11:13).

Niet aan wijn verslaafd – Net als de opzichter mag ook de diaken zelfbeheersing kennen in de omgang met wijn en andere zaken (vgl. 1Tm3:3; Tt1:7). Paulus maakt zijn bewoording hierbij nog concreter. In 1Tm3:3 en Tt1:7 spreekt hij over ‘geen drinker’ (μη πάροινον/*mē paroinon*), bij de kwalificaties van de diakenen spreekt hij over ‘niet aan teveel wijn gehecht’ (μη οἶνω πολλῷ προσέχοντας/*mē oinō pollō prosechontas*).³³

Hierbij gaat het niet om een absoluut drankverbod, maar om het gevaar ‘overmatig veel wijn’ te drinken (NBV). Het is een verbod tegen het misbruik van alcohol. De diaken mag ‘niet te veel drinken’ (GNB) of ‘verzot’ zijn op wijn (HSV, NBG). Dat hoeft nog niet meteen te betekenen dat de diaken zich daarbij al in het stadium van verslaving bevindt (WV). Elk overmatig gebruik van alcohol dat ten koste gaat van Christus’ getuigenis dient te worden vermeden. Meerdere keren waarschuwt Gods Woord voor dit potentiële gevaar dat in de alcohol schuilt en dat al talrijke families heeft verwoest (Js5:11-12; Sp20:1; 23:30-35; Hs4:11).

Niet op schandelijke winst uit – Judas Iskariot is een van de vele Bijbelse voorbeelden die enkel jagen op hun eigen winst. Een diaken is daarentegen niet op eigen winstbejag uit. Hij is niet ‘belust op winst’ (WV, GNB) en wil niets te maken hebben met hebzucht (NBV), oneerlijke winst (HSV), diefstal of ondoorzichtige financiële transacties. Zo leeft de diaken in contrast met de ‘vuil-gewinzoeker’ (SV) en kan hij met Samuël zeggen:

Hier sta ik. Zeg mij nu ten overstaan van Jahweh en zijn gezalfde: Heb ik ooit iemand zijn stier afgenomen? Heb ik ooit iemand zijn ezel afgenomen? Heb ik ooit iemand uitgebuit of mishandeld? Heb ik me ooit door iemand laten omkopen om oogluikend iets toe te staan? Mocht dat zo zijn, dan zal ik het u vergoeden (1Sm12:3).

---

33 Kelly, 1963:81.

Heel anders daarentegen luidt de parabel in het christelijke werk *De Herder van Hermas* die stelt:

Degenen die met vuilheid zijn bedekt, zijn diakenen die hun dienst slecht uitvoeren. Ze stelen het levensonderhoud van de weduwen en wezen en proberen voordeel te halen uit de functie die hun is toevertrouwd (3.26.2).

| 9 | het mysterie van het geloof vasthoudend in een rein geweten.

Het geloofsmysterie vasthouden in een rein geweten – Diakenen dienen trouw te blijven aan ‘het mysterie van het geloof’ (NBV) verwijst. Anderen vertalen *μυστήριον/mystērion* met: ‘verborgenheid’ (SV), ‘geheimenis’ (HSV, NBG) of ‘geheim’ (WV, GNB). Waarop doelt de apostel met deze uitdrukking?

William MacDonald denkt aan hetgeen verborgen was in het Oude Testament en openbaar werd in het Nieuwe Testament.³⁴ Moeilijkheid hierbij is dat dit zou impliceren dat de diaken minder trouw hoeft te zijn aan de oudtestamentische waarheden dan aan de nieuwtestamentische. Dat lijkt niet de bedoeling te zijn. Een betere verklaring is het om vanuit 1Tm3:16 te denken aan de inhoud van het geloof die voor ongelovigen verborgen is en enkel zichtbaar is voor het wedergeboren hart (Jh3:3).³⁵ Het gaat dan om het ‘mysterie van het evangelie’ (Ef6:19).

De diakenen dient rein (SV, NBG) of zuiver (NBV, HSV, WV, GNB) te blijven aan zijn geloof in zijn praktische inzet voor de gemeente. Het gevaar bestaat immers dat hij de waarde van de christelijke geloofsleer gemakkelijk vergeet, door de vele praktische werkzaamheden die hij doet. Waar de geloofsleer gescheiden wordt van de geloofswandel ontstaat het gevaar het evangelie te verloochenen, aangezien dit beide accenten benadrukt. De christelijke geloofsleer is voor een diaken even evident als cruciaal als de christelijke geloofswandel. Leven en leer mogen niet van elkaar worden gescheiden. De diaken blijft in zijn praktische dienstbaarheid trouw aan de kern en diepgang van het christelijke geloof.

| 10 | En laten dezen ook eerst beproefd worden, en als zij onberispelijk zijn daarna dienen.

³⁴ MacDonald, 1997:1109.

³⁵ Mounce, 2000:199–200; Towner, 2006:264.

Een diaken moet eerst op zijn geschiktheid worden onderzocht en getoetst. Clemens van Rome (±50-97) schrijft dat de apostelen 'hun eerstelingen aanstelden, als zij door de Geest beproefd waren als waardig voor het opziener- of diakenschap'.³⁶ En ook de vroeg-christelijke *Didaché* verwijst ernaar dat de gemeente tot diaken aanstelt die 'waardig zijn bevonden voor de Heer [...], trouw en beproefd'.³⁷ Deze toetsing is geen vrijwillige mogelijkheid die de gemeente wordt aangeboden, maar een must. We weten immers hoe gemakkelijk mensen blind zijn voor eigen vlekken. Laat de diaken dan ook eerst beproefd worden. Het woord 'ook' suggereert hierbij dat deze eis ook voor de opzieners geldt waarover Paulus eerder in 1Tm3 schreef (vgl. 5:24-25).³⁸ Over de precieze inhoud of duur van deze proefperiode spreekt de apostel zich niet uit. Een gemeente bezit de creativiteit en wijsheid om op een godsvruchtige manier om te gaan met deze beproeving.

Kerkhistorisch gezien, strekte deze beproeving zich uit over een afzienbare tijd, waarin de gemeente tijd kreeg om zich te uiten over de voorgestelde opzichter of diaken. Als iemand bezwaar aantekende tegen de voorgestelde persoon, werd onderzocht of dit bezwaar terecht en gefundeerd was. Eén gegrond bezwaar was immers voldoende om iemand te weigeren tot de functie van opziener, oudste of diaken.³⁹ De kerk diende hierbij te waken voor menselijke populariteit waarin iemand tot diaken werd gemaakt op basis van persoonlijke voorkeuren of vooroordelen. Collectief droeg de gemeente hiervoor de verantwoordelijkheid. De vroom klinkende woorden: 'Als God wil dat die persoon die functie krijgt zal dat gebeuren, als God dat niet wil, gebeurt het niet', zijn hierbij onjuist. Hoe zou God anders kunnen zeggen: 'Ze hebben een koning aangesteld, maar buiten mij om, leiders gekozen zonder mij erin te kennen' (Hs8:4a). God dringt zich niet op en Hij dwingt zijn dienstknechten ook aan de gemeente niet op. Gelovigen dienen juist in dit kader hun verantwoordelijkheid op zich te nemen tegenover God. Wie op een manipulatieve manier omgaat met het leiderschap in Gods gemeente draagt daarvan later de gevolgen als hij voor God verschijnt.

Nadat iemand door de gemeente beproefd is en onberispelijk blijkt te zijn, mag hij God en zijn gemeente dienen als diaken.

---

36 Eerste brief van Clemens 42.

37 Hausoul, 2014a:15.1.

38 Strauch, 1992:104.

39 Ibid., 108.

11 | Eveneens moeten de vrouwen eerbaar zijn, niet kwaadsprekend, nuchter, in alles trouw.

De apostel spreekt vervolgens over vrouwen die eerbaar zijn. Door het woord ‘eveneens’ (ὡσαύτως/*hōsautōs*) aan het begin van dit vers, maakt hij een scheiding tussen deze vrouwen en de diaken waarover hij in vs8-10 sprak (vgl. vs8). Hierdoor ontstaan er drie groepen in 1Tm3:8-13: opziemers, diakenen en ‘de vrouwen’.

Over welke vrouwen gaat het? Enkele voorstellen zijn:

- (1) Het gaat om de vrouwen van de diakenen.⁴⁰ Dit voorstel volgt ook NBG door tussen haakjes ‘hun’ aan de vertaling toe te voegen: ‘Evenzo moeten (hun) vrouwen’. De vrouwen van diakenen zijn dan meer betrokken bij de gemeentelijke functie van hun man dan de vrouwen van de opziemers. – Maar als de apostel naar de vrouwen van de diakenen wilde verwijzen zou hij ‘en’ (καί/*kai*), ‘jullie’ (ὕμῶν/*hymōn*) en/of ‘hun’ (αὐτῶν/*autōn*) gebruiken.⁴¹ Het Grieks verbindt de diaken en de vrouwen in elk geval niet met elkaar. Een verdere uitdaging voor deze benadering is de vraag waarom Paulus enkel voor de vrouw van de diaken kwalificaties stelt en niet voor de vrouw van de opziener.⁴²
- (2) Het gaat om vrouwelijke diakenen.⁴³ Hoewel het Griekse woord voor ‘diakones’ (διακόνισσα/*diakonissa*) nog niet in de nieuwtestamentische tijd bestaat, spreekt het document *Didascalia Apostolorum* (230nC) en het concilie van Nicea (325nC) van vrouwelijke diakenen.⁴⁴ Tot in de vijfde eeuw waren vrouwelijke diakenen in de kerk actief.⁴⁵ Door kort de ‘vrouwen’, toont Paulus dat zowel aan mannelijke als vrouwelijke diakenen denkt. Dit verklaart de parallel tussen vs8: ‘Eveneens moeten de diakenen eerbaar zijn, niet tweetongig, niet aan wijn verslaafd, niet op schandelijke winst uit,’ en vs11: ‘Eveneens moeten de vrouwen eerbaar zijn, niet kwaadsprekend, nuchter, in alles trouw.’⁴⁶ Het zijn ‘vrouwen met deze[lfde] taak’ (GNB). Net als in 1Tm5:23 onderbreekt Paulus dan zijn betoog over de mannelijke diakenen

40 Knight, 1992:171–172; Mounce, 2000:195, 203–204; Hendriksen, 1957:132; Litfin, 2000a:312.

41 Lewis, 1979:172; Spicq, 1969:1:460; Roloff, 1988:164; Towner, 2006:266.

42 Roloff, 1988:165; Towner, 2006:266.

43 Chrysostomus, *Preek over 1Tm3:8*; Clement van Alexandrië, *Stromateis* III.6.53; Mounce, 2000:203, 207; Towner, 2006:260, 266; Robertson, 1933:575.

44 Stählin, 1974:464; Martimort, 1986:43.

45 Küng, 2003:86.

46 Spicq, 1969:1:460–461; Towner, 2006:266.

om op de diaconessen te wijzen.⁴⁷ Hij noemt dan bij deze vrouwelijke diakenen dezelfde kwalificaties als voor de mannelijke diakenen (zie onder). – Nadeel van deze verklaring is dat de schrijver dan niet kenbaar maakt in vs12 dat hij terugkeert naar zijn vorige betoog. Het is evengoed mogelijk om vs11-12 samen te laten verwijzen naar het gezin van de diaken: zijn vrouw (vs11) en andere huisgenoten (vs12).⁴⁸

- (3) Ongehuwde assistenten van diakenen.⁴⁹ Als niet-diaken ondersteunden zij de diakenen door zich vooral te concentreren op de vrouwen in de gemeente (vgl. Hd9:36-39).⁵⁰ In canon 15 van het concilie van Chalcedon (451) vinden we een beschrijving van de wijding die deze ongehuwde vrouwen ontvingen als ze diaken wilden zijn: ‘Een vrouw onder veertig jaar zal niet als diacones de handen worden opgelegd. Als dit al gebeurt, dient het te gebeuren na een proefperiode. Nadat haar de handen zijn opgelegd en zij de gemeente dient, mag ze niet Gods genade verachten en huwen. Als ze dat doet zal ze vervloekt zijn samen met haar man.’

Hoewel een definitieve keuze niet eenvoudig is, liggen vanuit de argumentatie de twee laatste opties het meest voor de hand. Paulus spreekt in dat geval over vrouwen die oftewel diaken zijn of ongehuwde vrouwen die de diakenen ondersteunen. In elk geval maakt de discussie rondom de juiste verklaring het vers minder geschikt om te dienen als bewijs voor vrouwelijke diakenen in de vroege kerk. Hiervoor zijn echter elders voldoende gegevens te vinden.

Het is verder mogelijk de reeds genoemde karakter-kwalificaties die de apostel bij deze vrouwen noemt te verbinden met de eerder genoemde karakter-kwalificaties die gelden voor de mannelijke diaken:

Mannelijke diaken (vs8-9)	De vrouwen (vs11)
Eerbaar	Eerbaar
Niet tweetongig	Niet kwaadsprekend
Niet aan wijn verslaafd	Nuchter
Niet op schandelijke winst uit	
Mysterie van geloof vasthoudend	In alles trouw

47 Strauch, 1992:120; Contra: Lewis, 1979:172.

48 Mounce, 2000:203–204.

49 Lewis, 1979:171–175; Strauch, 1992:123.

50 *Didascalia Apostolorum* 2.26; 3.12; Concilie van Nicea, *Canon* 19; Hatch, 1918:185; Ryrie, 1958:97.

Evenals de mannelijke diaken dienen de vrouwen zich te kenmerken door respect (vs8). Kwaadsprekerij, roddel of het zaaien van tweedracht is bij hen niet te vinden, zoals dat bij de weduwen in 1Tm5:13 te vinden is. Het Griekse woord voor ‘kwaadspreken’ (*διάβολος/diabolos*) is hierbij hetzelfde woord als dat Paulus in 3:6-7 voor de duivel gebruikt. Het gaat om het verspreiden van ongerijmdheden, zoals de duivel dat doet.⁵¹ Tevens moeten deze vrouwen zich evenals de mannelijke diakenen beheerst, genuanceerd en sober gedragen en in alles wat ze doen betrouwbaar zijn en blijven. Hierbij is het mogelijk opnieuw te denken aan de negatieve kwalificaties uit vs8: ‘niet tweetongig, niet aan wijn verslaafd, niet op schandelijke winst uit’.⁵² Ten slotte wijst de apostel op de trouw van deze vrouwen. Ze dienen evenals de mannelijke diakenen het mysterie van het geloof (vs9) en de geheimen die de gelovigen hen toevertrouwen voor zich te houden en niet verder te vertellen.⁵³

Als Paulus met dit vers doelt op vrouwelijk diakenen is het tevens belangrijk om naast deze karakter-kwalificaties ook bij hen de oproep toe te passen om de diaken te toetsen (vs9) en te letten op hun omgang met het eigen huis (vs12).

| 12 | Laten diakenen mannen van één vrouw zijn en hun kinderen en hun eigen huizen goed besturen.

Na kort te hebben gesproken over ‘de vrouwen’, keert de apostel terug naar zijn aanwijzingen voor de mannelijke diakenen. De diaken dient zich te kenmerken als de man van één vrouw. Dat betekent niet per se dat hij gehuwd moet zijn. Het wijst enkel erop dat hij niet aan polygamie of veelwijverij mag doen. Evenmin zijn ‘de kinderen’ geen vereiste om diaken te zijn.

In het gezin dient de diaken zijn te kenmerken als iemand die zijn verantwoordelijkheden op zich neemt en een voorbeeld is voor anderen in de gemeente. Het thuis is een microkosmos van de gemeente. Als een goede huisvader geeft hij leiding aan zijn kinderen en eventuele andere huisgenoten (vgl. NBV).

| 13 | Want zij die goed gediend hebben, verwerven zich een goede positie en veel vrijmoedigheid in het geloof dat in Christus Jezus is.

51 Towner, 2006:266.

52 Ibid., 267.

53 MacDonald, 1997:1110.

De vele dienstbaarheden die de diakenen uitvoeren worden in geen geval door God vergeten. Paulus zet met de woorden van vs13 een dikke rode streep door de gedachte dat een diaken betekenisloos is voor de gemeente of een lagere functie heeft dan een opziener of oudste. Diakenen die zich goed hebben ingezet voor Gods gemeente ontvangen een zegenrijke positie en vrijmoedigheid in het geloof.

6.2 De belijdenis van het geloof (3:14-16)

(14) Deze dingen schrijf ik je in de hoop spoedig tot je te komen. (15) Maar als ik uitblijf, schrijf ik opdat jij weet hoe men zich zeker gedraagt in het huis van God, dat is de gemeente van de levende God, de pilaar en grondslag van de waarheid. (16) Namelijk: ongetwijfeld, groot is de verborgenheid van de godsvrucht: Hij die geopenbaard is in het vlees, gerechtvaardigd in de Geest, gezien door de engelen, gepredikt onder de volken, geloofd in de wereld, opgenomen in heerlijkheid.

| 14 | Deze dingen schrijf ik je in de hoop spoedig tot je te komen.

Het is onbekend of het Paulus uiteindelijk lukte om Timotheüs nog eens te zien.⁵⁴

| 15 | Maar als ik uitblijf, schrijf ik opdat jij weet hoe men zich zeker gedraagt in het huis van God, dat is de gemeente van de levende God, de pilaar en grondslag van de waarheid.

De gelovigen die God willen dienen, moeten erop letten dat ze zich goed gedragen, anders brengen zij verachting over Gods huis en de naam van Christus. Het woord ‘gedragen’ betekent daarbij ‘levensstijl’ of ‘karakter’. Het is een leven in overeenstemming met de principes van Gods Koninkrijk.⁵⁵ De christen realiseert zich daarbij dat de gemeente waarvan hij deel uitmaakt, een prototype dient te zijn van de schepping die God voor ogen heeft.⁵⁶ In dat opzicht vormt zij een godsvruchtige microkosmos die aan deze gevallen macrokosmos het juiste voorbeeld van het leven op aarde dient te tonen.

De gemeente wordt hier voorgesteld als een huis. Haar bouwer, bodem, fundament en hoeksteen is de Heer Jezus Christus (Mt16:16vv.; Ef2:20vv.; vgl. 1Ko3:16v.; 2Ko6:16). Het materiaal zijn wij als levende stenen (1Pt2:5). Bij het huis van God, mogen we verder denken dan enkel

⁵⁴ Ibid., 1111.

⁵⁵ Bauer et al., 2000:61.

⁵⁶ Towner, 2006:69.

het gemeentegebouw waar we op bepaalde tijdstippen samenkomen. De gemeente is een verzameling van mensen: een gemeenschap. In deze gemeenschap woont de heilige Geest. In het Oude Testament woonde God nog in een tempel, maar in het Nieuwe Testament woont Hij in de gemeente. Het is de gemeente van de levende God.

Daarnaast noemt de apostel de gemeente nog een pilaar en grondslag van de waarheid. Het woord voor ‘pilaar’ verwijst niet alleen naar de ondersteuning van een gebouw. Het verwijst ook naar een kolom op de markt waaraan bekendmakingen worden vastgemaakt.⁵⁷ Veel heersers lieten op deze kunstige pilaren hun overwinningen beitelen, zodat iedereen het kon zien en lezen.⁵⁸ Als de pilaar verwijst naar zo’n marktzuil, kunnen we hier eraan denken dat door de gemeente aan de overheden en machten in hemel de veelvuldige wijsheid van God bekend wordt gemaakt (Ef3:10).

Paulus uitspraak dat de gemeente de grondslag van de waarheid is, betekent niet dat ze ook de oorsprong van de waarheid is. Dikwijls is dit vers misbruikt om te ‘bewijzen’ dat God zijn waarheid openbaart door zijn Woord en door de gemeente. De gemeente staat dan in het gevaar haar eigen gedachten gelijk te plaatsen aan het Woord van God. De gemeente is geen bron van de waarheid, maar een kanaal waardoor de waarheid verkondigd wordt. Ze is gefundeerd op de waarheid en houdt de waarheid omhoog (Gl2:9; Sp23:23).

| 16 | Namelijk: ongetwijfeld, groot is de verborgenheid van de godsvrucht: Hij die geopenbaard is in het vlees, gerechtvaardigd in de Geest, gezien door de engelen, gepredikt onder de volken, geloofd in de wereld, opgenomen in heerlijkheid.

Paulus werkt vervolgens uit wat de waarheid die hij in vs15 noemde omvat. Het is mogelijk dat de zesvoudige doxologie over Christus in vs16 oorspronkelijk een hymne waren.

Doordat Paulus met zijn uitspraak zinspeelt op de bekende slogan: ‘Groot is de Artemis van de Efeziërs’ (Hd19:34), is het goed mogelijk dat de christenen van deze slogan een christelijk lied maakten.⁵⁹ Dat lied – of een deel ervan – citeert de apostel dan in dit vers.

Groot is de verborgenheid van de godsvrucht, waarmee Paulus op Christus doelt. De gemeente die samen met de apostel deze hymne

57 MacDonald, 1997:1111.

58 Remmers, 1986:80.

59 Oster, 1976:24–44; Vgl. Litfin, 2000a:313; Towner, 2006:277.

aanheft, ervaart deze godsvrucht als gevolg en doel van Christus' leven.⁶⁰ Hij is verborgen voor de ogen van de wereld, maar zichtbaar voor de ogen van het geloof. Tegelijk is Hij degene waaruit alle ware godsvrucht ontspruit. Zes dingen noemt Paulus:

- (1) Hij die geopenbaard is in het vlees – God de Zoon, het eeuwige Woord, werd mens op aarde (Jh1:1,14; Hb2:14).
- (2) Gerechtvaardigd in de Geest – Alles wat Christus deed keurde de Geest volledig goed. Hij liet zich leiden door de Geest (Lc4:1), werkte in de kracht van de Geest (Mt12:28) en offerde Zichzelf aan God door de Geest (Hb9:14). Nadat Hij zichzelf zo had verlaagd en als misdadiger stierf, wekte de Geest Hem op en rechtvaardigde Hij Hem voor God.
- (3) Gezien door de engelen – Gedurende zijn hele leven op aarde, konden engelen zien wat de Mensenzoon deed. Zij waren aanwezig bij zijn geboorte, verzoeken, doodsstrijd, sterven, opstanding en hemelvaart.
- (4) Gepredikt onder de volken – Christus is de Verlosser voor elk mens op aarde. Hij werd daarom zowel aan joden als heidenen gepredikt.
- (5) Geloofd in de wereld – Velen geloofden deze boodschap en stelden hun vertrouwen in Christus. De Messias vond volgelingen die zijn verborgen heerlijkheid erkenden.
- (6) Opgenomen in heerlijkheid – Christus stond op uit de dood en werd na zijn hemelvaart verheerlijkt door God. Hij werd met eer en majesteit als een zegenrijke generaal in de hemel opgenomen. Het is opvallend dat de apostel dit aspect als laatste noemt, hoewel de hemelvaart plaatsvond voordat het evangelie naar de heidenen kwam.

In plaats van 'Hij die geopenbaard is' (ος εμφανερωθη, κ*, A*, C*, G*, 33) lezen andere handschriften 'Wat er geopenbaard is' (ο εμφανερωθη, D*, 061) of 'God die geopenbaard is' (θεος εμφανερωθη, A^c, C², D², Ψ, 81, ā). Vroege handschriften ondersteunen de eerste lezing. Vooral ā verspreidde de laatste lezing die we terugvinden in SV en HSV. Het getuigenis om 'God' in plaats van 'die' te lezen berust echter vooral op wijzigingen en correcties (°) die aangebracht werden in de tekst. Het oudste handschrift met de lezing 'God' is Ψ, het komt uit de achtste of negende eeuw. Voor deze tijd vinden we nergens de lezing 'God'. Wellicht is deze

ontstaan door een leesfout. Een overschrijver las dan ΘΣ (θς, de gebruikelijke afkorting die in handschriften voor ‘God’ werd gebruikt) in plaats van ΟΣ (ος).

Schrijf op een blad welke kwaliteiten je belangrijk vindt bij een opziener en diaken. Vergelijk deze gegevens met elkaar in een groep.

Hoe zou je aan iemand buiten de gemeente het verschil verduidelijken tussen een opziener en een diaken?

Welke opgaven hebben volgens jou de opzieners en diakenen?

Waarom vindt Paulus het belangrijk dat een opziener zowel buiten als binnen de gemeente en goed getuigenis heeft?

Welk aspect vind je het belangrijkste voor een opziener? Motiveer je antwoord.

Hoe ga je zelf om me de aspecten die de apostel hier voor een opziener noemt. Laat je je eigen leven daardoor beïnvloeden of zie je dit als iets dat enkel voor opzieners geldt?

In welke aspecten die de apostel in 1Tm3 noemt ben je zelf gegroeid de afgelopen twee jaar?

Welke centrale waarheden over de Heer Jezus vinden we in vs16vv.?

6.3 De waarschuwing voor het ongeloof (4:1-5)

(1) De Geest nu zegt uitdrukkelijk, dat in de latere tijden sommigen van het geloof zullen afvallen, terwijl ze zich zullen bezighouden met verleidende geesten en leringen van demonen (2) die in huichelarij leugen spreken en hun eigen geweten hebben dichtgeschroeid. (3) Zij verbieden te trouwen en gebieden zich van voedsel te onthouden, dat God geschapen heeft om met dankzegging te worden genuttigd door hen die geloven en de waarheid kennen. (4) Want al het door God geschapene is goed en niets is verwerpelijk als het met dankzegging wordt genomen, (5) want het wordt geheiligd door Gods woord en door gebed.

| 1 | De Geest nu zegt uitdrukkelijk, dat in de latere tijden sommigen van het geloof zullen afvallen, terwijl ze zich zullen bezighouden met verleidende geesten en leringen van demonen

Nadat het vorige hoofdstuk met de verborgenheid van de godzaligheid eindigde, schrijft Paulus over de verborgenheid van de ongerechtigheid. In

latere tijden verlaten sommigen het geloof. Afval in de gemeente mag ons niet verwonderen. Het is voorzeggd door de Geest (vgl. Mc13:22; Hd20:29).

In 2 Timotheüs noemt Paulus dit opnieuw. Daar spreekt hij niet meer over 'sommigen'. Het aantal is gegroeid en blijft groeien.

Uitleggers die vasthouden aan geloofs zekerheid wijzen er op dat deze afvalligen geen wedergeboren christenen waren. Zij die geloven dat christenen de Heer de rug kunnen toekeren, denken wel aan christenen. Je kunt niet van iets afvallen waar je geen deel aan had. Beide groepen hebben voldoende Bijbelteksten. De Bijbel laat hier een spanning. Beide groepen stemmen overeen dat de gelovige die een slecht pad op gaat een verlies is voor de Heer. Of de persoon wel of niet gered is, laat men aan de Heer over. In elk geval zien ze aan de levenswandel van de afvallige dat deze niet strookt met de levenswandel van een toegewijd christen.

De afvalligen houden zich bezig met verleidende geesten en leringen van demonen. Dat betekent niet dat ze bezig zijn met 'leringen over demonen', maar dat ze bezig zijn *met* 'demonische leringen'. Het zijn leringen van demonische geesten, gedachten die vreemd zijn aan Gods woord en de gelovigen proberen te overtuigen.

De Bijbel waarschuwt dat mensen de volgende zaken verloochenen: God (Lc17:26; 2Tm3:4-5), Christus (1Jh2:18; 4:3), Christus' wederkomst (2Pt3:3-4), het geloof (1Tm4:1-2; Jd1:3), het onderwijs over de waarheid (1Tm4:3-4), de godsvrucht en Bijbelse moraal (2Tm3:1-7; Jd1:18) en de christelijke vrijheid (1Tm4:3-4). Vanwege Paulus' uitspraak in 1Tm4:1 besloot het zevende concilie van Carthago (276n.Ch r.) dat ketters en scheurmakers pas tot de gemeente mochten worden toegelaten nadat ze demonenuitdrijving en de waterdoop hadden ondergaan.

| 2 | die in huichelarij leugen spreken en hun eigen geweten hebben dichtgeschroeid.

Het Griekse *pseudó* betekent: 'onwaar', 'onecht', 'vals', 'bedrieglijk', 'leugen'. Er zijn veel bedriegers: pseudo-profeten (2Pt2:1), pseudo-christussen (Mt24:24), pseudo-broeders (2Ko11:26; Gl2:4), pseudo-leraars (2Pt2:1), pseudo-apostelen (2Ko11:13), mensen met pseudo-kennis (1Tm6:20). Zij schroelden hun eigen geweten dicht of brandmerkten zichzelf.

De afvalligen willen het zo laten uitzien dat ze Christus vereren. Daarnaast bestrijden ze de christelijke leiders en trekken ze de zwakken in de gemeente mee in hun ondergang.

| 3 | Zij verbieden te trouwen en gebieden zich van voedsel te onthouden, dat God geschapen heeft om met dankzegging te worden genuttigd door hen die geloven en de waarheid kennen.

Afvalligen verachten en verbieden dat wat God schiep. Ze spreken vernederend over het huwelijk, seksualiteit, het moederschap (vgl. Ko2:23; 1Tm2:15), het dagelijkse werk, slapen, eten en drinken en proberen de gelovigen te misleiden door hen wijs te maken dat deze zaken onwaardig zijn. Afkeer van zulke zaken zou een hogere relatie met God veroorzaken. De ware vroomheid werd opgeschroefd. Door te verbieden wat God gaf en opdroeg. Terwijl de wereld alle remmen los gooide, trokken sekten de touwtjes strakker. Wat eerst mocht, wordt ineens verboden.

Hun leven toont juist het tegendeel: ze worden door demonische leringen verblind en misleid (1Tm4:1-2). Hoe anders is de Bijbelse leer die bemoedigd om alles wat God schiep met dankzegging te genieten. Dat gebeurt door wie geloven en de waarheid kennen. Ze hadden de waarheid van God doorleefd. Ze leerden wat God schonk, namen dat uit zijn hand aan en dankten Hem ervoor.

| 4 | Want al het door God geschapene is goed en niets is verwerpelijk als het met dankzegging wordt genomen,

Alles wat God schiep is goed en mag niet worden veracht. Ondanks dat Lucas 11 voor Israël nog karakteristieken noemde die aan de volken duidelijk maakten dat Israël het volk van Jahweh was, wordt christen uit de volken nergens in het NT opgedragen voedselwetten te onderhouden. Enkel het eten van bloed kan niet, omdat bloed de drager van het leven is en God het leven toekomt (Hd15:29).

| 5 | want het wordt geheiligd door Gods woord en door gebed.

Aardse zegeningen die God ons schenkt worden door Gods woord en het gebed geheiligd. Het zijn zegeningen, omdat God ze goed noemt (Mt14:19; Hd27:35).

7 Instructies over het leven in de gemeente (4:6- 6:19)

7.1 Bemoediging voor Timotheüs' dienst (4:6-16)

(6) Als je deze dingen de broeders voorhoudt, zul je een goed dienaar van Christus Jezus zijn, opgevoed in de woorden van het geloof en van de goede leer, die je nauwkeurig hebt nagevolgd. (7) Verwerp echter de ongoddelijke oude-vrouwenmythen. Doe gymnastiek in de godsvrucht. (8) Want de lichamelijke gymnastiek is tot weinig nuttig, maar de godsvrucht is nuttig tot alle dingen, daar zij de belofte heeft van het tegenwoordige en van het toekomstige leven. (9) Het woord is betrouwbaar en alle aanneming waard; (10) want hiertoe arbeiden wij en strijden wij, omdat wij onze hoop gevestigd hebben op de levende God, die een Onderhouder is van alle mensen, het meest van de gelovigen. (11) Beveel deze dingen en leer ze. (12) laat niemand je jeugdige leeftijd verachten, maar wees een voorbeeld voor de gelovigen in woord, in wandel, in liefde, in geloof, in reinheid. (13) Houd aan met het voorlezen, het vermanen en het leren, totdat ik kom. (14) Verwaarloos niet de genadegave in je, die je gegeven is door profetie met oplegging van de handen van de gezamenlijke oudsten. (15) Behartig deze dingen, leef daarin, opdat aan allen duidelijk wordt dat je vorderingen maakt. (16) Geef acht op jezelf en op de leer; volhard in deze dingen, want door dit te doen zul je zowel jezelf als hen die je horen, behouden.

| 6 | Als je deze dingen de broeders voorhoudt, zul je een goed dienaar van Christus Jezus zijn, opgevoed in de woorden van het geloof en van de goede leer, die je nauwkeurig hebt nagevolgd.

Paulus wijst er indirect op dat Timotheüs christenen de apostolische leer moet voorhouden. Hij moet ten strijde trekken. Als soldaat van Christus moet hij de tactiek, streken en list van de vijand ontbloten en openbaren. Zo weerhoudt hij de afvalligen om het getuigenis van Christus te laten verwoekeren. Goede dienaren van Christus blijven anderen

ondersteunen om de gezonde bijbelse leer te ontdekken. Dat doen ze door die leer te verkondigen en na te volgen.

| 7 | Verwerp echter de ongoddelijke oude-vrouwenmythen. Doe gymnastiek in de godsvrucht.

In plaats van zich met mythen en fabels bezig te houden (1Tm1:3-4; Tt1:14), kon Timotheüs zich beter met de zuivere en directe leer van God bezighouden. Hij diende zich in de godsvrucht te oefenen. Zijn leven moest een portret zijn van geliefde Heer zijn. Hij moest een vroom, oprecht leven leiden. Dat is meer dan een dun laagje christelijk vernis.

| 8 | Want de lichamelijke gymnastiek is tot weinig nuttig, maar de godsvrucht is nuttig tot alle dingen, daar zij de belofte heeft van het tegenwoordige en van het toekomstige leven.

Paulus verbindt de lichamelijke oefening met de godsvrucht. Sporten was niet slecht. Paulus gebruikt de sporters als voorbeeld. De atleet en vuistvechter trainde zichzelf om in het stadion een erekrans te winnen. Dat was een voorbeeld voor christenen en hun geestelijke leven.

Waren er in Efeze mensen die via hun eigen ascese de godsvrucht wilden bereiken? Dat is mogelijk vanuit het voorafgaande gedeelte. Niet het lichaam moest echter de hoogste uitstraling hebben, maar de godsvrucht (vgl. 1Tm2:9-10).

Gods wil dat mensen zorg dragen voor hun lichaam. De lichamen moeten echter niet tot meesters of slaven worden gemaakt. Christenen moeten ze gebruiken als nuttig en geschikt voor de dienst van God is.

| 9 | Het woord is betrouwbaar en alle aanneming waard;

| 10 | want hiertoe arbeiden wij en strijden wij, omdat wij onze hoop gevestigd hebben op de levende God, die een Onderhouder is van alle mensen, het meest van de gelovigen.

De apostel gebruikt opnieuw een beeld uit de sportwereld. Onze hoop kan niet verloren gaan, want ze is gevestigd op de levende en waarachtige God.

| 11 | Beveel deze dingen en leer ze.

| 12 | laat niemand je jeugdige leeftijd verachten, maar wees een voorbeeld voor de gelovigen in woord, in wandel, in liefde, in geloof, in reinheid.

Timotheüs was nog jong toen hij met Paulus meeging (Hd16:1-3). In vergelijking met Paulus bleef Timotheüs een jonge man. Uitleggers schatten dat Timotheüs 20-25 jaar was toen Paulus hem in Lystra ontmoette.¹ Ouderen bleven Timotheüs als te jong zien om dienaar van Christus te zijn. Zij zagen uit naar mensen die meer levenservaring hadden. Uitleggers stellen daarbij dat het Grieks het woord 'jeugdig' gebruikt voor mensen jonger dan veertig jaar.²

| 13 | Houd aan met het voorlezen, het vermanen en het leren, totdat ik kom.

Timotheüs was door Paulus naar Efeze gezonden. Daar moest hij doorgaan met voorlezen, vermanen en onderwijzen, totdat Paulus terug was (vgl. 3:14-15). Door de verbinding die dit vers met Paulus maakt, zien velen Timotheüs in navolging van Paulus: 'Timotheüs representeert Paulus in Efeze; wat Timotheüs doet, zou Paulus zelf doen als hij aanwezig was.'³

Timotheüs las Gods instructies voor. De samenkomsten waren voor velen de enige plek om iets uit de heilige Schriften te horen. Bijbels waren niet op elke straathoek te koop en zeer duur. Paulus' roept Timotheüs op te blijven voorlezen (vgl. Ne8:8; 2Kr34:18-19,30). Dat gebeurde vooral vanuit de vertaling van het Griekse OT.⁴

Roep dan het volk bijeen, met inbegrip van de vrouwen en kinderen en de vreemdelingen die bij u in de stad wonen. Laat iedereen naar de voorlezing luisteren en zo leren ontzag te tonen voor Jahweh, uw God, en de wetten waarin u onderwezen bent, strikt na te leven (Dt31:11-12).

Het hielp te zien wie God was, wie zij zelf waren en welk plan God met deze wereld had. Tegenwoordig kan iedereen een Bijbel thuis lezen en de stem Gods verstaan. Toch spreekt God vaak duidelijker in de gemeente door het voorlezen van de heilige Schrift, de uitleg er van en de spontane reacties van andere gelovigen.

In Efeze lag het gevaar op de loer dat de gemeente meer bezig was met mythen en andere vreemde gedachten (1Tm1:3-4; 4:3,7). De heilige Schrift

---

1 MacDonald, 1997:1115; Remmers, 1986:97.
 2 Lea and Griffin, 1992:137-138; Knight, 1992:205.
 3 Vgl. Towner, 2006:316.
 4 Collins, 2012:129; Towner, 2006:317; Marshall, 1999:563.

had geen primaire plaats meer in de samenkomst. Timotheüs moest daarin verandering brengen. Hij waarschuwde tegen de verleidende geesten.

[14] | Verwaarloos niet de genadegave in je, die je gegeven is door profetie met oplegging van de handen van de gezamenlijke oudsten.

Een vraag die bij dit vers opkomt is of de uitleg van de uitspraken over de genadegave van Timotheüs in 1Tm1:18; 4:14 en 2Tm1:6 op dezelfde gebeurtenis wijzen. Philip Towner denkt dat 1Tm4:14 verwijst naar de genadegave die Timotheüs ontving toen hij als werker in de gemeente te Efeze arriveerde, terwijl 2Tm1:6 verwijst naar de genadegave die Timotheüs ontving toen hij Paulus voor het eerst ontmoette.⁵ Reden voor dit onderscheid is: (1) dat 1Tm4:14 de oudsten van de gemeente noemt, terwijl 2Tm1:6 enkel over Paulus spreekt; (2) het in 1Tm4:14 om een gave gaat die met (μετὰ/*meta*) oplegging van handen wordt erkend, terwijl het in 2Tm1:6 om een gave gaat die door (διὰ/*dia*) oplegging van handen in Timotheüs is; (3) de verwijzing naar de profetieën in 2Tm1:6 ontbreekt, terwijl die in 1Tm4:14 aanwezig is (vgl. 1Tm1:18).⁶ In 1Tm4:14 wordt er zodoende iets *in* Timotheüs erkend (vgl. Nm8:10; Dt34:9; Hd6:5), in 2 Timotheüs wordt er iets *aan* hem geschonken (vgl. Hd8:17-19; 9:17; 19:6). John Poirier denkt dat er bij deze laatste situatie twee ‘handen’ op Timotheüs worden gelegd.⁷

Als we ons nu richten op de uitleg van ons vers weten we niet met zekerheid wat de genadegave was die Timotheüs ontvangen had. Het Griekse woord voor ‘genadegave’ (*charisma*) verwijst bij Paulus normaal naar de Geestesgaven of een speciale roeping (Rm12:1; 1Kol1:7; 7:7; 12:1-31).⁸ Anderen nemen het begrip ruimer en denken aan een bepaalde dienst. Zo wordt er vanuit vs13 gedacht aan de bediening van evangelist, herder⁹, leraar of heel algemeen: gemeentewerker¹⁰. De uitdrukking ‘in je’ brengt die dienst dan in verband met het werk van de heilige Geest die in de gelovige woont. Uiteindelijk moeten we echter erkennen dat het Nieuwe Testament ons niet openbaart welke genadegave Timotheüs had. Schijnbaar heeft de heilige Geest er ook weinig baat bij om ons mee te delen welke gave het was. Wat welk overduidelijk naar voren komt in

5 Towner, 2006:457.

6 Poirier, 2009:84.

7 Ibid., 93.

8 Turner, 1996:103-135; Roloff, 1988:255-257; Conzelmann, 1964:402-406.

9 MacDonald, 1997:1116.

10 Towner, 2006:458; Mounce, 2000:263; Oberlinner, 1994:28-29; Hanson, 1987:121; Lips, 1979:220-223; Brox, 1969:229; Kelly, 1963:159-160.

1Tm is dat Timotheüs iets moet doen met hetgeen hij gekregen heeft (vgl. vs13). De genadegave die hij had ontvangen mocht niet verwaarloost worden.

De gave was voor Timotheüs duidelijk geworden door middel (Gr. *dia*) van profetie en met (Gr. *meta*) handoplegging van de oudsten.¹¹ Hij ontving deze gave dus niet 'door de profetie' of 'door oplegging van handen' (hoewel deze uitdrukking wel aanwezig is in 2Tm1:6, zie comm. aldaar). Beiden zaken waren een begeleidend element die Timotheüs bemoedigde dat hij deze gave van de Heer had ontvangen.¹² NBV is daardoor misleidend doordat ze het Griekse *didómi* (bet. 'geven', 'schenken') met 'danken' vertaalt: 'je dankt haar aan de profetische woorden die de raad van oudsten over jou, onder handoplegging, heeft uitgesproken.' Door de handoplegging van de oudsten werd openlijk erkend dat Timotheüs deze genadegave had.¹³ Zo kon hij zijn dienst uitoefenen in de vrede dat de oudsten achter hem stonden. In het Oude Testament vinden we daarbij de aanvulling dat deze handoplegging niet enkel een symbolische handeling was. God zelf verbond er zijn zegen mee. Duidelijk wordt dat in vergelijking van Nm27:18-20 ('Jahweh zei tegen Mozes: "Laat Jozua, de zoon van Nun, bij je komen; hij is een man die geestkracht bezit. Leg hem de hand op en laat hem plaatsnemen voor de priester Eleazar en voor de hele gemeenschap. Draag in ieders aanwezigheid de leiding aan hem over en laat hem delen in het aanzien dat jij geniet. Dan zal heel Israël hem voortaan gehoorzamen.") met Dt34:9 ('Ze luisterden naar Jozua, de zoon van Nun, omdat hij vervuld was van de geest van wijsheid *sinds Mozes hem de handen had opgelegd*. Daarmee deden de Israëlieten wat Jahweh tegen Mozes had gezegd.' cursief RRH).

De oudsten van de gemeente hadden er zo mee ingestemd dat Timotheüs een bepaalde genadegave van de Heer had ontvangen die hij ook als afgezante van de apostel diende te gebruiken in Efeze. Noch Timotheüs, noch de oudsten zelf mochten dit op dit moment vergeten.

| 15 | Behartig deze dingen, leef daarin, opdat aan allen duidelijk wordt dat je vorderingen maakt.

11 Towner, 2006:323.

12 Remmers, 1986:101.

13 MacDonald, 1997:1116.

| 16 | Geef acht op jezelf en op de leer; volhard in deze dingen, want door dit te doen zul je zowel jezelf als hen die je horen, behouden.

Paulus schrijft dat Timotheüs en anderen hierdoor behouden worden. Dat betekent niet dat hij door deze dingen eeuwig gered werd. Het wijst op de redding die Timotheüs aan de dwalenden in Efeze kon geven. Hijzelf moet als dienaar verantwoording dragen. De woorden van Paulus tonen de last die de dienaren van God moeten dragen. Ze moeten zichzelf tegen dwaalleer beschermen. Zo zegt Paulus aan de oudste van Efeze: 'Heb acht op uzelf en op de hele kudde' (Hd20:28).

7.2 De omgang met ouderen en jongeren (5:1-2)

(1) Pak een oudere man niet hard aan, maar bemoedig of verbeter hem als was hij een vader, de jongeren als broers; (2) de oudere vrouwen als moeders; de jongere als zusters, in alle reinheid.

| 1 | Pak een oudere man niet hard aan, maar bemoedig of verbeter hem als was hij een vader, de jongeren als broers;

Paulus helpt Timotheüs in de omgang met anderen. Senioren hebben meestal al de nodige levenservaring en -wijsheid. Dat maakt hen echter niet onfeilbaar. Doordat het Grieks voor deze senioren hetzelfde woord als 'oudste' gebruikt, vertalen we verklarend: 'oudere man'.¹⁴ Senioren worden vriendelijk aangemoedigd om op Jezus te zien. Timotheüs moet letten op de zachtheid. 'Er op slaan' of een senior 'uitschelden' (ἐπιπλήσσω) kan niet. Eveneens is het goed als Timotheüs de jongeren aanmoedigt alsof het zijn broers of zussen zijn.

| 2 | de oudere vrouwen als moeders; de jongere als zusters, in alle reinheid.

7.3 Eer de weduwen en oudsten (5:3-25)

7.3.1 Eer de ware weduwen (5:3-16)

(3) Eer de weduwen die werkelijk weduwen zijn; (4) maar als een weduwe kinderen of kleinkinderen heeft, laten dezen eerst leren aan hun eigen huis godsvrucht te tonen en hun voorouders vergelding te doen, want dit is aangenaam tegenover God. (5) Wie nu werkelijk weduwe is en alleen staat, heeft haar hoop op God gevestigd en volhardt in de smekingen en

¹⁴ Litfin, 2000a:317.

de gebeden nacht en dag; (6) maar wie in genotzucht leeft, is levend dood. (7) En beveel deze dingen, opdat zij onberispelijk zijn.

(8) Maar als iemand voor de zijnen en vooral voor zijn huisgenoten niet zorgt, heeft hij het geloof verloochend en is erger dan een ongelovige. (9) Laat een weduwe worden ingeschreven als zij niet minder dan zestig jaar oud is, de vrouw van één man is geweest (10) en getuigenis heeft door haar goede werken: Heeft zij kinderen grootgebracht? Is zij gastvrij geweest? Waste zij heiligen de voeten? Ondersteunde zij de verdrukten, streefde zij een voortreffelijk werk na? (11) Maar wijs jongere weduwen terug; want wanneer zij zich in zinnelijkheid tegen Christus keren, willen zij trouwen (12) en zijn schuldig, omdat zij hun eerste geloof verworpen hebben. (13) En tevens leren zij ook als nietsnut rond te gaan bij de huizen, en niet alleen als nietsnut, maar ook babbelachtig, bemoeiziek, sprekend wat niet behoort. (14) Ik wil dan dat jongere weduwen trouwen, kinderen krijgen, hun huis besturen, de tegenstander geen enkele aanleiding tot lasteren geven. (15) Want sommigen hebben zich al afgewend, de satan achterna. (16) Als een gelovige man of vrouw weduwen heeft, laat deze hun hulp verlenen; en laat de gemeente er niet mee belast worden, opdat deze hulp kan verlenen aan hen die werkelijk weduwen zijn.

In het verleden is er regelmatig gedacht dat Paulus in dit gedeelte over oudere vrouwelijke diakenen spreekt.¹⁵ De weduwen zijn dan niet hulpbehoevend. Het gaat om dienaressen in Gods gemeente die evenals de oudsten in de gemeente eer ontvangen (5:3,17). Hun registratie gaat dan over een aanstelling in de gemeente (5:9), waarvan ze de belofte door een nieuw huwelijk zouden verbreken (5:12). Doordat 5:16 over hulpverlening spreekt, is deze gedachte echter niet acceptabel.

We weten dat weduwen vanaf de derde eeuw in het diaconaat van de gemeente meewerken. Weduwen werd dan de taak toegekend van gebed, vasten, ziekenzorg, opvang van weeskinderen, onderwijs aan vrouwen.¹⁶

| 3 | **Eer de weduwen die werkelijk weduwen zijn;**

Paulus instrueert hoe de gemeente met de weduwen mag omgaan. Deze eer vloeit voort vanuit de eer voor de ouders (Ex20:12; Dt5:16). In het OT kreeg Israël de opdracht te zorgen voor weduwen en wezen (Dt10:18; 14:29; 24:17-21). Kinderen waren als eerste verantwoordelijk voor het levensonderhoud van hun bejaarde ouders. In de oudheid bestond de maatschappij voor een derde deel uit ouderen.¹⁷

¹⁵ Wagener, 1994; Müller-Bardorff, 1958:113-133.

¹⁶ van Houwelingen, 2009:130; Thurston, 1989.

¹⁷ Winter, 2003.

Ook God heeft oog voor deze weduwen. Zij werden gemakkelijk overzien in de drukte van het leven (Hd6:1; Jk1:27).¹⁸

In de dagen van de vreselijke vervolgingen onder Decius in Rome, braken de roomse soldaten in een christelijke kerk binnen. Ze willen de schatten van de kerk meenemen die volgens hen in bezit van de kerk waren. De Romeinse prefect verlangde van diaken Laurentius: ‘Toon mij meteen je schatten!’ Laurentius wees op de weduwen en wezen die ondersteund werden en zei: ‘Dat zijn de schatten van de kerk.’¹⁹

Met giften en gaven moest in wijsheid worden gehandeld. Wie daar onzorgvuldig mee omging, had onvoldoende financiën voor de noodlijdenden.

Ken je iemand in je nabij omgeving die plotseling alleenstaande is geworden? Bestaat de mogelijkheid om deze mensen samen met de kring te bemoedigen? Hoe zou je dat willen aanpakken?

Uit de vroege kerk zijn er verschillende getuigenissen bekend over de omgang met de weduwen. Polycarpus legt de verantwoordelijkheid voor de weduwen bij de leiders van de gemeente: ‘De oudsten moeten barmhartig zijn ... geen weduwe, wees of arme onverzorgd laten’.²⁰ Ignatius schrijft aan Polycarpus: ‘De weduwen moeten niet verwaarloosd worden. U moet na de Heer nu verzorger zijn’.²¹ Eusebius schrijft later dat de gemeente in Rome meer dan vijftienhonderd weduwen en behoeftigen verzorgde.²²

| 4 | **maar als een weduwe kinderen of kleinkinderen heeft, laten dezen eerst leren aan hun eigen huis godsvrucht te tonen en hun voorouders vergelding te doen, want dit is aangenaam tegenover God.**

De godsvrucht begint in het gezin. De eerbied van kinderen voor hun ouders en hun zorg voor hen is een godsvrucht (vgl. Mt15:5-6).

| 5 | **Wie nu werkelijk weduwe is en alleen staat, heeft haar hoop op God gevestigd en volhardt in de smekingen en de gebeden nacht en dag;**

18 Remmers, 1986:105.

19 Barclay, 1959:244.

20 Polycarpus van Smyrna, 1981:6:1.

21 Ignatius van Antiochië, 1981a:4:1.

22 Eusebius van Caesarea, 2000:6.43.11.

Een weduwe is volgens de heilige Schrift iemand die alleen in het leven staat.²³ Niemand is in haar nabijheid. Zij is afhankelijk van God en anderen. Zij richt vaak haar hoop op God en volhardt in smekingen en gebeden. We zien dit bij Anna, een weduwe van vierentachtig jaar, die in de tempel God diende (Lc2:37). God heeft een oog voor weduwen en dat mocht ook zijn volk kenmerken (Jr49:11).

| 6 | maar wie in genotzucht leeft, is levend dood.

Weduwen mogen niet de luxe achterna jagen of losbandig leven. De term *σπατάλαω*, die de apostel gebruikt, wijst op een uitbundige levensstijl die normaal het kenmerk is van mensen die met God weinig rekening houden (Jk5:5). Terwijl de weduwe haar man heeft overleefd is ze in deze toestand een levende dode.

| 7 | En beveel deze dingen, opdat zij onberispelijk zijn.

| 8 | Maar als iemand voor de zijnen en vooral voor zijn huisgenoten niet zorgt, heeft hij het geloof verloochend en is erger dan een ongelovige.

De zorg voor de ander begint in het eigen gezin. Wie niet voor zijn familieleden zorgt, verloochent zijn geloof. De buitenstaanders zullen er schande van spreken op straat als christenen hun verplichtingen tegenover hun ouders niet nakomen.

| 9 | Laat een weduwe worden ingeschreven als zij niet minder dan zestig jaar oud is, de vrouw van één man is geweest

Paulus noemt vijf eigenschappen die een weduwe kenmerken die wordt geselecteerd en ingeschreven, geregistreerd of in aanmerking komt. De term duidt hierbij niet noodgedwongen op een schriftelijke registratie.

Bij de vijf eisen die de apostel vermeldt staat de leeftijd van zestig jaar voorop. Zestig jaar is een leeftijd die Paulus uit het OT kan afleiden. God kiest er namelijk voor om in een leven een onderscheid te maken tussen wie jonger of ouder is dan twintig en wie jonger of ouder is dan zestig jaar (Lv27:3-7). Wie zestig is heeft vaak minder vrienden die nog leven en wordt sneller geplaagd door allerlei kwaaltjes. In zijn zorg voor weduwen ontwikkelt de apostel uit Leviticus de minimale leeftijd voor het pensioen.

Een tweede eis is dat weduwe niet meerdere mannen tegelijk had. Zij had geen losse huwelijksmoraal en was daarmee ook trouw naar anderen

23 Litfin, 2000a:317.

toe. Dat is dezelfde voorwaarde als dat Paulus die aan de opzieners stelt (vgl. 1Tm3:2,12; Tt1:6).

| 10 | en getuigenis heeft door haar goede werken: Heeft zij kinderen grootgebracht? Is zij gastvrij geweest? Waste zij heiligen de voeten? Ondersteunde zij de verdrukten, streefde zij een voortreffelijk werk na?

Paulus gebruikt in dit vers vijf voorwaardelijke zinnen om de goede werken specifieker te maken. Deze vijf zinnen beginnen allemaal met 'als zij'.

Het voeten wassen van bezoekers was de taak van een slaaf.²⁴ De weduwe zet zich dus in voor haar familie en de gemeente. Rick Joyner beschrijft een indruk van het hiernamaals:

Velen van hen die op de tronen zaten, waren zendelingen geweest. Zij hadden op onbekende plaatsen geleefd en er nooit naar gezocht om op aarde herdacht te worden. Zij wilden dat God zich hen herinnerde. Ik was wat verbaasd enkelen te zien die rijk geweest waren en bestuurders. Zij waren getrouw geweest met wat hun was toevertrouwd. Nochtans zag ik dat de meeste tronen bezet waren door getrouw biddende vrouwen en moeders. Meer tronen waren door hen ingenomen dan door welke andere groep ook.²⁵

| 11 | Maar wijs jongere weduwen terug; want wanneer zij zich in zinnelijkheid tegen Christus keren, willen zij trouwen

Timotheüs moest jongere weduwen afhouden. Paulus verduidelijkt dat zij gemakkelijk zullen willen hertrouwen. Dat dient te gebeuren met een christen (5:14). Het kan echter ook gebeuren dat zij met een niet-christen huwen. Dat is het geval als er een hevige hartstocht in het spel is. De apostel gebruikt hiervoor een uniek eigen woord: καταστρηνιάω. De term στρηνιάω gebruikt de ziener op Patmos om de wellustige hoer van Babylon te beschrijven (Op18:7-8).

| 12 | en zijn schuldig, omdat zij hun eerste geloof verworpen hebben.

Wie gedreven door seksuele passies zo snel mogelijk wil huwen, zet de keuze voor het geloof op de tweede plaats. Dat leidt er toe dat sommige

²⁴ MacDonald, 1997:1118.

²⁵ Joyner, 2016:145.

weduwen na hun huwelijk met een ongelovige hun geloof vaarwel zeggen. In 5:15 verbindt de apostel dat met het achterna gaan van de satan.

| 13 | En tevens leren zij ook als nietsnut rond te gaan bij de huizen, en niet alleen als nietsnut, maar ook babbelachtig, bemoeiziek, sprekend wat niet behoort.

De apostel omschrijft deze weduwen twee keer als nietsnutten. Het enige dat ze doen is rondgaan van huis tot huis. Zij gebruiken huisbezoek als tijdverdrijf. Dat leidt volgens de apostel tot gezwets, bemoeizucht en roddel.

| 14 | Ik wil dan dat jongere weduwen trouwen, kinderen krijgen, hun huis besturen, de tegenstander geen enkele aanleiding tot lasteren geven.

Jonge weduwen mogen hertrouwen en een nieuw gezin stichten. Dat geeft meteen de nodige sociale zekerheid. Waar dat niet gebeurt, kan de satan de situatie misbruiken om anderen aanleiding tot laster te geven. Door het gebrek aan trouw in geloof wordt de gemeente dan in diskrediet. De apostel is zich bewust van dit laatste gevaar. In de gemeente waar Timotheüs actief was, waren er zelfs al dwaalleraars die stelden dat het huwelijk ongewenst was (1Tm4:3).

| 15 | Want sommigen hebben zich al afgewend, de satan achterna.
 Voor deze weduwen is de situatie zorgwekkend.

| 16 | Als een gelovige man of vrouw weduwen heeft, laat deze hun hulp verlenen; en laat de gemeente er niet mee belast worden, opdat deze hulp kan verlenen aan hen die werkelijk weduwen zijn.

In het Romeinse rechtssysteem werd een weduwe ondergebracht bij de familie van een van haar kinderen.²⁶

7.3.2 Eer de oudsten dubbel (5:17-25)

(17) Laat de oudsten die goed besturen, dubbele eer worden waard geacht, vooral zij die arbeiden in woord en leer; (18) want de Schrift zegt: 'Een dorsende os zult u niet muilbanden', en: 'De arbeider is zijn loon waard'. (19) Neem tegen een oudste geen beschuldiging aan, tenzij onder twee of drie getuigen. (20) Stel hen die zondigen aan de kaak in tegenwoordigheid van allen, opdat ook de overigen vrees hebben. (21) Ik betuig voor God en Christus Jezus en de uitverkoren engelen, dat je deze dingen onderhoudt zonder vooroordeel,

---

²⁶ Winter, 2003.

zonder iets te doen uit partijdigheid. **(22)** Leg niemand snel de handen op en heb geen gemeenschap met de zonden van anderen; houd je rein. **(23)** Drink niet alleen water, maar gebruik een beetje wijn vanwege je maag en je frequente verzwakkingen. **(24)** Van sommige mensen zijn de zonden tevoren openbaar en gaan hun voor in het gericht; maar bij anderen volgen zij. **(25)** Evenzo zijn ook de goede werken tevoren openbaar en die waarmee het anders is, kunnen niet verborgen blijven.

| 17 | Laat de oudsten die goed besturen, dubbele eer worden waard geacht, vooral zij die arbeiden in woord en leer;

Timotheüs dient goed in de gaten te houden dat dubbele eer toekomt aan de oudsten die de gemeente goed leiden en besturen. Vooral hen die zich met onderwijs in de gemeente bezighouden, moeten hoog in het vaandel worden geheven. Zij hebben een zware taak en ontvangen van de dwaalleraars veel tegenslag. Ze raken dan ontmoedigd door de vele moeite onder de christenen. De eer moet uit de honorering blijken. Zo dient de gemeente erop te letten dat de inzet van de oudsten niet bedolven raakt door bijkomstigheden.²⁷ Bij het ‘arbeiden in woord en leer’ gaat het om het onderwijs van God in alle aspecten van het leven.

■ Waarom dienen bepaalde oudsten dubbele eer te ontvangen? Op welke manier gebeurt dat in jouw leven?

| 18 | want de Schrift zegt: ‘Een dorsende os zult u niet muilbanden’, en: ‘De arbeider is zijn loon waard’.

Paulus citeert twee Bijbelteksten om zijn betoog te onderbouwen. De eerste tekst komt uit Deuteronomium 25:4 en de tweede uit Lucas 10:7. Beiden noemt de apostel ‘Schrift’. Leviticus 19:13 ligt ten grondslag aan de uitspraak van Christus in Lucas 10:7. Hoewel Paulus geen ondersteuning wilde, uit hij dat christenen de arbeiders in Gods koninkrijk moet ondersteunen (1Ko9:14-23; Gl6:6; 1Ts2:9).

| 19 | Neem tegen een oudste geen beschuldiging aan, tenzij onder twee of drie getuigen.

Dat een oudste in de fout kan gaan, is helaas een blijvend verschijnsel. Oudsten dragen een grote verantwoordelijkheid en worden vaak een doel voor satan. Warren Wiersbe schrijft:

---

²⁷ Erickson, 1998:1088.

‘Waar rook is, is vuur’, is een goede uitdrukking die gebruikt kan worden voor de vrijwillige brandweer, maar ze kan niet gebruikt worden voor de plaatselijke gemeentes. ‘Waar rook is, is vuur’, kan veelmeer wijzen op iemands tong door het vuur van de hel in brand staat (Jk3:6).²⁸

Paulus is zich bewust dat gemeenteleiders gemakkelijk het doelwit van losse beschuldigingen zijn. Hij wil Timotheüs daarvoor waarschuwen. Timotheüs moet beseffen dat zij die leiding geven kwetsbaar zijn. Er klinken gemakkelijk beschuldigingen van allerlei fouten en zonden, ook al is er geen enkel bewijs en is het van ‘van horen zeggen’. Al snel loopt dit uit op roddelen en gaat het van kwaad tot erger. Het probleem is, dat de leiders van de gemeente een positie innemen, waarin het niet mogelijk is, dat zij de roddelaars met gelijke munt betalen. Ze zijn kwetsbaar en zijn vaak niet in staat zich te verdedigen. Timotheüs en ook zijn gemeenteleden moeten daar rekening mee houden.

Op dit punt noemt Paulus vandaar enkele criteria in de omgang met kritiek tegenover een oudste of opziener. Vanuit vs20 concluderen we dat dit gaat over een openbare beschuldiging. Timotheüs dient zulke beschuldigingen enkel aan te nemen als ze afkomstig zijn van meer dan één getuige. Dat is het criteria dat de apostel aan hem geeft. Kritiek tegen oudsten moet ondersteuning vinden bij anderen. Er dient een duidelijke aanklacht te zijn. Als er geen getuigen zijn, mag er geen openbare beschuldiging tegen een oudste worden aangenomen.

Als iemand persoonlijk moeite heeft met een oudste dient hij dat allereerst in een persoonlijk gesprek aan de oudste kenbaar te maken. De oudste wordt onder vier ogen aangesproken (Mt18:15). In het openbaar mag men hem enkel beschuldigen als er twee of drie getuigen zijn. Op die wijze hebben de oudsten een bevoorrechte positie in Gods gemeente. Vermeende zonden over hen, kunnen niet zonder meer geuit worden. Elke aanklacht die iemand alleen in het openbaar tegen hen inbrengt is ongehoorzaamheid aan Gods Woord, zoals elke aanklacht die samen met twee of drie anderen tegen hen ingebracht wordt gehoor dient te vinden bij de gemeente.

| 20 | Stel hen die zondigen aan de kaak in tegenwoordigheid van allen, opdat ook de overigen vrees hebben.

---

28 Wiersbe, 2007:232.

Als een oudste schuldig is, dient hij in tegenwoordigheid van allen ondervraagd te worden. Bij dit gesprek gaat het om meer dan pastorale bewogenheid. Bewijs is gevraagd. Het bewijsmateriaal – bestaande uit concrete feiten – van de twee of drie getuigen is van groot belang. Deze ondervraging gebeurt in het openbaar voor de hele gemeente en niet voor de andere oudsten (vgl. Gl2:11-14; Mt18:17).²⁹ Als de oudste schuldig wordt bevonden, dient dit in het openbaar gezegd te worden. De oudste moet goed aan de kaak worden gevoeld hoe hij met deze situatie wil omgaan.

Johannes Calvijn denkt dat dit vers niet alleen op de oudsten, maar op alle gelovigen doelt.³⁰ Gezien de context ligt het het meest voor de hand om aan oudsten te denken.³¹ De tekst zou anders een moeilijkheid met Mattheüs 18 opleveren, waar er geen voorschrift is om een beschuldiging bij een medegelovigen met meer dan één persoon te doen. Juist daar wordt erop gewezen dat je in het begin de broer of zus onder vier ogen spreekt.

Deze handeling toont de gelovigen dan hoe zwaar een aanklacht in de dienst van de gemeente weegt.

■ Waarom dienen oudsten in het openbaar terechtgewezen te worden op hun zonden?

| 21 | Ik betuig voor God en Christus Jezus en de uitverkoren engelen, dat je deze dingen onderhoudt zonder vooroordeel, zonder iets te doen uit partijdigheid.

De uitverkoren engelen zijn engelen die de satan niet in zijn zonde gevolgd zijn. Ze zijn trouw aan God en dienen Hem (1Ko11:10). In het NT worden ze met de gerechtigheid verbonden (Mt25:31; Mc8:38; Lc9:26; Op14:10).

Timotheüs moet alles wat de apostel zegt zonder vooroordeel doen. Net als de rechters in het OT, kiest hij geen partij voor de een of de ander (Dt16).

| 22 | Leg niemand snel de handen op en heb geen gemeenschap met de zonden van anderen; houd je rein.

Het opleggen van de handen wordt door uitleggers in verband gebracht met het aanstellen van oudsten of erkennen van christenen in een specifieke roeping.³² Paulus waarschuwt Timoteüs voor het gevaar dat

²⁹ Mounce, 2000:314; Remmers, 1986:123.

³⁰ Calvijn, 2009:IV.12.3.

³¹ Mounce, 2000:312–313; Litfin, 2000a:320; MacDonald, 1997:1120; Remmers, 1986:120–121.

³² Simpson, 1954:79–80; Barrett, 1963:80–81; Guthrie, 1957:119–120; Knight, 1992:239.

hij, door overhaast, oudsten aanstelt. Als hij daarvoor waakt, komt hij niet snel in de problematiek van de vorige verzen. Op dat moment is hij medeverantwoordelijk voor de zonden die ze hebben begaan (vgl. 1Tm5:20-21).

Door het opleggen van handen, erken je de ander in het openbaar (Dt34:9; Hd6:6; Hd8:14-19; 19:6; 1Tm4:15). Je geeft te kennen dat je het met de ander eens bent en dat je achter hem staat. In het OT vinden we handoplegging bij het erkennen van een bepaalde taak die iemand ontvangt (Nm27:23; Lv1:4), het erkennen van een bepaalde gave dat iemand ontvangt (Lv24:14 [in dit geval negatief]; Mc6:5; 16:17; Lc4:40; 13:13; Hd9:17; 28:8), het zegenen van iemand (Gn48:13-18; Mc10:13-16; vgl. Lc24:50).³³ In onze tekst mag er aan beide betekenissen gedacht worden. Het is immers onmogelijk om iemand te erkennen, zonder diegene zegen toe te wensen.

In het NT vinden we dat oudsten (Tt1:5), diakenen (Hd6:6) en zendelingen (Hd13:3) de handen werden opgelegd. Soms wordt er wel eens gezegd dat handoplegging ervoor kan zorgen dat er ziekten, zonden of demonen via de handen naar je overgeheveld kunnen worden. In de Bijbel vinden we die gedachte echter niet. Lc4 toont ons juist dat Jezus allerlei mensen die onder demonische kwalen leden de handen oplegde en de Schrift roept ons op om zieken de handen op te leggen (Mt8:3; Mc1:41; 16:17-18; Lc6:60; Hd9:17; 28:8). Paulus waarschuwt Timotheüs niet omdat hij door lichamelijk contact verontreinigd kan worden, maar omdat hij door het openlijke erkennen (dat gepaard gaat met handoplegging) verontreinigd kan worden. Als Timotheüs iemand publiekelijk erkent en zegent zonder die persoon de handen op te leggen, heeft hij evenveel deel aan de zonden van die ander, als dat hij dat door middel van handoplegging zou hebben gedaan. De handoplegging is juist in de Bijbelse betekenis het kenmerk en teken van een publiekelijk erkenning.

| 23 | Drink niet alleen water, maar gebruik een beetje wijn vanwege je maag en je frequente verzwakkingen.

Paulus' uitspraak dat Timotheüs niet alleen water moet drinken, maar ook wijn, komt in deze context nogal onverwacht over. De context spreekt immers over de omgang met de oudsten (vs17-21), de oproep tot reinheid in de levenswandel (vs22) en het besef dat zonden openbaar worden gemaakt (vs24-25). Wat brengt de apostel ertoe plotseling te spreken over

³³ van Eck, 2003; Strauch, 1992:40-41; Orr, 1955:1335.

Timotheüs' zwakheden? Vermoedelijk wil hij vermijden dat Timotheüs te streng voor zichzelf is en het drinken van een beetje wijn als onrein of zondig afwijst.³⁴ In 1 Timotheüs 3:3 en 3:8 gebood Paulus immers dat een opziener en diaken niet aan wijn verslaafd mocht zijn (vgl. Ef5:18; Tr2:3). William Mounce suggereert dat Timotheüs zich van wijn onthield omdat er in Efeze (ex-)dronkaards waren (vgl. Rm14:21).³⁵ George Knight III noemt de mogelijkheid dat Timotheüs dit deed vanuit de nazireeërgelofte (Nm6:1-4).³⁶ Hoewel zulke suggesties mogelijk waar zijn, biedt de tekst geen bewijs hiervoor.

De reden voor de opdracht om niet alleen water, maar ook een beetje wijn te drinken, zijn fysieke problemen bij Timotheüs. Er is sprake van zijn maag en 'frequent verzwakkingen'. Beide staan met elkaar in relatie.³⁷ Volgens Gordon Fee verklaren deze verzwakkingen, ziektes of zwakheden waarom er voorzichtig met hem moet worden omgegaan.³⁸ Doordat nergens Timotheüs' zwakheid met zijn dienst is verbonden, is die combinatie te bevragen. De voorzichtigheid rondom Timotheüs is elders veeleer gebaseerd op zijn jonge leeftijd. Met zijn instructies wil de apostel vermijden dat Timotheüs last van zijn maag heeft en vaker ziek is. Het drinkwater is in die tijd immers dikwijls verontreinigd. Dat kan zorgen voor menig lichamelijke ziekte, zoals: amebiase, dysenterie, diarree, campylobacteriose, cholera, anemie.³⁹

Het drinken van een beetje wijn voorkomt zodoende dat Timotheüs zich verder met besmet water infecteert. De alcohol doodt de bacteriën die de maag aantasten en voorkomt dat Timotheüs verzwakt.⁴⁰ Johannes Chrysostomos stelt zich de vraag waarom Paulus Timotheüs niet genas, 'want hij die door zijn gewaad de doden opwekte, was bij machte dat te doen'.⁴¹ Toch helpt Paulus Timotheüs van zijn klachten af. Hij doet dat door de oorzaak van de frequente ziektes aan te pakken. Timotheüs moet stoppen exclusief water te drinken. Hem wordt opgedragen om ook wat wijn te drinken. Daarmee krijgen bacteriën minder kans om de jongeman lam te leggen.

34 Mounce, 2000:318; Guthrie, 1957:122.

35 Mounce, 2000:318-319.

36 Knight, 1992:240.

37 Arichea and Hatton, 1995:133.

38 Fee, 1988:132.

39 Zie uitvoerig: Lenntech, 2016.

40 Hutson, 2014:83; Vgl. Hippocrates of Cos, 1981:13; Gaius Plinius Secundus, 2002:23.22; Zie als waarschuwing: Plutarchus, 1968:19; Neusner, 2011c:51a.

41 345-407:16.

| 24 | Van sommige mensen zijn de zonden tevoren openbaar en gaan hun voor in het gericht; maar bij anderen volgen zij.

In dit en het volgende vers gaat de apostel terug naar de discussie waarmee hij bezig was in 5:22. De uitspraak van de apostel laat ons voorzichtig worden om te snel mensen te beoordelen naar dat wat wij van hen op het eerste moment denken. Vanwege dit feit zei Paulus tegen Timotheüs dat hij niet te snel zijn handen op iemand moest leggen. De eerste indruk kan een verkeerde indruk zijn. Voorzichtigheid en oprechtheid tegenover God is broodnodig.

| 25 | Evenzo zijn ook de goede werken tevoren openbaar en die waarmee het anders is, kunnen niet verborgen blijven.

7.4 Inzet van de slaven (6:1-2)

(1) Laten allen die onder het slavenjuk zijn, hun eigen meesters alle eer waard achten, opdat de naam van God en de leer niet gelasterd worden. (2) En laten zij die gelovige meesters hebben, hen niet verachten omdat zij broeders zijn, maar hen des te meer dienen, omdat zij die deze goede dienst ontvangen, gelovigen en geliefden zijn. Leer en vermaan deze dingen.

| 1 | Laten allen die onder het slavenjuk zijn, hun eigen meesters alle eer waard achten, opdat de naam van God en de leer niet gelasterd worden.

Nadat de apostel over de gemeentelijke orde sprak, spreekt hij nu over de huiselijke orde. Beide facetten van het leven zijn met elkaar verweven. Samen kerkzijn is met het samen menszijn verbonden.

Paulus spreekt over de relatie tussen werknemer en werkgever. Dienstknechten die tot bekering komen, blijven dienstknechten. Ze nemen dit uit Gods hand (Ef6:5-8; Ko3:22-24; Tt2:9-10; 1Pt2:18-23) en doen hun best om hun werkgever te dienen. Het grootste motief is de eer van God. Om dat motief geven ze hun werkgevers eer. Het Griekse *timés* dat met 'eer' is vertaald, wordt in 1Tm1:17 en 6:16 voor God en in 5:17 voor de oudsten gebruikt.

Als de dienstknechten onbeschoft hun werkgevers niet gehoorzamen en misachten, zal Christus gelasterd worden. Ongelovigen denken dan dat Christus' genade de mensen slechter maakt. Gelukkig weten we vanuit de geschiedenis dat de eerste christenen Paulus' wijsheid nauw opvolgden. Uit bronnen is bekend dat als werkgevers op de markt een keuze moesten maken tussen een christelijke of onchristelijke slaaf, ze vaak voor de

christelijke slaaf kozen.⁴² Het was bekend dat christelijke slaven trouwer dienden dan niet-christenen.

| 2 | En laten zij die gelovige meesters hebben, hen niet verachten omdat zij broeders zijn, maar hen des te meer dienen, omdat zij die deze goede dienst ontvangen, gelovigen en geliefden zijn. Leer en vermaan deze dingen.

Wat moest er gebeuren als een christelijke werknemer een gelovige werkgever had? Zou dan gelden dat er in Christus geen verschil meer was tussen dienstknecht of meester (vgl. Gl3:28)? Dat is zeker niet het geval. Paulus spreekt in Gl niet over het verschil op de werkplek. Hij bedoelt in Gl3:28 te zeggen dat de verlossing in Christus voor alle mensen toegankelijk is.

In de gemeente was het niet uniek als tijdens een samenkomst de werkgever naast zijn werknemer zat en samen met hem brood brak.⁴³ Dat betekende echter niet dat de werknemer geen respect meer hoefde te hebben voor zijn baas. Als hij zijn werkgever minder zou dienen, zou hij zijn godsdienst misbruiken. Paulus verplicht hen vandaar gelovige werkgevers te dienen, zodat het geloof en de liefde hen als ware christenen verbindt.

Bij de Romeinen ging dat niet gemakkelijk. Bij hen kon een slaaf, wanneer hij genoeg geld had, zich vrijkopen. Soms liet de meester ook uit eigen beweging slaven vrij. Vooral in de keizertijd waren er in de Romeinse wereld veel van zulke vrijgelatenen, die tot hoge ambten geraakten.

Paulus benadrukt tenslotte zijn woorden door de uitdrukking: 'Leer en vermaan deze dingen' aan zijn betoog toe te voegen (vgl. 4:6,11; 5:7).

7.5 Strijd voor het ware geloof (6:3-19)

7.5.1 Afwijzing van de dwaalleraars en geldgier (6:3-10)

(3) Als iemand een andere leer brengt en zich niet voegt naar de gezonde woorden van onze Heer Jezus Christus en de leer die overeenkomstig de godsvrucht is, (4) die is opgeblazen en weet niets, maar lijdt aan twistziekte en woordenstrijd, waaruit afgunst ontstaat en twist, lasteringen, kwade vermoedens, (5) voortdurend geruzie van mensen die verdorven zijn in hun denken en van de waarheid beroofd zijn, die menen dat de godsvrucht een winstbron is.

⁴² MacDonald, 1997:1122.

⁴³ Ibid.

(6) Nu is de godsvrucht met tevredenheid inderdaad een grote winst; (7) want wij hebben niets in de wereld ingebracht, omdat wij er ook niets uit kunnen wegdragen. (8) Hebben wij echter voedsel en kleding, dan zullen wij daarmee tevreden zijn. (9) Maar wie rijk willen worden, vallen in verzoeking en in een strik en in vele onverstandige en schadelijke begeerten, die de mensen doen wegzinken in verderf en ondergang. (10) Want de geldzucht is een wortel van alle kwaad. Door daarnaar te streven zijn sommigen van het geloof afgedwaald en hebben zich met vele smarten doorboord.

| 3 | Als iemand een andere leer brengt en zich niet voegt naar de gezonde woorden van onze Heer Jezus Christus en de leer die overeenkomstig de godsvrucht is,

Jezus Christus spreekt gezonde woorden. Het Griekse woord dat met ‘gezond’ vertaald is, is uit de medische wereld afkomstig (vgl. 2Tm2:17).⁴⁴ De woorden zijn gezond. Ze zijn geschikt om wonden te voorkomen of te genezen. Ze zijn geschikt om scheuringen te voorkomen.

| 4 | die is opgeblazen en weet niets, maar lijdt aan twistziekte en woordenstrijd, waaruit afgunst ontstaat en twist, lasteringen, kwade vermoedens,

Wie zich niets van Christus’ leer aantrekt, is arrogant en opgeblazen. Hij denkt veel te weten, maar weet niets. Met al hun kennis kennen ze zichzelf niet. Het Grieks woord *tyfoó* dat vertaald is met ‘opgeblazen’ betekent dat je in rook bent gehuld. Dat duidt er op, dat je helemaal weg bent van jezelf, van je eigen belang, waarvan je beneveld bent.

Uit dit kwade denken ontstaan: afgunst, twist, lastering en kwade vermoedens. Wij zien de treurige ontwikkeling van mensen die Christus’ leer in de wind slaan en hun leven denken te kunnen leiden.

| 5 | voortdurend geruzie van mensen die verdorven zijn in hun denken en van de waarheid beroofd zijn, die menen dat de godsvrucht een winstbron is.

Het gaat over mensen, die in hun hart en denken verontreinigd zijn (vgl. Jr17:9). Het heeft geen zin om met deze dwaalleraars in gesprek te gaan. Je bereikt hen niet. Ze zijn verdorven in hun denken en het spoor van de waarheid kwijt (vgl. 2Tm3:8) Ze zijn niet meer geïnteresseerd in de betrouwbare bijbelse boodschap. Ze vinden hun leer veel interessanter.

De oorzaak, waardoor het verstand van de mensen verdorven wordt, is dat de mens niet blijft bij de waarheid, zoals die in Jezus Christus is. Ze

44 Litfin, 2000a:322.

denken dat de godzaligheid winst is en maken er een zaak van voor hun eigen belang.

| 6 | Nu is de godsvrucht met tevredenheid inderdaad een grote winst;

Er bestaan mensen die het evangelie gebruiken als een vorm van koophandel om eigen winst te maken. Deze mensen zullen teleurgesteld worden en slechte zaken doen. Maar degenen die het als hun roeping beschouwen Christus in woord en daad te verkondigen, zullen er de vruchten van plukken.

| 7 | want wij hebben niets in de wereld ingebracht, omdat wij er ook niets uit kunnen wegdragen.

We hebben niets in de wereld gebracht. Wat we vanaf het begin hebben, hebben we te danken aan Gods voorzienigheid. Wij zullen ook niets uit de wereld mee kunnen nemen. Een lijkkleed, een doodkist, een graf; meer kan zelfs de rijkste mens niet meenemen van al zijn wereldse schatten! Toen Alexander de Grote stierf zei hij: 'Als ik dood ben, draag me dan ingewikkeld op een draagbaar naar buiten, maar wikkel mijn handen niet in, zodat alle mensen kunnen zien dat ze leeg zijn.'⁴⁵

| 8 | Hebben wij echter voedsel en kleding, dan zullen wij daarmee tevreden zijn.

De apostel wijst erop dat gelovigen zich met de eenvoudige dingen van het leven tevreden mogen stellen. Ravi Zacharias schrijft op die wijze over het huis: 'Het eerste en belangrijkste doel van een huis is over de liefde van Christus na te denken en deze te delen.'⁴⁶

We brachten niets in de wereld en toch zegent God ons en draagt Hij zorg voor ons. We worden levenslang door Hem gevoed. 'Ijdelheid en leugentaal doe verre van mij; armoede of rijkdom geef mij niet; voed mij met het brood mijns bescheiden deels' (Sp30:8).

| 9 | Maar wie rijk willen worden, vallen in verzoeking en in een strik en in vele onverstandige en schadelijke begeerten, die de mensen doen wegzinken in verderf en ondergang.

Tegen de tevreden houding van het vorige vers, plaatst de apostel de geldgierige houding van de rijken. Paulus waarschuwt dat het niet erg is om rijk 'te zijn' als men van zijn rijkdom goed gebruik maakt, maar wel

⁴⁵ Genoemd bij: MacDonald, 1997:1123.

⁴⁶ Zacharias, 2000:45.

om rijk te ‘willen worden’. Dat wijst op mensen die materieel niet tevreden zijn, maar steeds meer willen hebben.⁴⁷ Geld is op zichzelf niet slecht. Het is niet erg als God je rijk maakt, maar het is wel erg als rijk worden de inhoud van je bestaan is. De gevoelens die het geld opwekt in mensen, kunnen beïnvloed worden door de zonde. Het geld kan zo verleiden tot: (1) verzoeking; (2) verstrikking; (3) onverstandelijke en schandelijke begeerten; (4) verderf en ondergang.

| 10 | Want de geldzucht is een wortel van alle kwaad. Door daarnaar te streven zijn sommigen van het geloof afgedwaald en hebben zich met vele smarten doorboord.

Het Grieks woord voor ‘geldzucht’ (*filargyria*, lett. ‘verlangen naar zilver’), vinden we alleen hier in het NT. Dit woord wijst niet op het hebben van geld, maar op de liefde tot het geld. Je mag geld bezitten, maar het niet liefhebben.

Het is opvallend dat zesenzestig procent van alle ruzies op aarde hun oorzaak hebben in macht.⁴⁸ Geldgierigheid is een wortel van alle kwaad. Goud is net zeewater; hoe meer iemand ervan drinkt, hoe meer dorst hij krijgt. Het beste voorbeeld hiervan is de dief Judas Iskariot (Jh12:6). Vanuit de evangeliën lijkt het erop dat hij hoogstwaarschijnlijk ten val kwam door zijn geldzucht (Mt26:15).

In hoeverre is er een verschil tussen het leven van iemand die leeft volgens vs6-8 en iemand die leeft volgens vs9-10? Hoe kun je beide levensstijlen van elkaar onderscheiden?

Hoe vaak heb je al eens gevraagd om te bidden voor de juiste manier van omgang met je investeringen?

Hoe zou je de grens tussen geldzucht en rijkdom concreet kunnen maken?

7.5.2 Strijd voor het geloof! (6:11-16)

(11) Maar jij, mens Gods, ontvlucht deze dingen en jaag naar gerechtigheid, godsvrucht, geloof, liefde, volharding, zachtmoedigheid. (12) Strijd de goede strijd van het geloof; grijp het eeuwige leven, waartoe je geroepen bent en de goede belijdenis hebt afgelegd voor vele getuigen. (13) Ik beveel je voor God die alles in leven houdt, en voor Christus Jezus die voor

⁴⁷ MacDonald, 1997:1124.

⁴⁸ J.C. Ryle, *Practical Religion* (Carlisle:Banner of Truth, 1998), 215.

Pontius Pilatus de goede belijdenis betuigd heeft, (14) dat je dit gebod onbesmet en onberispelijk bewaart tot op de verschijning van onze Heer Jezus Christus, (15) die de gelukkige en enige Heerser, de Koning der koningen en Heer der heren op zijn eigen tijd zal vertonen, (16) Hij die alleen onsterfelijkheid heeft, die een ontoegankelijk licht bewoont, die geen mens gezien heeft of zien kan. Hem zij eer en eeuwige kracht! Amen.

| 11 | Maar jij, mens Gods, ontvlucht deze dingen en jaag naar gerechtigheid, godsvrucht, geloof, liefde, volharding, zachtmoedigheid.

De titel ‘mens Gods’ werd voor toegewijde profeten in het OT gebruikt, zoals Mozes (Dt33:1; Jz14:6; Ps90:1), een onbekende profeet (1Sm2:27), Samuël (1Sm9:6), David (2Kr8:14; Ne12:24,36), Elia (1Kn17:24) en Elisa (2Kn4:9). Het tegenovergestelde van de ‘mens Gods’ is de ‘mens van de zonde’ (2Ts2:3). Het is mogelijk, dat ‘man Gods’ de vertaling is van het Hebreeuwse woord Gabriël en dat Timotheüs als tweede naam Gabriël droeg (vgl. 2Tm3:17).

Timotheüs krijgt een viervoudige opdracht: ontvluchten, jagen, strijden en grijpen. Timotheüs moet als ‘mens Gods’ streven naar gerechtigheid, godsvrucht, geloof, liefde, volharding en zachtmoedigheid of ‘mildheid’ en ‘vriendelijkheid’. We proeven in deze opsomming iets van de vrucht van de Geest (vgl. Gl5:22-23) en de kwalificaties die Paulus noemt voor de opzieners (1Tm3:1-3). Paulus wijst erop, dat er bepaalde zaken zijn, die hij moet opzoeken en zelfs ontvluchten.

| 12 | Strijd de goede strijd van het geloof; grijp het eeuwige leven, waartoe je geroepen bent en de goede belijdenis hebt afgelegd voor vele getuigen.

In plaats van strijd vertaalt NBV ‘win’, vanuit het beeld van de sportwereld waarbij Paulus aanleunt. De apostel wil met zijn woorden niet te zeggen dat zijn pupil het eeuwige leven nog niet bezit. Het gaat om de strijd voor het geloof. Vandaar moet er gedacht worden aan de inhoud van het eeuwige leven. Die inhoud moet zichtbaar worden in de dagelijkse levenswandel. Timotheüs moet daarnaar verlangen. Hij moet het grijpen en vasthouden. Gelovigen moeten niet met de stroom meedrijven, zoals dode vissen doen, maar tegen de stroom in zwemmen, zoals levende vissen doen. Het Griekse woord dat vertaald is met ‘strijd’ is afkomstig uit de sportwereld en bevat geen militaire connotatie (vgl. evenzo 1Tm1:18).⁴⁹ We zien dat terug in de vertaling van NBV waar in plaats van ‘grijp het

---

49 Litfin, 2000a:323; MacDonald, 1997:1125.

eeuwige leven’, ‘win het eeuwige leven’ is vertaald. Hierbij moet duidelijk blijven dat het eeuwige leven geen eindprijs is voor de goede strijd. Het is veelmeer de inhoud van de strijd. Dat wat het eeuwige leven bevat moet door de gelovige gewonnen worden.

De verwijzing naar de goede belijdenis die Timotheüs voor vele getuigen heeft afgelegd verwijst volgens Duane Litfin naar de waterdoop.⁵⁰ Tegenover de verkeerde leer staat de goede belijdenis, die Timotheüs indertijd aflegde.

| 13 | Ik beveel je voor God die alles in leven houdt, en voor Christus Jezus die voor Pontius Pilatus de goede belijdenis betuigd heeft,

Christus legde voor Pilatus het goede getuigenis af. ‘Pilatus zei tot Hem: “Zijt Gij dan een Koning?” Jezus antwoordde: “Gij zegt, dat Ik een Koning ben. Hiertoe ben Ik geboren en hiertoe ben Ik in de wereld gekomen, opdat Ik der waarheid getuigenis geven zou. Een iegelijk, die uit de waarheid is, hoort Mijn stem” (Jh18:37).

| 14 | dat je dit gebod onbesmet en onberispelijk bewaart tot op de verschijning van onze Heer Jezus Christus,

Het gebod waarop de apostel wijst is de waarheid van het christelijke geloof.

| 15 | die de gelukkige en enige Heerser, de Koning der koningen en Heer der heren op zijn eigen tijd zal vertonen,

Wie is Degene die zich zal vertonen? William MacDonald denkt vanuit vs16 aan God de Vader.⁵¹ Ook Willem Ouweneel gaat ervan uit dat ‘de Koning der koningen’ verwijst naar God.⁵² Hij zal de Messias op zijn eigen tijd vertonen en wordt in Dt10:17 beschreven als de ‘God der goden en Heer der heren’.

Het is vanuit deze observatie opvallend dat juist in Op19:16 het Lam beschreven wordt als ‘de Koning der koningen’. Dat heeft sommigen ertoe gebracht ook in 1Tm6:15 meteen aan Christus te denken. Een gedachte die niet door de context wordt ondersteund.

| 16 | Hij die alleen onsterfelijkheid heeft, die een ontoegankelijk licht bewoont, die geen mens gezien heeft of zien kan. Hem zij eer en eeuwige kracht! Amen.

---

⁵⁰ Litfin, 2000a:323.

⁵¹ MacDonald, 1997:1126.

⁵² Ouweneel, 2007:267.

7.5.3 Afwijzing van de geldgier (6:17-19)

(17) Beveel de rijken in de tegenwoordige eeuw niet hoogmoedig te zijn en hun hoop niet gevestigd te hebben op de onzekerheid van de rijkdom, maar op God die ons alles rijkelijk geeft om te genieten, (18) om goed te doen, rijk te zijn in goede werken, vrijgevig te zijn en mededeelzaam, (19) om voor zichzelf een goed fundament weg te leggen voor de toekomst, opdat zij het werkelijke leven grijpen.

| 17 | Beveel de rijken in de tegenwoordige eeuw niet hoogmoedig te zijn en hun hoop niet gevestigd te hebben op de onzekerheid van de rijkdom, maar op God die ons alles rijkelijk geeft om te genieten,

In deze woorden ligt wellicht de grootste verzoeking voor de christenen in de eerste wereld. Door de luxe waarvan ze volop genieten, vergeten ze God te vertrouwen.

God is de bron van alle genietingen die we op aarde mogen genieten. Met geld kan men ontspanning kopen, maar geen vreugde. Men kan naar de apotheek gaan en 'slaap' kopen, maar geen vrede. Geld zal veel kennissen aantrekken, maar slechts weinig echte vrienden opleveren. Hun rijkdom bezorgt hun bewondering en aanzien, maar weinig echte liefde. Met geld kunnen ze de beste medische diensten kopen, maar geen gezondheid.

Welk spreekwoord beschrijft het beste de omgang met rijkdom in jouw leven?

| 18 | om goed te doen, rijk te zijn in goede werken, vrijgevig te zijn en mededeelzaam,

| 19 | om voor zichzelf een goed fundament weg te leggen voor de toekomst, opdat zij het werkelijke leven grijpen.

Een verbinding met deze tekst vormen de uitspraken van Jezus Christus dat men zich geen schatten op aarde moet verzamelen, maar schatten in de hemel (vgl. Mt6:19-21; Lc12:33-34; 18:22).

Iemand is geen dwaas als hij weggeeft wat hij niet kan vasthouden, om te ontvangen wat hij niet kan verliezen. Het lijkt paradox dat juist in een godsvruchtige omgang met de rijkdom die God ons geschonken heeft, de sleutel ligt voor een gezegend leven als christen.

Wat zou je doen als je plotseling drie keer zoveel salaris per maand zou verdienen? Wat als je plotseling de helft van vandaag zou verdienen?

Welke gevoelens komen er bij je op als je terug denkt aan je eerste werkplaats en het salaris dat je toen verdiende. Was je toen gelukkiger dan nu?

8 Conclusie en afsluiting (6:20-21)

(20) Timotheüs, bewaar het jou toevertrouwde pand, terwijl je je afwendt van het ongodelijk gezwets en de tegenstellingen van de ten onrechte zo genoemde kennis. (21) Sommigen zijn, door die te belijden, van het geloof afgedwaald. De genade zij met jullie.

| 20 | Timotheüs, bewaar het jou toevertrouwde pand, terwijl je je afwendt van het ongodelijk gezwets en de tegenstellingen van de ten onrechte zo genoemde kennis.

Deze valse ‘kennis’ wijst op de gnostische stroming die zei dat men bijzondere kennis van iets moest ontvangen om God te kunnen zien. Die kennis moest kost-wat-kost vermeden worden door de gelovige. Ze beweerde kennis te zijn, maar was niet anders dan goddeloos gezwets.

| 21 | Sommigen zijn, door die te belijden, van het geloof afgedwaald. De genade zij met jullie.

Opnieuw wijst Paulus erop dat sommigen deze dwaalleer van het gnosticisme hadden aangenomen en van het geloof waren afgedwaald. Paulus deelt dit mee als waarschuwing, net zoals hij met het waarschuwen begon in 1Tm1:3-6. Hij wenst de lezers van deze brief vervolgens nog genade toe om op de rechte weg te blijven wandelen.

Door het meervoud ‘de genade zij met jullie’ weten we dat de brief de gemeente werd voorgelezen. Ondanks dat sommige handschriften hier ‘de genade zij met jou’ lezen (zie tekst.var.) vinden we ook elders in de brief aanwijzingen dat deze brief (in CC:) gericht was aan een breder publiek dan enkel Timotheüs.

‘Met jullie’, (Gr. μεθ’ υμων, [x*, A, F, G, P, 33, 81]) // ‘met jou’, (Gr. μετα σου, [D, K, L, Ψ, MT]): De tweede lezing vinden we terug in zowat alle minuscule handschriften. De meeste uitleggers gaan ervan uit dat overschrijvers de tekst aanpasten, omdat ze dachten dat Paulus deze brief voornamelijk aan Timotheüs schreef. We volgen in de vertaling de lezing van de oudste handschriften en vertalen ‘jullie’.

Wat is het onheilige gezwets en de lege kennis waarvoor de gelovige vandaag de dag zich moet wapenen?

Hoe kun jij de gemeente helpen om op de hoede te zijn voor gevaren en tegelijk zelf te helpen in de opbouw van de gemeente?

9 Literatuurlijst

- Aeschylus. *Agamemnon*. Athene, 458vC.
- _____. *Eumenides: De Welwillenden*. Athene, 458vC.
- Antiphon. *De Moordenaar van Herodes*. Athene, n.d.
- _____. *Tetralogie*. Athene, n.d.
- Arichea, Daniel C. and Howard Hatton. *A Handbook on Paul's Letters to Timothy and to Titus*. UBS Handbook Series. New York: United Bible Societies, 1995.
- Arnold, Clinton E. *Ephesians, Power and Magic: The Concept of Power in Ephesians in Light of Its Historical Setting*. Society for New Testament Studies. Monograph Series 63. Cambridge: University, 1989.
- Baldwin, H. Scott. 'A Difficult Word: Authenteō in 1 Timothy 2:12.' In *Women in the Church: A Fresh Analysis of 1 Timothy 2:9-15*, eds. H. Scott Baldwin, Andreas J Köstenberger, and Thomas R. Schreiner. Grand Rapids, Mich: Baker Books, 1997.
- Bammer, Anton. *Die Architektur des jüngeren Artemision von Ephesos*. Wiesbaden: Steiner, 1972.
- Barclay, William. *The Gospel of Matthew*. Vol. 1. Daily Study Bible Series. Philadelphia: Westminster, 1959.
- Barrett, Charles K. *Acts 1-14*. International Critical Commentary. Edinburgh: T&T Clark, 1994.
- _____. *The Pastoral Epistles*. Oxford: Oxford University, 1963.
- Barron, Bruce. 'Putting Women in Their Place: 1 Timothy 2 and Evangelical Views of Women in Church Leadership.' *Journal of the Evangelical Theological Society* 33.4 (1990): 451–459.
- Bauer, Walter, Frederick W. Danker, William Arndt, and Felix W. Gingrich. *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*. 3rd ed. Chicago: University, 2000.
- Baugh, S.M. 'Cult Prostitution in New Testament Ephesus: A Reappraisal.' *Journal of Evangelical Theological Society* 42.3 (1999): 443–460.
- Baugh, Stephen M. 'A Foreign World: Ephesus in the First Century.' *Essay in Women in the Church: A Fresh Analysis of 1 Timothy 2* (1995): 9–15.
- van de Beek, A. (Bram). *Lichaam en Geest van Christus: De theologie van de kerk en de Heilige Geest*. Spreken over God 2.2. Zoetermeer: Meinema, 2012.
- Bohren, Rudolf. *Das Problem der Kirchenzucht im Neuen Testament*. Zoollikon-Zürich: Evangelischer Verlag, 1952.
- Boldrey, Richard and Joyce Boldrey. *Chauvinist or Feminist? Paul's View of Women*. 1976.
- Borchert, Gerald L. 'Ephesus.' In *The New International Standard Bible Encyclopedia*, 2:115–117. Grand Rapids: Eerdmans, 1979.
- Bowman, Ann L. 'Women in Ministry: An Exegetical Study of 1 Timothy 2:11-15.' *Bibliotheca Sacra* 149.594 (1992): 193–213.

- Brox, Norbert. *Die Pastoralbriefe*. 4th ed. Regensburger Neues Testament 7.2. Regensburg: Pustet, 1969.
- Bruce, Frederick F. *Paul: Apostle of the Free Spirit*. Exeter: Paternoster, 1977.
- _____. *The Book of Acts*. New International Commentary on the New Testament. Grand Rapids: Eerdmans, 1988.
- van Bruggen, Jakob. *Die geschichtliche Einordnung der Pastoralbriefe*. Wuppertal: Brockhaus, 1981.
- _____. *Paulus: Pionier Voor de Messias van Israël*. Commentaar Nieuwe Testament. Kampen: Kok, 2003.
- Bultmann, Rudolf K. *Theologie des Neuen Testaments*. Tübingen: Mohr, 1953.
- Calvijn, Johannes. *Institutie: Onderwijzing in de christelijke godsdienst*. Red. Willem van 't Spijker. Vert. Cornelis A. de Niet. 2 vols. Houten: Hertog, 2009.
- Clark, Stephen B. *Man and Woman in Christ: An Examination of the Roles of Men and Women in Light of Scripture and the Social Sciences*. Ann Arbor: Servant Books, 1980.
- Clemens Alexandrinus. *Stromata*. Übers. Otto Stählin, Ludwig Früchtel und Ursula Treu. Griechischen christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte 3+52. Berlin: Akademie Verlag, 1985.
- Clemens van Rome. 'I Clemens: Eerste brief aan Korinthe.' In *Apostolische Vaders 1*, red. Albertus F.J. Klijn, 158–200. Kampen: Kok, 1981.
- Cobern, Camden M. *The New Archeological Discoveries*. New York: Funj & Wagnalls, 1917.
- Collins, Raymond F. *1 & 2 Timothy and Titus: A Commentary*. New Testament Library. Louisville: Westminster John Knox, 2012.
- Conzelmann, Hans. 'Χάριω, Χαρά, Συγχαίρω, Χάρις, Χαρίζομαι, Χαριτώω, Ἀχάριστος, Χάρισμα, Εὐχαριστέω, Εὐχαριστία, Εὐχάριστος.' In *Theological Dictionary of the New Testament*, eds. Gerhard Kittel and Gerhard Friedrich, 9:359–415. Grand Rapids: Eerdmans, 1964.
- Cullmann, Oscar. *Die Christologie Des Neuen Testaments*. Tübingen: Mohr Siebeck, 1958.
- Cunningham, Loren D. en David J. Hamilton. *Waarom geen vrouwen?: Een bijbelse studie over vrouwen in zending, kerkelijk werk en leidende posities*. Hoornaar: Gideon, 2004.
- D'Angelo, Mary R. 'Εὐσέβεια: Roman Imperial Family Values and the Sexual Politics of 4 Maccabees and the Pastors.' *Biblical Interpretation: A Journal of Contemporary Approaches* 11.2 (2003): 139–165.
- Dibelius, Martin and Hans Conzelmann. *The Pastoral Epistles: A Commentary on the Pastoral Epistles*. Hermeneia. Philadelphia: Fortress, 1972.
- Dittenberger, Wilhelm and Friedrich H. von Gaertringen. *Sylloge Inscriptionum Graecarum [SIG]*. 4 vols. Lipsiae: Hirzelium, 1915–1924.
- Earle, Ralph. '1-2 Timothy.' In *Expositor's Bible Commentary*, ed. Frank E. Gaebelein. Vol. 11. Grand Rapids: Zondervan, 1978.
- van Eck, John. *Handelingen. De Wereld in het geding*. Commentaar Nieuwe Testament. Kampen: Kok, 2003.
- Erickson, Millard J. *Christian Theology*. 2nd ed. Grand Rapids: Baker Academic, 1998.

- Eusebius van Caesarea. *Eusebius' Kerkgeschiedenis*. Vert. Christiaan Fahner. Zoetermeer: Boekencentrum, 2000.
- Falconer, Robert. *The Pastoral Epistles*. Oxford: Clarendon, 1937.
- Farrar, F.W. *The Life and Work of St. Paul*. London: Casell, 1898.
- Fee, Gordon D. *1 and 2 Timothy, Titus*. New International Biblical Commentary 13. Peabody: Hendrickson, 1988.
- _____. *The First Epistle to the Corinthians*. New International Commentary on the New Testament. Grand Rapids: Eerdmans, 1987.
- Fergusson, James. *The Temple of Diana at Ephesus*. London: Trübner, 1883.
- Filson, Floyd V. 'The Christian Teacher in the First Century.' *Journal of Biblical Literature* (1941): 317–328.
- Foerster, Werner. 'ΕΥΣΕΒΕΙΑ in Den Pastoralbriefen.' *New Testament Studies* 5.3 (1959): 213–218.
- _____. 'Σέβομαι, Σεβάζομαι, Σέβασμα, Σεβαστός, Εύσεβής, Εύσεβεια, Εύσεβέω, Άσεβής, Άσεβεια, Άσεβέω, Σεμνός, Σεμνότης.' In *Theological Dictionary of the New Testament*, eds. Gerhard Kittel and Gerhard Friedrich, 7:168–196. Grand Rapids: Eerdmans, 1971a.
- _____. 'Σώζω, Σωτηρία, Σωτήρ, Σωτήριος.' In *Theological Dictionary of the New Testament*, eds. Gerhard Kittel and Gerhard Friedrich, 7:965–1024. Grand Rapids: Eerdmans, 1971b.
- Gaius Plinius Secundus. *Naturalis Historia*. Ed. Karl Mayhoff. 2 vols. Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana. Monachii: Saur, 2002.
- Galinsky, Karl. *Augustan Culture: An Interpretive Introduction*. Princeton: Princeton University, 1996.
- Garnsey, P. 'The Lex Iulia and Appeal under the Empire.' *The Journal of Roman Studies* 56 (1966): 167–189.
- Gillman, John. 'Timothy.' In *Anchor Bible Dictionary*, 6:558–560. New York: Doubleday, 1999.
- Gregorius de Grote. *Regula Pastoralis*. n.d.
- Gritz, Sharon Hodgkin. *Paul, Women Teachers, and the Mother Goddess at Ephesus: A Study of 1 Timothy 2:9–15 in Light of the Religious and Cultural Milieu of the First Century*. London: University, 1991.
- Grosheide, Frederik W. *Wat leert het Nieuwe Testament inzake de tucht?* Vol. 3. Exegetica 1. Delft: Van Keulen, 1952.
- Grudem, Wayne A. *Evangelical Feminism & Biblical Truth: An Analysis of More than One Hundred Disputed Questions*. Wheaton: Crossway, 2012.
- Guthrie, Donald. *The Pastoral Epistles: An Introduction and Commentary*. Tyndale New Testament Commentaries 14. London: Tyndale, 1957.
- Hakvoort, Rudi A. 'De Strijd Om Het Huis van God (1)'. *Uit het Woord der Waarheid* 4 (1995).
- Hanson, Anthony T. *The Pastoral Epistles: Based on the Revised Standard Version*. New Century Bible Commentary. Grand Rapids: Eerdmans, 1987.
- Hatch, Edwin. *The Organisation of the Early Christian Churches*. London: Longmans, Green & Co., 1918.

- Hauck, Friedrich. 'Μένω, Ἐμ-, Πάρα-, Περί-, Προσμένω, Μονή, Ὑπομένω, Ὑπομονή.' In *Theological Dictionary of the New Testament*, eds. Gerhard Kittel and Gerhard Friedrich, 4:574–589. Grand Rapids: Eerdmans, 1967a.
- _____. 'Ὅσιος.' In *Theological Dictionary of the New Testament*, eds. Gerhard Kittel and Gerhard Friedrich, 5:489–492. Grand Rapids: Eerdmans, 1967b.
- Hausoul, Raymond R. *Didachè Apostolorum: Vertaling van een vroegchristelijk geschrift*. Play.Google.com: E-books, 2014a.
- _____. *Handelingen: Pleidooi voor Petrus en Paulus*. raymondhausoul.be, 2020.
- _____. 'Leven in Godsvrucht: Een Woordstudie.' *Soteria* 1.31 (2014b): 40–47.
- _____. 'Waar Haalde Paulus Zijn Kracht Vandaan?' *Bode* 8 (2005): 14–15.
- Heberdey, Rudolf, George Niemann and W. Wilberg. *Das Theater in Ephesos*. Forschungen in Ephesos 2. Wien: Hölder, 1912.
- Hendriksen, William. *The Epistles to Timothy and Titus*. New Testament Commentary 4. Grand Rapids: Baker Book House, 1957.
- Herodotus. *Ἱστορίης ἀπόδειξις: Historiën*. Vert. Onno Damsté. De Haan: Houten, 1983.
- Hippocrates of Cos. 'Ancient Medicine.' In *Hippocrates: Volume I*, tran. William H.S. Jones. Loeb Classical Library 147. Cambridge: Harvard University, 1981.
- Holtzmann, Heinrich J. *Die Pastoralbriefe: Kritisch und exegetisch behandelt*. Leipzig: Engelmann, 1880.
- Homerus. 'Ilias.' In *Ilias & Odyssee*, vert. M.A. Schwartz. Amsterdam: Athenaeum-Polak & Van Gennep, 2016.
- Horsley, Greg H.R. *New Documents Illustrating Early Christianity*. 8 vols. Grand Rapids: Eerdmans, 1981–1998.
- van Houwelingen, P.H. Rob. *Timoteüs en Titus: Pastorale instructiebrieven*. Commentaar op het Nieuwe Testament. Kampen: Kok, 2009.
- Howard, J. Keir. 'Neither Male nor Female: An Examination of the Status of Women in the New Testament.' *Evangelical Quarterly* 55.188 (1983): 31–42.
- Hurley, James B. *Man and Woman in Biblical Perspective*. Eugene: Wipf and Stock, 2002.
- Hutson, Christopher R. "'A Little Wine": 1 Timothy 5:23 and Greco-Roman Youth.' *Lexington Theological Quarterly* 45.34 (2014): 79–98.
- Ignatius van Antiochië. 'De brief an Ignatius aan Polycarpus.' In *Apostolische Vaders 1*, red. Albertus F.J. Klijn, 112–116. Kampen: Kok, 1981a.
- _____. 'De Brief van Ignatius Aan de Ephesiërs.' In *Apostolische Vaders 1*, tran. Albertus F.J. Klijn, 79–88. Kampen: Kok, 1981b.
- Imperator Caesar Augustus. *Res Gestae Divi Augusti: The Achievements of the Divine Augustus*. Eds. P.A. Brunt and J.M. Moore. Oxford [c.q. Rome 14nC]: University, 1983 [14nC].
- Irenaeus of Lyon. *Adversus Haereses*. Tran. Norbert Brox. 5 vols. Fontes Christiani 8. Freiburg: Herder, 2001.
- Jeremias, Joachim. *Die Briefe an Timotheus und Titus*. Neue Testament Deutsch 9. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1963.
- Johnson, Luke T. *The First and Second Letters to Timothy: A New Translation with Introduction and Commentary*. Anchor Bible 35A. New York: Doubleday, 2001.

- Josephus, Flavius. *Antiquitates Judaicae: De oude geschiedenis van de Joden*. Vert. Fik J.A.M. Meijer en Marinus A. Wes. 3 vols. Baarn: Ambo, 1996–1998a.
- _____. *Contra Apionem*. Vert. Fik J.A.M. Meijer en Marinus A. Wes. Baarn: Ambo, 1996–1998b.
- _____. *De Bello Judaico: De Joodse Oorlog*. Vert. Fik J.A.M. Meijer en Marinus A. Wes. Baarn: Ambo, 1992a.
- _____. *Vita: Uit mijn leven*. Vert. Fik J.A.M. Meijer en Marinus A. Wes. Baarn: Ambo, 1992b.
- Joyner, Rick. *The Final Quest*. Fort Mill: MorningStar, 2016.
- Kaiser, Walter C. 'A Principilizing Model.' In *Four Views on Moving beyond the Bible to Theology*, ed. Gary T. Meadors, 19–50. Grand Rapids: Zondervan, 2009.
- Keener, Craig S. *Paul, Women & Wives: Marriage and Women's Ministry in the Letters of Paul*. Peabody: Hendrickson, 1992.
- _____, ed. *The IVP Bible Background Commentary: New Testament*. Downers Grove: InterVarsity, 1993.
- Kelly, John N.D. *A Commentary on the Pastoral Epistles: I Timothy, II Timothy, Titus*. New York: Harper & Row, 1963.
- Kent, Homer A. *The Pastoral Epistles: Studies in 1 and 2 Timothy and Titus*. Chicago: Moody, 1982.
- Kimberley, David R. '1 Tim 2:15: A Possible Understanding of a Difficult Text.' *Journal of the Evangelical Theological Society* 35 (1992): 481–486.
- Knibbe. 'Via Sacra Ephesiaca: New Aspects of the Cult of Artemis Ephesia.' In *Ephesos Metropolis of Asia: An Interdisciplinary Approach to Its Archaeology, Religion, and Culture*, Helmut Koester, 141–155. Harvard Theological Studies 41. Valley Forge: Trinity Press International, 1995.
- Knight, George W. *The Faithful Sayings in the Pastoral Letters*. Baker Biblical Monograph. Grand Rapids: Baker Book House, 1979.
- _____. *The Pastoral Epistles: A Commentary on the Greek Text*. New International Greek New Testament. Grand Rapids: Eerdmans, 1992.
- _____. 'Αὐθεντέω in Reference to Women in 1 Timothy 2.12.' *New Testament Studies* 30.1 (1984): 143–157.
- Kroeger, Catherine C. '1 Timothy 2:12—A Classicist's View.' In *Women, Authority and the Bible*, ed. Alvera Mickelsen, 1:225–243. Downers Grove: InterVarsity, 1986.
- Kroeger, Richard Clark and Catherine Clark Kroeger. *I Suffer Not a Woman: Rethinking 1 Timothy 2:11-15 in Light of Ancient Evidence*. Grand Rapids: Baker Book House, 1992a.
- _____. 'May Women Teach? Heresy in the Pastoral Epistles.' *The Reformed Journal* 30.10 (1992b): 14–18.
- Küng, Hans. *De Katholieke Kerk: Een Geschiedenis*. Amsterdam: De Bezige Bij, 2003.
- Lacey, W.K. 'Women.' In *The Oxford Classical Dictionary*, eds. Howard H. Scullard and Nicolas G.L. Hammond. 2nd ed. Oxford: Clarendon, 1970.
- Lea, Thomas D. and Hayne P. Griffin. *1, 2 Timothy, Titus*. New American Commentary 34. Nashville: B&H Publishing Group, 1992.

- Lenntech. 'Ziektes verspreid door water.' Last modified 2016. Geraadpleegd 20 december 2016.
<http://www.lenntech.nl/processen/desinfectie/diseases/watergedragen-ziektes.htm>.
- Lewis, Robert M. 'The "Women" of 1 Timothy 3:11.' *Bibliotheca sacra* 136.542 (1979): 167–175.
- Lips, Hermann von. *Glaube, Gemeinde, Amt: Zum Verständnis der Ordination in den Pastoralbriefen*. Forschungen zur Religion und Literatur des Alten und Neuen Testaments 122. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1979.
- Litfin, A. Duane. '1. Timotheus.' In *Das Neue Testament. Erklärt Und Ausgelegt*, eds. John F. Walvoord and Roy B. Zuck, 5:297–327. Holzgerlingen: Hänssler, 2000a.
- _____. '2. Timotheus.' In *Das Neue Testament. Erklärt Und Ausgelegt*, eds. John F. Walvoord and Roy B. Zuck, 5:327–344. Holzgerlingen: Hänssler, 2000b.
- Lock, Walter. *A Critical and Exegetical Commentary on the Pastoral Epistles: I & II Timothy and Titus*. International Critical Commentary. Edinburgh: T&T Clark, 1924.
- MacDonald, William. *Kommentar Zum Neuen Testament*. Bielefeld: CLV, 1997.
- Mare, W. Harold. 'Prophet and Teacher in the New Testament Period.' *Bulletin of the Evangelical Theological Society* 9.3 (1966): 139–148.
- Marshall, I. Howard. *A Critical and Exegetical Commentary on the Pastoral Epistles*. International Critical Commentary. Edinburgh: T&T Clark, 1999.
- Martimort, Aimé G. *Deaconesses: An Historical Study*. San Francisco: Ignatius, 1986.
- Medema, Henk P. *Afscheidsboodschap van een apostel: De tweede brief aan Timotheüs*. Apeldoorn: Medema, 1981.
- Moo, Douglas J. '1 Timothy 2:11-15: Meaning and Significance.' *Trinity Journal* 1.1 (1980): 62–83.
- Mott, Stephen C. 'Greek Ethics and Christian Conversion: The Philonic Background of Titus II 10-14 and III 3-7.' *Novum Testamentum* 20.1 (1978): 22–48.
- Mounce, William D. *Pastoral Epistles*. Word Biblical Commentary 46. Nashville: Nelson, 2000.
- Müller-Bardorff, Johannes. 'Zur Exegese von 1. Timotheus 5,3-16.' In *Gott und die Götter: Festgabe für Erich Fascher zum 60. Geburtstag*, Hrsg. Hans Bardtke, 113–133. Berlin: Evangelische Verlagsanstalt, 1958.
- Neusner, Jacob, ed. *B. 'Arakhin*. Tran. Jacob Neusner. The Babylonian Talmud: A Translation and Commentary 21. Nashville: Hendrickson, 2011a.
- _____, ed. *B. Baba Qamma*. Tran. Jacob Neusner. The Babylonian Talmud: A Translation and Commentary 13. Nashville: Hendrickson, 2011b.
- _____, ed. *B. Berakhot*. Tran. Jacob Neusner. The Babylonian Talmud: A Translation and Commentary 1. Nashville: Hendrickson, 2011c.
- _____, ed. *B. Sanhedrin*. Tran. Jacob Neusner. The Babylonian Talmud: A Translation and Commentary 16. Nashville: Hendrickson, 2011d.
- _____. *J. Ta'anit*. Jerusalem Talmud. Nashville: Hendrickson, 2008.
- _____. 'M. Qiddushin.' In *Mishnah*. New Haven; London: Yale University, 1988.

- Oberlinner, Lorenz. *Die Pastoralbriefe: Kommentar zum ersten Timotheusbrief*. Herders theologischer Kommentar zum Neuen Testament 11.2.1. Freiburg im Breisgau: Herder, 1994.
- Oden, Thomas C. *First and Second Timothy and Titus*. Interpretation. Louisville: Westminster John Knox, 2012.
- Origenes, Adamantius. 'Documents: Origen on 1 Corinthians.' Ed. Claude Jenkins. *Journal of Theological Studies* 9–10 (1908): 9:231-247, 253-372; 10:29-51, 270-276.
- Orr, James. 'Hands, Imposition Of.' In *The New International Standard Bible Encyclopedia*, 2:1335. Grand Rapids: Eerdmans, 1955.
- Osburn, Carroll D. 'ΑΥΘΗΝΤΕΩ (1 Timothy 2:12).' *Reformation Quarterly* 25 (1982): 1–12.
- Oster, R. 'The Ephesian Artemis as an Opponent of Early Christianity.' *Jahrbuch für Antike und Christentum* 19 (1976): 27–28.
- Ouweneel, Willem J. *De Christus van God: Ontwerp van Een Christologie*. Evangelisch-Dogmatische Reeks 2. Vaassen: Medema, 2007.
- _____. *Seks in de Kerk*. Vaassen: Medema, 2006.
- Padgett, Alan. 'Wealthy Women at Ephesus: I Timothy 2: 8–15 in Social Context.' *Union Seminary Review* 41.1 (1987): 19–31.
- Panning, Armin J. 'Authentein – A Word Study.' *Wisconsin Lutheran Quarterly* 78 (1981): 185–191.
- Payne, Philip B. 'Libertarian Women in Ephesus: A Response to Douglas J. Moo's Article, 1 Timothy 2:11-15: Meaning and Significance.' *Trinity Journal Deerfield Ill* 2.2 (1981): 169–197.
- Philo of Alexandria. 'On the Decalogue [De Decalogo].' In *The Works of Philo*, tran. Charles D. Yonge. Peabody: Hendrickson, 2005.
- Phrynichus Arabius van Bithinië. *Die Ekloge des Phrynichos: Auswahl attischer Wörter und Wendungen*. Hrsg. Eitel Fischer. Berlin: De Gruyter, 1974.
- Plutarchus, L. Mestrius. 'The Gouvernaunce of Good Helthe [De Tuenda Sanitate Praecepta].' tran. Desiderius Erasmus. Amsterdam: Theatrum Orbis Terrarum, 1968.
- Poirier. 'Spirit-Gifted Callings in the Pauline Corpus, Part I: The Laying on of Hands.' *Journal of Biblical and Pneumatological Research* 1 (2009): 83–99.
- Polycarpus van Smyrna. 'De brief van Polycarpus aan de Filippenzen.' In *Apostolische Vaders I*, red. Albertus F.J. Klijn, 116–122. Kampen: Kok, 1981.
- Porter, Stanley E. *Verbal Aspect in the Greek of the New Testament*. New York: Lang, 2012.
- _____. 'What Does It Mean to Be "Saved by Childbirth" (1 Timothy 2:15).' *Journal for the Study of the New Testament* 15.49 (1993): 87–102.
- Pseudo-Clemens van Rome. 'II Clemens: Tweede brief aan Korinthe.' In *Apostolische Vaders I*, red. Albertus F.J. Klijn, 209–224. Kampen: Kok, 1981.
- Ptolemaeus, Claudius. *Apotelesmatica*. n.d.
- Ramage, Edwin S. *The Nature and Purpose of Augustus' 'Res Gestae'*. Historia Einzelschriften 54. Stuttgart: Steiner, 1987.

- Ramsay, William M. *The Bearing of Recent Discovery on the Trustworthiness of the New Testament*. Grand Rapids: Baker Book House, 1953.
- _____. *The Cities of St. Paul: Their Influence on His Life and Thought, the Cities of Eastern Asia Minor*. London: Hodder and Stoughton, 1907.
- _____. *The Teaching of Paul in terms of the present day*. London: Hodder & Stoughton, 1913.
- Reasoner, Mark. 'Citizenship, Roman and Heavenly.' In *Dictionary of Paul and His Letters*, eds. Gerald F. Hawthorne, Ralph P. Martin, and Daniel G. Reid, 140–141. Downers Grove: InterVarsity, 1993.
- Remmers, Arend. *In Gottseligkeit Leben: Eine Auslegung des 1. Timotheusbriefes*. Wuppertal: Verlag und Schriftenmission der Evangelischen Gesellschaft für Deutschland, 1986.
- Rengstorf, Karl H. 'Διδάσκω, Διδάσκαλος, Νομοδιδάσκαλος, Καλοδιδάσκαλος, Ψευδοδιδάσκαλος, Διδασκαλία, Ἐτεροδιδασκαλέω, Διδαχή, Διδακτός, Διδακτικός.' In *Theological Dictionary of the New Testament*, eds. Gerhard Kittel and Gerhard Friedrich, 2:135–165. Grand Rapids: Eerdmans, 1964.
- Riehm, Eduard. *Bijbelsch Wordenboek Voor Ontwikkelde Lezers Der Heilige Schriften*. Utrecht: Kemink, 1890.
- Roberts, Mark D. 'Woman Shall Be Saved: A Clearer Look at 1 Timothy 2:15.' *The Reformed Journal* 33.4 (1983).
- Robertson, A.T. *Word Pictures in the New Testament*. 6 vols. Nashville: Broadman, 1933.
- Rogers, Guy M. *The Sacred Identity of Ephesos: Foundation Myths of a Roman City*. London: Routledge, 1991.
- Roloff, Jürgen. *Der erste Brief an Timotheus*. Evangelisch-katholischer Kommentar zum Neuen Testament 15. Zürich: Benziger, 1988.
- Ryrie, Charles C. *The Place of Women in the Church*. New York: Macmillan, 1958.
- Saucy, Robert L. "'Sinners" Who Are Forgiven, Or "Saints" Who Sin?' *Bibliotheca Sacra* 152 (1995): 400–412.
- Scholer, David. '1 Timothy 2:9–15 and the Place of Women in the Church's Ministry.' In *Women, Authority and the Bible*, ed. Alvera Mickelsen, 1:193–219. Downers Grove: InterVarsity, 1986.
- Sherwin-White, Adrian N. *Roman Society and Roman Law in the New Testament*. Sarum Lectures, 1960–1961. Oxford: Clarendon, 1963.
- _____. *The Roman citizenship*. Oxford: Clarendon, 1973.
- Simpson, Edmund K. *The Pastoral Epistles: The Greek Text*. London: Tyndale, 1954.
- Sophocles. *Oedipus Rex*. Athene, n.d.
- Spencer, Aída B. *Beyond the Curse: Women Called to Ministry*. Nashville: Nelson, 1985.
- _____. 'Eve at Ephesus:(Should Women Be Ordained as Pastors According to the First Letter to Timothy?).' *Journal of the Evangelical Theological Society* 17 (1974): 215–222.
- Spicq, Ceslas. *Saint Paul: Les Épîtres pastorales*. 4th ed. 2 vols. Etudes Bibliques 29. Paris: Gabalda, 1969.

- Stählin, Gustav. 'Χίρα.' In *Theological Dictionary of the New Testament*, eds. Gerhard Kittel and Gerhard Friedrich. Vol. 9. Grand Rapids: Eerdmans, 1974.
- Standhartinger, Angela. "Eusebeia" in Den Pastoralbriefen: Ein Beitrag Zum Einfluss Römischen Denkens Auf Das Entstehende Christentum.' *Novum Testamentum* 48.1 (2006): 51–82.
- Stegemann, Wolfgang. 'War Der Apostel Paulus Ein Römischer Bürger?' *Zeitschrift für die Neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der Älteren Kirche* 78.3–4 (1987): 200–229.
- Stott, John R.W. *De Boodschap van 2 Timoteüs: Bewaar het Evangelie*. Apeldoorn: Novapres, 1996.
- Strack, Hermann L. und Paul Billerbeck. *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch*. 10. Aufl. 5 Bde. München: Beck, 2009.
- Strauch, Alexander. *Der Neutestamentliche Diakon*. Dillenburg: Christliche Verlagsgesellschaft, 1992.
- Tertullianus, Quintus S.P. *Apologeticum: Apologie*. Carthago, 197AD.
- Thür, Hilke. 'The Processional Way in Ephesos as a Place of Cult and Burial.' In *Ephesos Metropolis of Asia: An Interdisciplinary Approach to Its Archaeology, Religion, and Culture*, Helmut Koester, 157–187. Harvard Theological Studies 41. Valley Forge: Trinity Press International, 1995.
- Thurston, Bonnie B. *The Widows: A Women's Ministry in the Early Church*. Minneapolis: Fortress, 1989.
- Towner, Philip H. *The Goal of Our Instruction: The Structure of Theology and Ethics in the Pastoral Epistles*. Journal for the study of the New Testament. Supplement Series 34. Sheffield: JSOT, 1989.
- _____. *The Letters to Timothy and Titus*. New International Commentary on the New Testament. Grand Rapids: Eerdmans, 2006.
- Trebilco, Paul. *The Early Christians in Ephesus from Paul to Ignatius*. Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 166. Tübingen: Mohr Siebeck, 2004.
- Trebilco, P.R. 'Asia.' In *Book of Acts in Its First Century Setting*, David W. J. Gill and Conrad H. Gempf, 2:291–362. Grand Rapids: Eerdmans, 1994.
- Turner, Max. *The Holy Spirit and Spiritual Gifts: Then and Now*. Carlisle: Paternoster, 1996.
- Valleskey, Stephen P. 'A Study of the Word Αὐθεντέω.' *South Central District Pastoral Conference* (1995): 1–17.
- Wagener, Ulrike. *Die Ordnung des 'Hauses Gottes': Der Ort von Frauen in der Ekklesiologie und Ethik der Pastoralbriefe*. Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament. Reihe 2 65. Tübingen: Mohr, 1994.
- Wainwright, John J. 'Eusebeia: Syncretism or Conservative Contextualization.' *Evangelical Quarterly* 65.3 (1993): 211–224.
- Wallace-Hadrill, Andrew. 'The Emperor and His Virtues.' *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 30.3 (1981): 298–323.
- Wankel, Hermann. *Die Inschriften von Ephesos*. Bonn: Rudolf Halbelt, 1984.
- Wiersbe, Warren W. *The Wiersbe Bible Commentary. The Complete New Testament*. Eastbourne: David C Cook, 2007.

- Wilshire, Leland E. 'Timothy 2:12 Revisited: A Reply to Paul W. Barnett and Timothy J. Harris.' *Evangelical Quarterly* 65.1 (1993): 43–55.
- Winter, Bruce W. *Roman Wives, Roman Widows: The Appearance of New Women and the Pauline Communities*. Grand Rapids: Eerdmans, 2003.
- Witherington, Ben. *The Acts of the Apostles: A Socio-Rhetorical Commentary*. Eerdmans, 1998.
- Wood, John T. *Discoveries at Ephesus: Including the Site and Remains of the Great Temple of Diana*. London: Longmans, Green, 1877.
- Wright, N. Tom. *Paulus van Tarsus: Een kennismaking met zijn theologie*. Evangelicale theologie. Zoetermeer: Boekencentrum, 1998.
- Zacharias, Ravi K. *Jesus among Other Gods: The Absolute Claims of the Christian Message*. Nashville: Word, 2000.
- Zanker, Paul. *The Power of Images in the Age of Augustus*. Jerome Lectures 16. Ann Arbor: University of Michigan, 1988.
- Zuck, Roy B. 'Greek Words for "Teach."' *Bibliotheca Sacra* 122 (1965): 158–168. *Homilieën over 1 Timotheüs*. 345-407.